

ZARZĄD GMINY CZYŻE

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY CZYŻE

Zaopiniowano na podstawie Ustawy z dnia 14 marca 1985 r.
o Inspekcji Sanitarnej (Dz. U. z 1998 r. Nr 90, poz. 575
z późn. zm.) pod warunkiem wprowadzenia uwag opinii
z dnia
Nr NZ-43205-581 z 99

w.z. PODLASKIEGO WOJEWÓDZKIEGO
INSPEKTORA SANITARNEGO
Białystok, dnia 19.11.1999 r. *Mek med. Krzysztof A. Nowak*
ZASTĘPCA WOJEWÓDZKIEGO INSPEKTORA
SANITARNEGO

Studium zostało uchwalone
uchwałą Nr.....
Rady Gminy Czyże
z dnia

Czyże 1999 r.

Spis treści

WSTĘP	Str.
1. Podstawa prawna opracowania	6
2. Przedmiot studium.....	6
3. Części składowe studium.....	7
4. Podstawowe informacje o gminie Czyże	7
 CZĘŚĆ I	
 UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY CZYŻE	
1. Ocena walorów i zasobów środowiska przyrodniczego oraz zagrożeń środowiskowych	11
1.1. Położenie fizyczno - geograficzne i administracyjne, struktura użytkowania gruntów.....	11
1.2. Rzeźba terenu	11
1.3. Budowa geologiczna i surowce mineralne.....	12
1.4. Wody powierzchniowe i podziemne.....	14
1.5. Gleby - element wartości rolniczej przestrzeni produkcyjnej.....	18
1.6. Lasy	21
1.7. Warunki Klimatyczne	22
1.8. Zagrożenia i degradacja środowiska	24
1.9. Funkcjonowanie środowiska przyrodniczego	27
2. Sieć osadnicza i obiekty kulturowe.....	29
2.1. Sieć osadnicza.....	29
2.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków	29
2.3. Obiekty o wartościach kulturowych, w tym archeologiczne.....	30
3. Sfera społeczna - warunki życia ludności.....	33
3.1. Ludność, zasoby pracy i ich wykorzystanie	33
3.2. Warunki życia ludności	42
4. Sfera gospodarcza.....	52
4.1. Wykorzystanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej, gospodarka leśna	52
4.2. Pozarolniczą działalność gospodarczą.....	60

5. Komunikacja	63
5.1. Sieć drogowa	63
5.2. Kolej	67
5.3. Komunikacja Autobusowa	67
5.4. Ocena funkcjonowania komunikacji	68
6. Infrastruktura techniczna	69
6.1. Zaopatrzenie w wodę.....	69
6.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków sanitarnych, gospodarka odpadami stałymi.....	75
6.3. Elektroenergetyka.....	78
6.4. Ciepłownictwo.....	80
6.5. Gazownictwo.....	81
6.6. Telekomunikacja	81
7. Syntetyczna ocena zaspokojenia potrzeb ludności i zagospodarowania gminy	83
8. Elementy przestrzennego zagospodarowania gminy o charakterze ponadgminnym.....	85

CZĘŚĆ II

KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY CZYŻE

1. Polityka przestrzenna gminy.....	88
1.1. Kierunki rozwoju funkcji gminy oraz wiejskich jednostek osadniczych	88
1.2. Problemy i bariery rozwoju gminy	89
1.3. Szanse rozwoju gminy	89
1.4. Cele rozwoju przestrzennego gminy	90
1.4.1. Główne cele rozwoju	90
1.4.2. Cele ekologiczne rozwoju.....	90
1.4.3. Cele społeczne w zagospodarowaniu przestrzennym	91
1.4.4. Cele rozwoju gospodarczego	91
1.4.5. Cele rozwoju komunikacji	91
1.4.6. Cele rozwoju infrastruktury technicznej	92
1.5. Obszary, dla których sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest obowiązkowe.....	92
1.6. Obszary przekształceń przestrzennych	93

1.7. Tereny zabudowy, w tym tereny do rehabilitacji	94
2. Kierunki i zadania zagospodarowania przestrzennego gminy - realizacja celów rozwoju przestrzennego gminy	95
2.1. Kierunki i zadania ochrony wartości i zasobów środowiska przyrodniczego	95
2.2. Kierunki i zadania ochrony dóbr kultury	101
2.3. Kierunki i zadania rozwoju infrastruktury społecznej i obszarów dla tych potrzeb	103
2.4. Kierunki i zadania rozwoju gospodarczego gminy i terenów dla tych potrzeb	107
2.4.1. Kierunki rozwoju przemysłu i usług oraz obszary pod zabudowę przemysłowo - usługową	107
2.4.2. Kierunki rozwoju rolnictwa i leśnictwa - obszary rolniczej przestrzeni produkcyjnej, tereny leśne	109
2.4.3. Kierunki rozwoju obszarów wypoczynkowych	111
2.5. Kierunki i zadania rozwoju komunikacji	112
2.6. Kierunki i zadania rozwoju infrastruktury technicznej	116
2.6.1. Zaopatrzenie w wodę	117
2.6.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków sanitarnych, gospodarka stałymi odpadami	119
2.6.3. Gospodarka odpadami stałymi	121
2.6.4. Elektroenergetyka	124
2.6.5. Zaopatrzenie w gaz	125
2.6.6. Ciepłownictwo	127
2.6.7. Telekomunikacja	127
2.7. Obrona cywilna i ochrona przeciwpożarowa	128
2.8. Kierunki działań i zadania władz samorządowych w celu realizacji polityki przestrzennej gminy	129
2.9. Cele i kierunki polityki przestrzennej państwa i województwa na terenie gminy Czyże oraz zadania służące ich realizacji	131

CZĘŚĆ III

TABELE I INFORMACJE.....

1. Podstawa prawna opracowania

Podstawami prawnymi opracowania „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże” są:

- a) art. 6 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr. 89, poz. 415, zm. 1996 r. Nr. 106, poz. 496, z 1997 r. Nr. 111, poz. 726, Nr. 133, poz. 885, Nr. 141, poz. 943, z 1998 r. Nr. 106, poz. 668),
- b) uchwała Nr XXVI/123/98 Rady Gminy Czyże z 25 lutego 1998r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Czyże,
- c) umowa o dzieło z dnia 23.07.1998 r. zawarta między Zarządem Gminy Czyże a Głównym projektantem mgr Mikołajem Patejukiem, reprezentującym zespół projektowy „Studium”.

2. Przedmiot studium

Przedmiotem studium są:

1. Uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy wynikające z:
 - a) dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu gminy,
 - b) występowania obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów szczególnych,
 - c) stanu i funkcjonowania środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
 - d) prawa własności gruntów,
 - e) jakości życia mieszkańców,
 - f) zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych, w tym uwarunkowań wynikających z polityki przestrzennej państwa na obszarze województwa,
2. Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy:
 - a) obszary środowiska przyrodniczego i kulturowego objęte oraz wymagające objęcia ochroną oraz sposoby ograniczania zagrożeń i degradacji środowiska,
 - b) obszary rolniczej przestrzeni produkcyjnej, w tym wyłączone z zabudowy,
 - c) obszary zabudowane,
 - d) obszary, które mogą być przeznaczone pod zabudowę,
 - e) kierunki rozwoju infrastruktury technicznej i komunikacji, w tym tereny do wytyczenia ścieżek rowerowych,
 - f) obszar, dla których sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest obowiązkowe,
 - g) polityka przestrzenna gminy i zadania dla realizacji celów rozwoju,

- h) obszary przewidywane do realizacji zadań i programów wynikających z polityki przestrzennej państwa na obszarze województwa.

3. Części składowe studium

Na studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże składają się:

- a) rysunek uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże w skali 1 : 25000,
- b) rysunek kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże w skali 1 : 25000,
- c) tekst studium,
- d) dokumenty formalno - prawne.

4. Podstawowe informacje o gminie Czyże

Gmina Czyże położona jest w zachodniej części powiatu hajnowskiego i graniczy z gminami: Hajnówka, Dubicze Cerkiewne, Orla, Narew, Bielsk Podlaski.

Powierzchnia gminy w granicach administracyjnych wynosi ogółem 134 km², co stanowiło w 1998 r. 0,66 % powierzchni województwa podlaskiego i 8,25 % obszarów powiatu hajnowskiego.

Gmina podzielona jest na 18 sołectw (23 miejscowości) i liczyła w 1997 r. 3097 mieszkańców, w tym kobiety stanowią 49,5 %. Na 100 mężczyzn przypada w gminie 98 kobiet. Ludność gminy stanowi 0,25 % ludności byłego województwa podlaskiego i 5,68 % ludności powiatu hajnowskiego.

Gęstość zaludnienia na obszarze gminy wynosi 32 osoby na 1 km², wobec 61 osób w województwie podlaskim i 33 w powiecie hajnowskim.

Dominującymi gruntami w gminie są użytki rolne, które zajmują 11506 ha, co stanowi 85,7 % całego obszaru gminy. (w byłym województwie użytki rolne zajmują 59,7 % powierzchni) zaś w powiecie hajnowskim 41,8 %. Na 1 mieszkańca gminy przypada 3,67 ha użytków rolnych, a więc 3,7 razy więcej niż w województwie podlaskim (0,98 ha) i 2,9 razy więcej niż w pow. hajnowskim 1,2 T ha).

Gmina ma bardzo mało lasów, bo zaledwie 900 ha, co stanowi 6,7 % powierzchni gminy. W województwie podlaskim lasy zajmują 29,3 % powierzchni, a w powiecie hajnowskim 49,4 %.

Podstawową formą własności użytków rolnych, jest gospodarka indywidualna, we władaniu której znajduje się 87,8 % powierzchni.

Środowisko przyrodnicze gminy nie jest zdegradowane aczkolwiek brak jest obszarów prawnie chronionych. Gmina jest uboga w powierzchniowe zasoby wodne.

Zasoby naturalne gminy to przede wszystkim dobre gleby i pewne zasoby kruszywa naturalnego.

Na terenie gminy istnieją 2 obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz liczne obiekty o wartościach kulturowych i w tym obiekty archeologiczne, co świadczy o bogatym osadnictwie tych ziem.

Liczba ludności gminy systematycznie maleje. W powojennym okresie w latach 1946 - 1997 stan ludności zmniejszył się o 2718 osób tj. o 46,5 %. Powodem ubytku ludności jest głównie migracja, której ujemne saldo utrzymuje się od kilkudziesięciu lat, aczkolwiek z tendencją malejącą w latach ostatnich. W 1997 r. na 1000 ludności migrowało poza gminę 20 osób.

Również przyrost naturalny jest w gminie ujemny od kilkudziesięciu lat. W 1997 r. ujemne saldo przyrostu naturalnego wyniosło aż 11,8 osób na 1000 ludności (we wsiach byłego woj. białostockiego ujemne saldo przyrostu naturalnego wyniosło w 1997 r. 3,7 osób na 1000 ludności).

W wyniku deformacji demograficznej wzrósł w gminie wskaźnik obciążenia demograficznego liczonego ilością przypadających osób w wieku nieprodukcyjnym do ilości osób w wieku produkcyjnym. W 1997 r. na każde 1000 osób w wieku produkcyjnym przypadło w gminie 1025 osób w wieku nieprodukcyjnym, podczas gdy jeszcze w 1988 r. współczynnik ten wynosił 783 osoby.

Zmniejsza się także udział dzieci i młodzieży w wieku do lat 17 oraz wzrasta zjawisko starzenia się ludności. Oto w 1997 r. ludność w wieku poprodukcyjnym stanowiła aż 35,6 % ogółu ludności, podczas gdy w 1988 r. było jej 23,9%.

Ludność gminy utrzymuje się głównie z pracy w rolnictwie, gdyż pracujący w indywidualnych gospodarstwach rolnych stanowili w 1997 r. 83 % ogółu pracującej ludności gminy.

Bezrobocie w gminie w liczbie 65 osób stanowi 4,2 % ludności w wieku produkcyjnym.

Ludność rolnicza zamieszkująca gminę jest gorzej wykształcona niż ludność zamieszkała we wsiach byłego województwa białostockiego.

Wykształcenie wyższe posiada w gminie 1,2 % ludności rolniczej (1,6 % we wsiach woj.), policealne 0,7 % (1,0 % we wsiach woj.).

Warunki mieszkaniowe ludności według wskaźników ilościowych są w gminie lepsze niż w województwie podlaskim i powiecie hajnowskim, bo na 1000 mieszkańców gminy przypada 397,6 mieszkań, podczas gdy w województwie podlaskim jest ich 304,8, zaś w powiecie hajnowskim 361,3. Te dobre ilościowo wskaźniki mieszkaniowe wynikają z faktu wyludnienia się wsi, gdzie jest dużo mieszkań opuszczonych. Standard mieszkań w gminie oraz ich wyposażenie jest porównywalny do średniego stanu we wsiach byłego województwa białostockiego.

W niektórych dziedzinach infrastruktury społecznej gmina jest lepiej wyposażona niż średnio wsie byłego województwa. Np. w gminie jest 6,4

lekarzy na 1000 mieszkańców , przy 4,2 w byłym województwie. W kulturze na 1 placówkę biblioteczną przypada 1566 osób, zaś w województwie było ich ok.

Główną funkcją gminy jest produkcja rolna w oparciu o dobre warunki rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Na terenie gminy istnieje ogółem 989 gospodarstw rolnych (łącznie z działkami rolnymi o pow. uż. rolnych do 1. ha.). Średnie gospodarstwo rolne liczy 10 ha - podobnie jak we wsiach byłego województwa.

Plony uzyskiwane w rolnictwie są w gminie wyższe niż średnio w byłym województwie, natomiast hodowla bydła i trzody chlewnej jest w gminie na niższym poziomie.

Pozarolniczą działalność gospodarczą na terenie gminy prowadzi 74 podmioty gospodarcze - głównie osób fizycznych.

Niskie są w gminie wydatki budżetowe na inwestycje. Udział inwestycji w wydatkach budżetu gminy w 1997 r. wyniósł 12,6 %, gdy w województwie białostockiego stanowiły one 23,9 %., w powiecie hajnowskim 30,5 %.

CZĘŚĆ I

UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY CZYŻE

1. Ocena walorów i zasobów środowiska przyrodniczego oraz zagrożeń środowiskowych:

1.1. Położenie fizyczno - geograficzne i administracyjne, struktura użytkowania gruntów

- gmina Czyże położona jest w całości w obrębie mezoregionu Równina Bielska wchodzącego w skład wielkiego regionu fizyczno - geograficznego jakim jest Nizina Północnopolaska (J. Kondracki).
- w układzie administracyjnym gmina Czyże położona jest w południowo - wschodniej części województwa podlaskiego w powiecie Hajnówka i graniczy od północy z gminą Narew, od wschodu z granicą Hajnówka, od południowego - wschodu z gminą Dubicze Cerkiewne, od południowego - zachodu z gminą Orla i od zachodu z gminą Bielsk Podlaski.
- Strukturę użytkowania gruntów gminy Czyże z 1997 r. charakteryzuje poniższe zestawienie:

Tabela 1

Lp.	WYSZCZEGÓLNIENIE	UŻYTKOWANIE GRUNTÓW				
		W GRANICACH ADMINISTRACYJNYCH GMIN			W INDYWIDUALNYCH GOSP. ROLNYCH W GR. GMINY	
		ha	%	%	ha	%
1.	POWIERZCHNIA OGÓLNA	13 420		100	11273	100
2.	UŻYTKI ROLNE W TYM:	11506		85,7	10 104	89,6
2.1.	- GRUNTY ORNE	8 033		96,8	6 856	60,8
2.2.	-SADY	35		0,3	33	0,3
2.3.	-ŁĄKI	2 164		18,8	2118	18,8
2.4.	- PASTWISKA	1274		11,1	1097	9,7
3.	LASY	900		6,7	653	5,8
4.	GRUNTY POZOSTAŁE	1014		7,6	516	4,6

Źródło: Rocznik statystyczny woj. białostockiego - 1998 r.

1.2. Rzeźba terenu

Gmina Czyże położona jest w całości w obrębie mezoregionu Równina Bielska. Stanowi ona na terenie gminy płaską wysoczyznę moreny dennej położoną na wysokościach 160 - 175 m npm.

W okolicach wsi Lady, Leniewo i Podrzeczany występują pojedyncze, izolowane i zdenudowane formy morenowe o wysokościach 160 - 165 m npm. Wysokości względne tych form dochodzą do 5 - 10 m. W dolinie Łoknicy między Kuraszewem a Podrzeczaniem oraz między Hukowiczami a Sapowem występuje sandr (150 - 140 m npm.).

W północnej części gminy w ok. Klejnik występują dość okazałe formy czołowomorenowe. Osiągają one wysokości 155 - 163 m npm. przy wysokościach względnych 10 - 20 m.

W północnej części gminy znajdują się równiny torfowisk związane z doliną Narwi. Położone są one na wysokości ok. 140 m npm.

Współczesne procesy geomorfologiczne na obszarze gminy nie powodują istotnych zmian w rzeźbie terenu - zmiany powodowane erozją wodną są znikome i nie wpływają na istotne zmiany w konfiguracji terenu, jedynie niewielkie zmiany w jej krajobrazie powodowane są powierzchniową eksploatacją surowców mineralnych.

Niskofalista rzeźba terenów wysoczyznowych gminy Czyże stanowi korzystny element środowiska przyrodniczego dla rozwoju i funkcjonowania rolnictwa, średni wskaźnik bonitacji rzeźby terenu w skali 10 - punktowej IUNG wynosi 8 pkt. (średni wskaźnik dla byłego województwa białostockiego 7,7 pkt.).

1.3. Budowa geologiczna i surowce mineralne.

1.3.1 Budowa geologiczna.

Pod względem tektonicznym gmina Czyże leży w obrębie Obniżenia Podlaskiego wchodzącego w skład platformy wschodnioeuropejskiej. Podłoże czwartorzędu na omawianym obszarze stanowią osady miocenu (trzeciorzęd). Miąższość pokrywy czwartorzędowej na terenie gminy wynosi ca 100 m. Czwartorzęd reprezentowany jest przez osady zlodowaceń począwszy od podlaskiego do środkowopolskiego, które są przedzielone osadami interglacjalnymi.

Najstarszym ogniwem czwartorzędu występującym na powierzchni terenu są ily, mułki i piaski zastoiskowe zlodowacenia środkowopolskiego. Odsłaniają się one w ok. Klejnik, Kamienia i na pld - zachód od Czyż. Iły zastoiskowe tego zlodowacenia osiągają znaczne miąższości dochodzące do 20 m. Budują one złoża surowców ilastych: Czyże i Trywieża.

Przeważającą część gminy budują gliny zwałowe stadiału mazowiecko - podlaskiego (zlodowacenie środkowopolskie). Piaski, żwiry i głązy moren czołowych tego stadiału budują odizolowane i zdenudowane wzgórza. Występują one na północ od wsi Lady, na zachód od Podrzeczan i na północ od Czyż.

Piaski i żwiry wodnolodowcowe (sandrowe) zajmują większe obszary towarzyszące dolinie Łoknicy. Występują one także między Osówką a Łuszczami, w środkowej części gminy. Pokrywają one spłaszczone kulminacje i towarzyszą wzgórzom morenowym. Maksymalny zasięg stadiału północnomazowieckiego znaczą formy

- a) Kruszywo naturalne grube i drobne
- Klejniki	- zasoby szacunkowe	- 50 tys m ³
- kol. Leszczyny	- //-	- 50 tys. m ³
- kol. Klejniki	- //-	- 50 tys. m ³
- Podrzeczany	- //-	- 25 tys. m ³
Czyże	- //-	-150 tys. m ³
- b) Surowce ilaste ceramiki budowlanej.
- kol. Kuraszewo - obszar występowania wychodni osadów zastoiskowych powiązane ze złożami „Czyże” i „Trywieża”.

5) Na obszarze gminy występuje 28 punktów eksploatacji surowców mineralnych w tym 10 punktów kwalifikuje się do rekultywacji. W pozostałych punktach eksploatacja na potrzeby miejscowej ludności odbywa się dorywczo i sporadycznie. Oprócz w/w punktów na terenie gminy zinwentaryzowano 25 nieczynnych punktów eksploatacji surowców mineralnych, które również wymagają rekultywacji.

- Materiały źródłowe - Inwentaryzacja złóż surowców mineralnych stałych na terenie województwa białostockiego - gmina Czyże Wyk. Przedsiębiorstwo geologiczne w Warszawie 1992 r. - Archiwum W.O.Ś. Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

1.4. Wody powierzchniowe i podziemne

1.4.1 Wody powierzchniowe.

a) Hydrografia

Pod względem hydrograficznym obszar gminy Czyże w całości leży w zlewni rzeki Narew.

Sieć wodna na obszarze gminy jest słabo rozwinięta. Łączna powierzchnia wód otwartych wynosi 80,0 ha co stanowi 0,6 % obszaru gminy (śr. woj. 1,0%).

Głównym elementem sieci hydrograficznej gminy jest rzeka Łoknica - lewobrzeżny dopływ Narwi. Na terenie gminy rzeka płynie równoleżnikowo „przecinając” ją na dwie części. W okolicy wsi Hukowicze Łoknica przyjmuje kierunek południkowy.

Dopływami Łoknicy na terenie gminy są nieliczne bezimienne ciekły odwadniające obszar wysoczyzny.

W ramach koncepcji budowy obiektów i urządzeń małej retencji opracowanej przez Biuro Studiów i Projektów Gospodarki Wodnej Rolnictwa „BIPROMEL” w Warszawie (1996 r.) na terenie gminy Czyże przewiduje się budowę lub odbudowę 3 obiektów służących małej

retencji, modernizację 4 budowli na obiektach melioracji szczegółowych służących nawadnianiom.

Tabela 2

L P-	LOKALIZACJA	ZLEWNIA		Pow zlewni w przekrój u w km ²	Pow zbiornika w ha	śr głębokość w m	Pojemność retencyjna w tys. m ³	Funkcje
		II RZĘDU	III RZĘDU					
1. 2. 3.	KURASZEWO	rz. Narew	rz. Łoknica	22,7	0,12	1,5	1,8	Retencyjna gospodarcza turystyczna ekologiczna Retencyjna gospodarcza turystyczna ekologiczna Retencyjna, gospodarcza, ekologiczna.
	WIEŻANKA	rz. Narew	rz. Łoknica	14,8	6,7	1,75	117,3	
	PODRZECZANY	rz. Narew	rz. Łoknica	118,5	1,6	2,5	38,0	

Realizacja poniższych zbiorników pozwoli na uzyskanie dodatkowej pojemności retencyjnej V - 157,1 tys m³. Łączna powierzchnia wód otwartych wyniesie 8,42 ha. **b) Wielkości przepływowe rzeki**

Przepływy charakterystyczne i spływy jednostkowe w podstawowym przekroju rzeki Łoknicy ilustruje poniższe zestawienie tabelaryczne:

Tabela 3

Rzeka przekrój	Pow. w km ²	Przepływy w m ³ /sek					S pływy jednostkowe l/sek/km ²				
		NNQ	SNQ	SQ	SWQ	WQ	NN	SN	S	SW	W
Łoknica ujście do Narwi	183	0,082	0,144	0,682			0,448	0,787	3,727		

Przepływy dyspozycyjne (95 % wód powierzchniowych w gminie Czyże) w pomiarach rzeki Łoknicy ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 4

przekrój	Pow. w km ²	Przepływy w m ³ / sek		
		SNQ 95%	Qn	Q dysp.
ujście do Narwi	183	0,144	0,100	0,044

Z analizy istniejących materiałów wynika, że zlewnia rzeki Łoknicy posiada przepływ jednostkowy w granicach $0.5 \text{ l / sek / km}^2$, co kwalifikuje ją do zlewni deficytowych tzn. że w okresach stanów niżówkowych występują tutaj deficyty zasobów wód powierzchniowych (wg. „Uwarunkowania rozwoju woj. białostockiego wynikające z aktualnego stanu gospodarki wodno -ściekowej J. Staniaszek - Białystok 1986 r.)

c) Zagrożenia powodziowe.

Z obliczeń rzędnych zasięgu fali powodziowej dla byłego woj. białostockiego wynika, że zagrożenia powodziowe na terenie gminy Czyże nie występują.

d) Stan czystości wód powierzchniowych.

Na terenie gminy Czyże brak jest badań kontrolnych wód rzeki Łoknicy i pozostałych mniejszych cieków wodnych. Należy jednak podkreślić, że nie obserwuje się tu wpływu zanieczyszczeń ściekowych związanych z działalnością gospodarczą. Zgodnie z zarządzeniem Nr. 18/71 Prezydium WRN z dnia 27.05.1971 r. wody rzeki Łoknicy winny odpowiadać II ki. czystości.

1.4.2 Wody podziemne.

Wody podziemne o znaczeniu użytkowym występują głównie w piaszczysto - żwirowych utworach czwartorzędowych i trzeciorzędowych oraz węglanowych utworach kredowych.

Wodonośność utworów kredowych i trzeciorzędowych na terenie gminy jest słabo rozpoznana. Warunki występowania wód podziemnych w obrębie czwartorzędu są bardzo skomplikowane wynikające przede wszystkim z nieciągłości warstw wodonośnych. Tym niemniej utwory czwartorzędowe stanowią główne źródło ujmowania wód podziemnych dla celów użytkowych na obszarze gminy.

W obrębie tych utworów wyróżnia się kilka poziomów wodonośnych charakteryzujących się zróżnicowaną zasobnością i zasięgiem przestrzennym.

Wyróżnione poziomy wodonośne to:

- poziom wodonośny spągowy (najniższy)
- poziom wodonośny międzymorenowy
- przypowierzchniowy poziom wodonośny.

Wody z ujęć czwartorzędowych, a w szczególności z poziomu wodonośnego międzymorenowego (Ilb i Ha) są podstawowym źródłem zaopatrzenia ludności w wodę na terenie gminy Czyże. Warstwy wodonośne tego poziomu tworzą naprzemianległe z glinami piaski i żwiry znajdujące się na znacznych głębokościach.

Rzeczywistą głębokość zalegania warstw wodonośnych i ich wydajności przedstawiają istniejące ujęcia wód podziemnych:

Tabela 5

L.p.	MIEJSCOWOŚĆ	ZAKŁAD	GL studni w m.	GL warstwy wodonośnej w m.	Wydajność Q m ³ /h	Deplesja S w m.
1.	CZYŻE	WOD. WIEJSKI	135	3,0-4,0 115,0-134,0	ujęcie	awaryjne
2.	CZYŻE -	WOD. WIEJSKI	140	0,5 - 2,0 95,0-135,0	96	8,4
3.	KLEJNIKI	WOD. WIEJSKI	90	7,0 - 30,0 32,0-36,0 38,0-43,0 70,0 - 80,0 82,0 - 87,0	69	21,6
4.	KLEJNIKI	WOD. WIEJSKI	186	50, - 65,0 103 - 104 174-184	33	7,5
5.	KLEJNIKI	SUSZARNIA PASZ	97,6	7,5 - 8,4 13,2-21,3 28-29,6 68 - 94,4	43,4	30,3
6.	SZOSTAKOWO	WOD. WIEJSKI	66	2-2,5 15-15,5 50,5-66,0	77,0	8,7

Pod względem jakości, wody tego poziomu w większości charakteryzują się średnią twardością, zawartością żelaza średnio od 0,5 do 4,3 mg /dcm³ i suchą pozostałością od 265 do 400 mg /dcm³.

Wody poziomu przypowierzchniowego występują w aluwiach rzecznych oraz w utworach wodnolodowcowych. Jako poziom „użytkowy” występuje on przede wszystkim w dolinie rzeki Łoknicy oraz w dolinach niniejszych cieków i zagłębień terenowych, a także na terenach wysoczyznowych zbudowanych z piaszczystych utworów pochodzenia wodnolodowcowego.

Głębokość zalegania zwierciadła wody w dolinach rzecznych i zagłębieniach waha się w granicach 0,0 - 1,0 m., a na obszarach wysoczyznowych do 5 - 8 m. Stanowią one podstawowe źródło wód w studniach kopalnych. Wody tego poziomu podlegają dużym wahaniom, zależne są od intensywności opadów i roztopów wiosennych. Narażone są one na zanieczyszczenia bakteriologiczne.

Gmina Czyże leży w rejonie o bardzo ograniczonych zasobach wodnych od 5 - 50 m³ / 24 h / km² (do 0,578 l / sek / km²)

Zaopatrzenie ludności w dobrą wodę pitną powinno odbywać się na bazie ujęć wód z poziomu międzymorenowego.

Zasoby wód podziemnych i powierzchniowych mimo swoich nieznacznych wielkości nie powinny ograniczać rozwoju gospodarczego gminy.

1.5. Gleby - element wartości rolniczej przestrzeni produkcyjnej

W podziale byłego województwa białostockiego na regiony glebowo - rolnicze (11 regionów wg. IUNG - Puławy, 1988 r.) obszar gminy Czyże w całości leży w Bielsko - Drohickim regionie glebowo - rolniczym. Region ten charakteryzuje się dominacją gruntów ornych (ca 54 %) w strukturze użytkowania gruntów. Użytki zielone zajmują ca 20 %, a lasy ca 18 %. Gleby tego regionu zostały wykształcone głównie z glin i ich przestrzenne zróżnicowanie jest niewielkie.

1.5.1 Waloryzacja przyrodnicza gleb.

Pod względem typologicznym gleby gminy Czyże są mało zróżnicowane. Na obszarze gminy dominują gleby pseudobielicowe /AJ/. Mniejsze powierzchnie zajmują gleby piaskowe różnych typów genetycznych /AB/, gleby brunatne wylugowane /Bw/ oraz czarne ziemie (Dl. Gleby pseudobielicowe I AJ tworzą znaczne zasięgi powierzchniowe i występują na obszarze całej gminy.

Gleby piaskowe różnych typów genetycznych (AB) występują w północnej i centralnej części gminy, towarzyszą im gleby brunatne wylugowane (Bw). Czarne ziemie ID/ występują we wschodniej i południowej części gminy i zajmują dość znaczne powierzchnie. Gleby murszowo - mineralne oraz gleby torfowe i murszowo - torfowe występują w rozproszeniu na obszarze całej gminy, głównie na użytkach zielonych położonych w dolinach cieków wodnych i obniżeniach terenowych.

1.5.2 Waloryzacja użytkowo - rolnicza gleb.

- a) udział powierzchniowy i procentowy klas bonitacyjnych gruntów ornych i użytków zielonych przedstawia się następująco:

Tabela 6

GRUNTY ORNE + SADY			UŻYTKI ZIELONE		
KLASA	ha	%	KLASA	ha	%
I II	257	3,3	I	941	24,7
IIa	1841	23,6	II	1773	46,5
IIIb	2814	36,1	III	847	22,2
IV a	1259	16,2	IV V	218	5,7
IV b	1210	15,5	VI	34	0,9
V VI	335	4,3	VI 2		
VI 2	75	1,0			
RAZEM	7791	58,1		3813	28,4

Razem użytki rolne w gminie wynoszą 11604 ha co stanowi 86,5 % ogólnej powierzchni.

b) Kompleksy rolniczej przydatności gleb ilustruje poniższe zestawienie tabelaryczne.

Tabela 7

NV KOMPLEKSU	NAZWA KOMPEKSU	ha	%
GRUNTY ORNE			
1.	PSZENNY B. DOBRY	2144	25,0
2.	PSZENNY DOBRY	7	0,1
3.	PSZENNY WADLIWY	2997	35,0
4.	ŻYTNI B. DOBRY	1163	13,6
5.	ŻYTNI DOBRY	998	11,6
6.	ŻYTNI SŁABY	312	3,6
7.	ŻYTNI B. SŁABY	666	7,8
8.	ZBOŻOWO - PASTEWNY MOCNY	281	3,3
9.	ZBOŻOWO - PASTEWNY SŁABY		
RAZEM		8568	63,9
UŻYTKI ZIELONE			
Iz	UŻYTKI ZIELONE B. DOBRE I DOBRE	1764	59,7
2z	UŻYTKI ZIELONE ŚREDNIE UŻYTKI	1192	40,3
3z	ZIELONE SŁABE IB. SŁABE		
RAZEM		2956	22,0
RAZEM UŻYTKI ROLNE		11542	85,9
GRUNTY ROLNE NIEPRZYDATNE		80	0,6
TERENY POZOSTAŁE		1816	13,5
OGÓLNA PO W. GEODEZYJNA		13420	100

Źródło: Warunki przyrodnicze produkcji rolnej woj. Białostockie - IUNG - Puławy 1988 r.

Przestrzenne rozmieszczenie kompleksów przydatności rolniczej gleb ściśle wiąże się z przestrzennym występowaniem poszczególnych typów gleb oraz bonitację i tak:

- kompleksy 2 i 4 pszenney dobry i żytni bardzo dobry odpowiada rozmieszczeniu gleb typu pseudobielicowych *IN*
- kompleksy 6 i 5 - kompleks żytni słaby i kompleks żytni dobry występuje zgodnie z rozmieszczeniem gleb brunatnych właściwych /B/, brunatnych wylugowanych i kwaśnych /Bw/ i gleb piaszkowych różnych typów genetycznych /AB/
- kompleks 8 - zbożowo - pastewny mocny odpowiada rozmieszczeniu gleb typu czarne ziemie /D/
- pozostałe kompleksy (3,7,9) zajmują znikome powierzchnie i nie rzutują na ogólną wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej gminy
- rozmieszczenie użytków zielonych ściśle wiąże się z układem dolin rzecznych i obniżeń terenowych.

1.5.3. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Tabela 8

OCENA GLEB W PUNKTACH					
BONITACJA		PRZYDATNOŚĆ ROLNICZA		WSKAŹNIK SYNTETYCZNY JAKOŚCI	
GRORNE	UZ, ZIELONE	GR ORNE	UŻ. ZIELONE	GRORNE	UZ, ZIELONE
52,6	44,7	61,8	37,9	57,4	41,6

Tabela 9

WSKAŹNIK BONITACJI				OGÓLNY WSKAŹNIK JAKOŚCI ROLNICZEJ PRZESTRZENI PROD.
JAKOŚCI I PRZYDATNOŚCI ROLNICZEJ	AGROKLIMATU	RZEŻBY TERENU	WARUNKÓW WODNYCH	
52,8	7,8	4,0	3,9	68,5

Źródło: IUNG-Puławy - 1988 r.

Powyższy wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (68,5) lokuje gminę Czyże na trzecim miejscu w dawnym woj. Białostockim (I grupa gmin o wskaźniku 70,0 - 60,1).

Powyższe uzasadnia, że warunki przyrodnicze gminy Czyże pozwalają na intensywne rozwijanie w jej obrębie funkcji rolniczej.

1.5.4. Melioracje

Na ogólną powierzchnię gruntów ornych 7696 ha wg. Stanu na rok 1987, zmeliorowanych jest 4791 ha. Grunty orne wymagające melioracji zajmują pow. 1109 ha. Jest to zaspokojenie w 81,2 % potrzeb melioracji gruntów ornych w gminie.

Na ogólną powierzchnię użytków zielonych 3664 ha wg. stanu na rok 1987 zmeliorowanych jest 1804 ha. Użytki zielone wymagające melioracji zajmują pow. 960 ha. Jest to zaspokojenie w 70,7 % potrzeb melioracji użytków zielonych w gminie. Źródło: Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Białymstoku.

1.6. Lasy

Według podziału Polski na regiony przyrodniczo - leśne lasy gminy Czyże znajdują się w Krainie Mazursko - Podlaskiej, dzielnicy Wysoczyzny Bielsko - Podlaskiej charakteryzującej się występowaniem prawie wszystkich typów siedliskowych lasu oraz bardzo zróżnicowanym drzewostanem. W podziale administracyjnym lasów byłego woj. białostockiego, lasy gminy Czyże należą do Nadleśnictwa Bielsk Podlaski z siedzibą w Bielsku Podlaskim. Lesistość gminy Czyże przedstawia się jak niżej:

Tabela 10

ROK	JEDNOSTKA	POW. OGÓLNA w ha	POWIERZCHNIA LASÓW					% UDZIAŁ LASÓW W OGÓLNEJ POW.
			PAŃSTWOWE		PRYWATNE		RAZEM	
			ha	%	ha	%		
1996	GMINA	13420	321	35,6	579	64,9	900	6,7

Źródło: Rocznik Statystyczny woj. białostockiego 1998 r. -U.S. Białystok

Lasy państwowe gospodarstwa leśnego, które zajmują 35,6% ogólnej powierzchni lasów gminy (2,4% - ogólnej pow. gminy) i lasy prywatne 64,9% ogólnej powierzchni lasów gminy (4,3% ogólnej pow. gminy)występują w znacznym rozdrobnieniu w środkowej i północnej części gminy . Większe kompleksy leśne występują w okolicy wsi Lady, Leniewo, Podrzeczany, Sapowo, Klejniki, Hukowicze, Leszczany.

W układzie typów siedliskowych lasów dominuje bór mieszany świeży (BMśw) w którym drzewostan tworzy głównie sosna z niewielką domieszką brzozy i świerka.

W dolinach rzecznych i obniżeniach terenowych występują olsy (OL)- olcha z domieszką świerka, osiki i brzozy. Dominującą klasa drzewostanu jest II klasa wieku (21 - 40 lat). Podstawą prowadzenia gospodarki w lasach państwowych jest plan urządzeniowy gospodarstwa leśnego Nadleśnictwa Bielsk Podlaski zatwierdzony przez Naczelnego Dyrektora Lasów państwowych. Główna funkcja lasów prywatnych to produkcja surowca drzewnego, przede wszystkim na potrzeby własne właścicieli. Pełnią one jednocześnie funkcję wodo - i glebochronną, krajobrazową oraz ostoję dla dzikiego ptactwa i zwierzyny. Gospodarka leśna w lasach prywatnych prowadzona jest głównie w oparciu o uproszczone plany urządzenia lasów poszczególnych obrębów wsi. Warunki przyrodniczo - leśne oraz wnioski rolników dot. zalesień uzasadniają także potrzebę opracowania granicy polno - leśnej w gminie. Lasy na obszarze gminy Czyże nie są zagrożone szkodliwym oddziaływaniem gazów i pyłów.

1.7. Warunki klimatyczne.

W podziale byłego woj. białostockiego na krainy klimatyczne obszar gminy Czyże zalicza się do Krainy Wysoczyzn Północnopolaskich. Warunki klimatyczne gminy odpowiadają generalnie warunkom klimatycznym Równiny Bielskiej.

Poniższą charakterystykę klimatu obszaru gminy oparto głównie o dane meteorologiczne ze stacji Bielsk podlaski i Hajnówka za okres 1948 - 1967 wg. opracowania S.J. Pióro „Klimat województwa białostockiego”.

1.7.1. Temperatura

Rozkład roczny temperatury w °C, średnie oraz absolutne maksyma i minima ilustruje poniższe zestawienia tabelaryczne.

Tabela 11

L.P.	STACJA METEOROL.	RODŹ OBSER W	MIESIĄCE												Sr ROCZNA
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
1.	BIELSK PODLASKI	Sr	-4,4	-4,2	-0,6	7,2	12,8	16,5	17,8	16,8	12,8	7,7	2,4	-1,4	6,9
		Max.	7,7	10,3	16,5	29,4	30,9	31,7	35,0	34,5	30,7	26,3	18,3	14,0	
		Min.	38,0	31,4	24,1	9,9	5,5	0,7	5,4	0,8	3,1	9,0	19,0	23,5	

Średnia roczna temperatura w Bielsku Podlaskim wynosi 6,9 °C. Początek wegetacji na Równinie Bielskiej przypada średnio na 10 kwiecień , zaś koniec na 11 listopad.

Okres bezprzymrozkowy na obszarze Równiny Bielskiej wynosi średnio 155 dni, zaś pokrywa śnieżna utrzymuje się średnio 78 dni (Białystok 96 dni)

1.7.2. opady atmosferyczne

Średni roczny układ opadów atmosferycznych, sumy maksymalne i minimalne oraz wskaźnik opadów okresu wegetacyjnego przedstawia poniższe zestawienie tabelaryczne:

Tabela 12

L. P.	STACJA METEOROL.	RODZAJ OBSERW	MIESIĄCE												Śr. ROCZ.	wskaźnik % V-X
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.		
1.	BIELSK PODLASKI	śr	33	38	30	39	52	75	70	80	46	41	45	42	591	61,6
		max	43	58	93	66	121	122	188	163	124	125	78	97	725	
		min	12	11	5	9	12	32	14	18	5	3	21	10	402	
2.	HAJNÓWKA	śr	32	36	28	38	50	76	70	79	45	37	40	37	572	62,4

Ponadto:

- średnia roczna częstotliwość burz (okres 1953 - 1967) wynosiła w Bielsku Podlaskim - 14,7,
- wskaźnik gradowy waha się w przedziale 2 - 3 %,
- średnia roczna wilgotność względna powietrza utrzymuje się w granicach 81%
- średnie roczne zachmurzenie na Równinie Bielskiej wynosi 6,9 ilość dni pochmurnych - 150, a pogodnych 26,3.

1.7.3. Dynamika powietrza atmosferycznego

Rozkład średniej częstotliwości wiatrów i prędkości w m/sek na poszczególne kierunki oraz częstotliwość cisz za okres obserwacji 1953 - 1967 ilustruje poniższe zestawienia tabelaryczne.

Tabela 13

L.p.	STACJA METEOROLOG.	Vm / sek %	KIERUNEK								CISZA w%
			N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	
1.	BIELSK PÓDL.	V	6,5	6,7	5,7	10,7	13,6	23,5	20,8	12,3	15,7
		%	2,2	3,0	3,3	3,3	3,2	4,1	4,0	2,6	

Z powyższego wynika, iż na terenie Równiny Bielskiej dominują wiatry zachodnie 56,6 %, wiatry z kierunku wschodniego - 25,3 %.

Reasumując należy stwierdzić, że warunki klimatyczne gminy Czyże nie stwarzają bariery w jej rozwoju gospodarczym.

1.8. Zagrożenia i degradacje środowiska.

Obszar gminy Czyże charakteryzuje się stosunkowo niewielkim stopniem przekształcenia środowiska. Źródła powstawania konfliktów ze środowiskiem przyrodniczym wynikają głównie z rozwoju i funkcjonowania wsi Czyże oraz innych większych jednostek osadniczych położonych w obrębie obszaru gminy, intensyfikacji rolnictwa (nawożenie i ochrona roślin), wzrostu ruchu i transportu komunikacyjnego.

1.8.1 Zagrożenia wód powierzchniowych.

Stan zanieczyszczeń wód powierzchniowych został omówiony w pkt.

1.4.1. niniejszego tekstu .

Potencjalne zagrożenia zarówno dla wód powierzchniowych jak i gruntowych może stanowić brak oczyszczalni ścieków w Czyżach i innych rejonach grupowego zwodociągowania wsi.

Na stan czystości wód może także negatywnie wpływać działalność związana z produkcją rolną, a zwłaszcza intensywne stosowanie nawozów sztucznych i środków chemicznej ochrony roślin.

Zagrożeniem dla wód, a zwłaszcza dla wód podziemnych może być również nieprawidłowa utylizacja odpadów, a w szczególności tych odpadów, które zawierają różnego rodzaju niebezpieczne związki toksyczne.

1.8.2. Zagrożenia powietrza atmosferycznego.

Gmina Czyże charakteryzuje się czystym powietrzem atmosferycznym. Średnie roczne stężenia badanych zanieczyszczeń w latach 1991 - 93 przez Wojewódzką Stację Sanitarno - Epidemiologiczną i P.I.O.Ś w Białymstoku były dużo niższe od wartości dopuszczalnych w badanym okresie. Głównym źródłem zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego jest przemysł, kotłownie lokalne i paleniska indywidualne oraz transport.

W strukturze zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego dominują zanieczyszczenia pyłowe i gazowe, pochodzące z procesów energetycznego spalania paliw stałych, głównie węgla kamiennego, koksu i drewna.

Tabela 14

L.p.	GMINA	WIELKOŚĆ EMISJI ZANIECZYSZCZEŃ w roku 1993 uq / rok				Procentowy udział SO ₂ i pyłu w gminie w stosunku do całego woj.	
		SO ₂	NO ₂	CO	PYŁ	SO ₂	PYŁ
1.	BIELSK PODLASKI	483,8	276,9	1155,6	379,9	3,215	4,835
2.	CZYŻE	3,2	0,7	9,9	5,8	0,022	0,074
3.	HAJNÓWKA	366,2	161,2	930,7	451,8	2,539	5,750

Aktualnie zanieczyszczenia dwutlenkiem azotu i ołowiem wzdłuż tras komunikacyjnych są znikome i nie stwarzają zagrożeń dla środowiska. Tym niemniej w przypadku nasilenia (wzrostu) mchu kołowego może nastąpić pewne zagrożenie dla wypasania bydła w pobliżu tych dróg oraz uprawy warzyw, a na terenach zabudowanych może zagrażać zdrowiu ludzi.

W związku z powyższym należy dążyć do zmniejszania emisji pyłów i gazów i to głównie poprzez:

- modernizację i budowę instalacji odsiarczająco - odpylających,
- modernizację lub likwidację kotłowni węglowych i palenisk indywidualnych przechodząc na gaz ziemny lub olej opałowy lekki,
- poprawę układów komunikacyjnych z jednoczesnym utrzymaniem dobrego stanu nawierzchni dróg i stawiania ostrych rygorów w zakresie zanieczyszczeń pochodzących z procesów spalania benzyny i ropy,

Należy także odnotować, że ocena sytuacji radiologicznej w oparciu o wyniki pomiarów skażeń dokonanych przez specjalistyczne jednostki nie wykazała żadnych zagrożeń dla środowiska i ludzi na terenie gminy.

1.8.3. Zagrożenie hałasem i wibracjami oraz elektromagnetycznym promieniowaniem niej onizującym

- a) Dopuszczalne natężenie hałasu dla różnych obszarów określa Rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 13 maja 1998 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku. Największe zagrożenie środowiska hałasem powoduje zazwyczaj przemysł i komunikacja. Pewne lokalne uciążliwości w tym zakresie mogą wynikać z funkcjonowania istniejących zakładów przemysłowych oraz usługowych działających na podstawie wpisu do ewidencji zakładów prowadzących działalność gospodarczą. W takich przypadkach należy przestrzegać zasady, iż hałas i wibracje przekraczające dopuszczalne natężenie nie mogą sięgać poza obręb działki, na której są wytwarzane.

Hałas komunikacyjny - wraz ze wzrostem ruchu obserwuje się coroczny przyrost poziomów hałasu komunikacyjnego. W celu ograniczenia uciążliwości wynikających z nadmiernego hałasu komunikacyjnego należy dążyć do m. in. do budowy obwodnic, utrzymania dobrej nawierzchni dróg i ulic, dobrej organizacji ruchu itp. b) Na obszarze gminy Czyże głównym urządzeniem wytwarzającym elektromagnetyczne promieniowanie niejonizujące szkodliwe dla ludzi i środowiska jest napowietrzna linia elektromagnetyczna WN 110 KV Hajnówka - Bielsk Podlaski. Od w/w linii należy zachować strefę ochronną min. 14,5 m od skrajnego przewodu przy zalecanej odległości od osi linii 40 m. Szczegółowe zasady ochrony przed promieniowaniem szkodliwym dla ludzi i środowiska określa Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 11 sierpnia 1998 r.

1.8.4. Zagrożenia powierzchni ziemi i innych elementów środowiska, przyrodniczego

a) zagrożenia spowodowane eksploatacją surowców mineralnych.

Powierzchniowa degradacja i dewastacja terenów, a zwłaszcza rzeźby terenu, związana jest głównie z eksploatacją surowców mineralnych. Wielkość i zakres eksploatacji surowców mineralnych wraz z określeniem potrzeb rekultywacji wyrobisk poeksploatacyjnych szczegółowo przedstawiono w pkt. 1.3.2. niniejszego tekstu.

Ponadto w zależności od głębokości eksploatacji surowców oraz sposobu ich wydobywania (np. przy pomocy sprzętu mechanicznego) istnieje możliwość zarówno zakłócenia układu funkcjonowania wód wglębnych jak i ich chemicznego (smary) zanieczyszczenia.

b) zagrożenie odpadami,

Jednym z poważniejszych zagrożeń i degradacji środowiska są odpady komunalne i przemysłowe. Odpady te, a w szczególności, które nie są odpowiednio składowane (utyliczowane) wywierają negatywny wpływ na stan środowiska przyrodniczego, głównie w formie skażenia wody, gleby, powietrza, niszczenia walorów krajobrazowych łącznie z wyłączeniem z użytkowania określonych terenów rolnych lub leśnych.

Odpady stałe składowane są na zalegalizowanym wysypisku gminnym o pow. 0,4 ha położonym na gruntach wsi Czyże. Wysypisko to jest eksploatowane od 1989 r. - ilość gromadzonych odpadów w ciągu roku 0,2 tys m³, wykorzystane w 15 % .

Ponadto na terenie gminy funkcjonują wysypiska wiejskie nieurządzone, zajmujące przeważnie wyrobiska poeksploatacyjne .

Zagrożenia odpadami wynikają także z faktu, że na przedmiotowe wysypiska trafiają różne substancje niebezpieczne codziennego użytku np. leki, środki owadobójcze, baterie, lampy rtęciowe, smary, rozpuszczalniki itp

Celem uniknięcia takich zagrożeń niezbędny jest rozdzielczy system gromadzenia odpadów. Trudności w znalezieniu odpowiednich miejsc pod wysypiska, wysoki koszt ich urządzania a także sposób składowania i utylizacji tych nieczystości stanowi realne przesłanki do pogorszenia stanu środowiska. Dlatego też należy organizować składowiska przejściowe z pełną segregacją odpadów t.j. ustawiania kontenerów w miejscach wytwarzania odpadów z docelowym ich wywożeniem na wysypisko komunalne, a także do zakładów bezpiecznego przetwarzania.

We wsiach zwodociagowanych brak jest kanalizacji sanitarnej, w tym małych oczyszczalni ścieków co w konsekwencji może doprowadzić do zanieczyszczenia zarówno wód powierzchniowych jak i podziemnych.

W związku z powyższym, czasowo nieczystości płynne (ścieki) powinny być unieszkodliwione poprzez ich gromadzenie w lokalnych szczelnych zbiornikach a następnie wywożone do punktu zlewnego komunalnej oczyszczalni ścieków w Hajnówce lub Bielsku Podlaskim.

1.9. Funkcjonowanie środowiska przyrodniczego.

1.9.1. Podstawowa struktura funkcjonalno - przyrodnicza gminy.

W strukturze obszaru gminy istotną rolę odgrywają jej przyrodnicze struktury funkcjonalno - przestrzenne tworzące tzw. system ekologiczny gminy. Do głównych obszarów (struktur) systemu ekologicznego gminy należą:

a) Doliny rzek, w tym:

- dolina rzeki Łoknicy jako wieloprzestrzenny element systemu przyrodniczego o znaczeniu regionalnym i funkcjach: ekologicznej, krajobrazowej i gospodarczej,
- pozostałe mniejsze doliny cieków wodnych i obniżeń terenowych jako elementy drobnoprzestrzenne systemu przyrodniczego gminy o znaczeniu lokalnym i funkcjach: ekologicznych, krajobrazowych i gospodarczych.

Szczegółowa charakterystyka i znaczenie w/w elementów została zawarta w pkt. 1.4.1. niniejszego tekstu.

b) Kompleksy leśne.

Wszystkie kompleksy leśne jako elementy drobnoprzestrzenne systemu przyrodniczego gminy o znaczeniu lokalnym i funkcjach ekologicznych, gospodarczych i krajobrazowych.

W większości lasy te w powiązaniu z ciągami ekologicznymi ekosystemu dolin rzecznych zachowują układ ciągłości przestrzennej systemu. Szczegółowa charakterystyka i znaczenie tych elementów została zawarta w pkt. 1.6. niniejszych uwarunkowań.

- c) Elementami wspomagającymi i współdziałającymi w zakresie funkcjonowania systemu ekologicznego gminy są tereny otwarte o charakterze rolno - osadniczym, głównie tereny upraw polowych i zieleni towarzyszącej osadnictwu.
- d) Podstawowym warunkiem rozwoju gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego gminy jest zachowanie walorów w/w struktur środowiska przyrodniczego z jednoczesnym zapewnieniem możliwości jego właściwego funkcjonowania. W związku z powyższym obszary systemu ekologicznego (strefy ekologicznej) gminy podlegać powinny ochronie przed zainwestowaniem i degradacją, głównie sanitarną.
- e) Wszystkie pozostałe obszary tj. poza systemem przyrodniczym (terenami otwartymi) posiadają warunki abiotyczne do rozwoju różnych form osadnictwa i zabudowy. Przy czym należy podkreślić, że są to zarazem obszary o podstawowych wartościach rolniczej przestrzeni produkcyjnej stwarzających odpowiednie warunki do rozwoju określonych form gospodarki żywnościowej.

1.9.2. Główne wnioski do kierunków zagospodarowania gminy.

- 1) Utrzymanie wartości i walorów terenów aktywnych biologicznie, tworzących system ekologiczny w strukturze przestrzennej obszaru gminy.
- 2) Utrzymanie naturalności i ciągłości terenów systemu ekologicznego jako warunku niekolizyjnego ich funkcjonowania z rozwojem zainwestowania gminy.
- 3) Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych, w szczególności ujęć wód komunalnych, wód rzeki Łoknicy i innych drobnych cieków przed zanieczyszczeniami sanitarnymi i nadmierną eksploatacją - stosownie do ustalonych klas czystości i nienaruszalności przepływów biologicznych rzek. W tym także wnioskuje się o potrzebę:
 - skutecznego rozwiązania unieszkodliwiania ścieków w rejonach grupowego zwodociągowania wsi,
 - poprawy dyspozycyjności wód poprzez tworzenie małej retencji wód w zlewniach elementarnych.
- 4) Radykalne ograniczenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery pochodzących ze źródeł energetycznych i zakładów przemysłowych oraz komunikacji. Ochrona zabudowy mieszkaniowej i walorów przyrodniczych przed negatywnym wpływem zanieczyszczeń atmosferycznych - stosownie do obowiązujących norm państwowych. Zmniejszenie emisji energetycznych będzie można osiągnąć poprzez min. gazyfikację gminy.
- 5) Niwelacja zagrożeń hałasem oraz promieniowaniem elektromagnetycznym niejonizującym głównie w obszarach stałego zamieszkiwania ludzi.

6) Ochrona i racjonalne gospodarowanie rolniczą przestrzenią produkcyjną, a w tym ochrona przed:

- zanieczyszczeniami stałymi i płynnymi,
- przeznaczaniem wartościowych gruntów na cele inne niż rolnicze,
- negatywnymi skutkami powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych,

Preferowanie rozwoju rolnictwa ekologicznego zapewniającego produkcję „zdrowej żywności” z ukierunkowaniem jego rozwoju.

2 Sieć osadnicza i obiekty kulturowe.

2.1. Sieć osadnicza.

Sieć osadnicza w gminie tworzą 23 jednostki osadnicze (wsie) wchodzące w skład 18 sołectw.

Wieś gminna Czyże jako lokalny ośrodek rozwoju pełni następujące funkcje :

- usług lokalnych w zakresie administracji samorządowej i gospodarczej, handlu, oświaty, finansów, zdrowia itp,
- obsługi rolnictwa
- obsługi komunikacyjnej

Wszystkie pozostałe wsie pełnią funkcje rolnicze nierzadko z niewielkim programem usług podstawowych.

Sieć osadnicza gminy Czyże odznacza się układem przestrzennym o charakterze ulicówek i wielodroźnie.

2.2. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Z terenu gminy Czyże do rejestru zabytków wpisano następujące obiekty:

w Czyże

- a) układ ruralistyczny wsi, XVI w. - XVII w., decyzja nr KL. WKZ - 5340/23/84 z 29.04.1985 r. nr rej. 584
- b) obiekty prawosławnego cmentarza grzebalnego:
 - cerkiew grekokatolicka, obecnie prawosławna, cmentarna p.w. św. Kośmy i Damiana, drewn., 1812 r. decyzja nr KL. WKZ -5340/11/77 z dn. 1.04.1977 r. , nr rej. 395,
 - cmentarz, decyzja nr KL. WKZ - 5340/5/89 z dn. 29.12.1989 r. nr rej. 721.
- c) **w Kamień**
 - stanowisko archeologiczne 1, nr rej. 51/A - kurhan wczesno średniowieczne

d) w Zbucz:

- stanowisko archeologiczne 1, nr rej. 90/2/A - cmentarzysko wczesno średniowieczne,
- stanowisko archeologiczne 1, nr rej. 86-89/A - cmentarzysko wczesno średniowieczne,
- stanowisko archeologiczne 3, nr rej. 50/67/A - grodzisko wczesno średniowieczne,

2.3. Obiekty o wartościach kulturowych, w tym archeologiczne

Na terenie gminy znajdują się obiekty o wartościach historyczno - kulturowych nie objęte decyzjami konserwatorskimi, jednak będące także w kręgu zainteresowania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to budynki, cmentarze, stanowiska archeologiczne, a) **budynki** - wymienione łącznie z obiektami zabytkowymi wymienionymi w

pkt. 2.2.

w. Czyże

Układ ruralistyczny, XVI - XVII.

1. Zespół cerkwi gr.-kat. ob. prawosławnej cmentarnej p.w. św. Kośmy i Damiana:
 - cerkiew drewniana, 1812 r. remont 1889 i 1960 r.
 - ogrodzenie, mur, (kam.), l. 20 XX w.
2. Cerkiew prawosławna par. p.w. Św. Mikołaja (d. dom służby leśnej przeniesiony z Hajnówki 1985 r.) drewn., k. XIX, przebud. I. 30.XX.
3. Ogrodzenie z bramą po spalonej cerkwi prawosławnej par. p. w. Zaśnięcia NMP, mur., (kam.), k. XIX.
4. Dom nr 49, drewniany 1922 r.
5. Dom nr 51, drewniany 1933 r.
6. Dom nr 94, drewniany 1939 r.
7. Dom nr 95, drewniany 1933 r. remont.
8. Dom nr 99, drewniany 1895 r. remont.
9. Dom nr 105, drewniany 1929 r.
10. Dom nr 110, drewniany l. 20 XX w.
11. Dom nr 113, drewniany 1946 r.
12. Dom nr 115, drewniany 1945 r. remont.
13. Dom nr 124, drewniany l. 30 XX w.
14. Dom nr 136, drewniany 1929 r.
15. Dom nr 154, drewniany 1929 r.
16. Dom nr 156, drewniany 1929 r. remont.
17. Wiatrak koźlak, drewn. 1890 r.

w Klejniki

18. Zespół cerkwi prawosławnej cmentarnej p.w. Przemienienia Pańskiego:
 - cerkiew murowana , 1865 - 1870,
 - dzwonnica drewniana, pocz. XX w.
19. Kaplica prawosławna p.w. Św. Mikołaja Cudotwórcy, mur., 1870 r
20. Ogrodzenie z bramą wokół nowej cerkwi prawosławnej par. p. w. Wniebowstąpienia Pańskiego, mur., k. XIX w.
21. Dom nr 76, obiekt nie użytkowany, drewniany 1927 r.
22. Dom nr 78, obiekt nie użytkowany, drewniany 1945 r.

w. Koily

23. Kapliczka prawosławna p.w. Św. Mikołaja, drewn., 4 ćw. XIX w. remont.
24. Zagroda nr 42:
 - dom drewniany pocz. XX w. remont. 1986 r.
 - spichlerz, drewniany, pocz. XX w.

w. Kuraszewo

25. Cerkiew prawosławna par. cmentarna p.w. Św. Antoniego Peczerskiego, drewniana , 1868 r. remont.

w. Lady

26. Kapliczka prawosławna drewniana , 1947 r. remont.

w. Morze

27. Kaplica prawosławna cmentarna p.w. Św. Tekli, drewn 1. 40 XX. remont.
28. Zagroda nr 50:
 - dom z częścią gospodarczą, drewn., 1919, dobud. 1928, remont. 1976
 - obora, drewniana, 1923 r.
 - stodoła drewniana, 1923 r.
29. Zagroda nr 55:
 - dom drewniany 1925 r.
 - spichlerz drewniany, 1. 50 XX w.
30. Zagroda nr 98:
 - dom z oborą, 1923 r.
 - stodoła drewniana, 1925 r.
31. Zagroda nr 99: obecnie nie użytkowana:
 - dom z częścią gospodarczą, drewniany, ok. 1900 r. remont.
 - budynek inwentarski, drewniany, po 1928 r.
32. Dom nr 15, drewniany, po 1920 r.
33. Dom nr 20, drewniany, przed 1914 r.
34. Dom z częścią gospodarczą nr 31, drewniany, 1901 r.
35. Dom nr 45, drewniany, 1939 r.

- 36. Dom z częścią gospodarczą nr 49, drewniany, pocz. XX w.
- 37. Dom z częścią gospodarczą nr 52, drewniany, 1918 r.
- 38. Dom z częścią gospodarczą nr 53, drewniany, ok. 1925 r.
- 39. Dom nr 57, drewniany, l. 20 XX w.
- 40. Dom nr 62, drewniany, pocz. XX w.
- 41. Dom nr 101, drewniany, l. 30 XX w.

w. Rakowicze

- 42. Dom nr 48, drewniany, 4 ćw. XIX w.
- 43. Dom nr 26, drewniany, pocz. XX w.
- 44. Dom nr 35, ob. nie użytkowany, drewniany, 4 ćw. XIX w.

w. Zbucz

- 45. Dróżniczówka, ob dom mieszkalny, wł. Rejon Budowy Dróg i Mostów w Białowieży, drewniany, k. XIX w.

b) cmentarze:

Na terenie gminy znajdują się następujące cmentarze o charakterze historycznym i kulturowym, będące w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

w. Czyże:

- cmentarz parafii prawosławnej,
- cmentarz przy cerkwi pw. Wniebowzięcia NMP,
- cmentarz wojenny (mogiły żołnierzy Armii Czerwonej),
- cmentarz choleryczny,

w. Klejniki:

- cmentarz parafii prawosławnej,
- cmentarz przy cerkwi pw. Wniebowstąpienia Pańskiego,

w. Kuraszewo:

- cmentarz parafii prawosławnej,
- cmentarz prawosławny,

w. Morze:

- cmentarz parafii prawosławnej,

c) stanowiska archeologiczne:

Na obszarze gminy istnieje 121 stanowisk archeologicznych. Szczegółowy ich spis część III studium.

Dotychczas przebadano 82 % obszaru gminy, 4 wpisano do rejestru zabytków (pkt. 2.1.) oraz 4 badano wykopaliskowo (w Kuraszewie).

W poszczególnych i miejscowościach znajduje się następująca liczba stanowisk:

- Hukowicze 4 stanowiska,
- Leszczyny 4 stanowiska,
- Kamień 11 stanowisk,
- Klejniki 24 stanowiska,
- Wólka 1 stanowisko,
- Kuraszewo 10 stanowisk,
- Sapowo 3 stanowiska,
- Podrzeczany 7 stanowisk,
- Czyże 23 stanowiska,
- Łuszczę 1 stanowisko,
- Osówka 4 stanowiska,
- Leniewo 4 stanowiska,
- Lady 3 stanowiska,
- Zbucz 6 stanowisk,
- Szostakowo 2 stanowiska,
- Morze 14 stanowisk,

3. Sfera społeczna - warunki życia ludności.

3.1. Ludność, zasoby pracy i ich wykorzystanie.

3.1.2. Ludność i obszar gminy w 1997 r.

Gmina Czyże obejmuje obszar 134 km², co stanowiło w 1998 r. 0,66 % powierzchni województwa podlaskiego i 8,25 % obszarów wiejskich powiatu hajnowskiego.

Liczba ludności w 1997 r. wynosiła 3131 osób, co stanowiło 0,25 % ludności województwa podlaskiego i 5,68 % ludności powiatu hajnowskiego. Na 1 km² przypadają 23 osoby (woj. 61 osób, w powiecie 33 osoby).

W strukturze płci ludności, kobiety w liczbie 1548 osób stanowiły 49,4 % ogółu ludności (w województwie podlaskim kobiety stanowiły 50,8 %,.). Na 100 mężczyzn przypada w gminie 98 kobiet, podczas gdy w województwie przypadło ich 103,2, a powiecie hajnowskim 103,5..

1	2	3	4	5	6	7	8
8.	LADY	98	76	78	72	-26	73,5
9.	LENIEWO	185	152	121	101	-84	54,6
10.	ŁUSZCZĘ	66	65	57	44	-22	66,7
11.	MORZE	403	376	283	244	-159	60,5
12.	OSOWKA	172	159	125	102	-70	59,3
13.	PORZECZANY	143	127	127	102	-41	71,3
14.	RAKOWICZE	182	148	99	86	-96	47,3
15.	SAPOWO	92	69	58	48	-44	52,2
16.	SZOSTAKOWO	145	111	113	104	-41	71,7
17.	WOLKA	47	40	66	•	•	•
18.	MAKSYMOWCZYŻNA	54	54	40	77	-77	50,0
19.	WIERZANKA	53	40	•	•	•	•
20.	ZBUCZ	405	343	269	217	-188	53,6

Zróż: a) Spisy Powszechne 1970, 1988,

b) Ludność w województwie białostockim w 1997 r. US w Białymstoku,
kwiecień 1998 r. c) Materiały Urzędu Gminy w Czyżach.

Największe ubytki ludności w osobach notują wsie: Klejnik, Czyże, Kuraszewo, Kojły i Morze.

Największe procentowe ubytki ludności wystąpiły we wsiach: Rakowicze (ubytek w 52,7 %), Kojły (ubytek w 51,1 %), zespół wsi Maksymowczyzna, Podwieżanka i Wieżanka (ubytek w 50 %).

Jedną z przyczyn spadku liczby ludności w gminie są niekorzystne tendencje w ruchu naturalnym ludności.

Ruch naturalny w gminie Czyże w latach 1988 - 1997

Tabela 16

Lp	Wyszczególnienie	LATA				
		1988	1990	1994	1996	1997
1	2	3	4	5	6	7
1.	Małżeństwa w liczbach bezwzględnych - na 1000 ludności	12 3,2	20 5,6	19 5,8	24 7,3	24 7,4
2.	Urodzenia w liczbach bezwzględnych - na 1000 ludności	35 9,3	18 5,0	25 7,6	26 7,9	22 6,8
3.	Zgony w liczbach bezwzględnych - na 1000 ludności	47 12,4	38 10,6	43 13,0	51 15,5	60 18,6
4.	Przyrost naturalny w liczbach bezwzgl. - na 1000 ludności	-12 -3,2	-20 -5,6	-18 5,4	-25 - 7,6	-38 - 11,8

Zróż: Roczniki Statystyczne województwa białostockiego.

Na obszarze gminy od wielu lat, podobnie jak na obszarach wiejskich byłego województwa, coraz bardziej utrwała się zjawisko przewagi zgonów nad liczbą urodzeń, czyli ujemnego salda przyrostu naturalnego, ale w gminie Czyże zjawisko to jest silniejsze niż średnio na wsi w byłym województwie białostockim. Oto w 1997 r. ujemny przyrost naturalny w gminie wynosi 11,8 na 1000 ludności, a we wsiach województwa 3,7 na 1000 ludności. Mimo wzrostowej tendencji liczby zawieranych małżeństw, ujemny przyrost naturalny był w 1997 r. prawie czterokrotnie wyższy niż w 1988 r.

Główną jednak przyczyną spadku liczby ludności w gminie w minionych latach jest ujemne saldo migracji, aczkolwiek w 1997 r. jest ono ponad dwukrotnie niższe niż w roku 1988. Ludność migruje głównie do miast.

Zjawisko migracji w gminie ilustruje tabela 17.

Migracja ludności w gminie Czyże w latach 1988 - 1997

Tabela 17

Lp	Wyszczególnienie	LATA				
		1988	1990	1994	1996	1997
1	2	3	4	5	6	7
1.	Napływ ludności ogółem	31	25	32	29	27
	w tym: z miast ze wsi z zagranicy	19 12			19 10	14 13
2.	Odływ ludności ogółem	121	83	72	72	47
	w tym: do miast na wieś za granicę	87 34			54 18	36 11
3.	Saldo migracji	-90	-53	-40	-43	-20

Źródło: Roczniki Statystyczne województwa białostockiego.

3.1.3. Struktura płci ludności gminy.

Struktura płci ludności gminy Czyże zmieniała się w latach 1946 - 1997 w sposób następujący:

Tabela 18

Lata	Razem	Mężczyźni		Kobiety		Kobiety na 100 M
		ogółem	%	ogółem	%	
1	2	3	4	5	6	7
1946	5849	2789	47,7	3060	52,3	110
1950	5664	2677	47,3	2987	52,7	111
1960	5879	2817	47,9	3062	52,1	109
1970	5348	2624	49,1	2724	50,9	103
1978	4691	2338	49,8	2353	50,2	101
1988	3671	1821	49,6	1850	50,4	102
1990	3560	1800	50,6	1760	49,4	98
1994	3303	1673	50,6	1630	49,4	97
1996	3205	1626	50,7	1579	49,3	97
1997	3131	1538	50,6	1548	49,4	98
1946- 1997	-2718	- 1206	+ 2,9	- 1512	-2,9	-12

Źródła:

a) Ludność i zasoby mieszkaniowe w latach 1946 - 1974 według podziału administracyjnego kraju z 1 czerwca 1975 r. GUS, Warszawa 1976 r.

b) Roczniki statystyczne województwa białostockiego.

W 1997 r. udział kobiet wyniósł 49,4 % ogółu ludności gminy. W latach powojennych systematycznie maleje udział kobiet, w wyniku czego występuje dziś w gminie dysproporcja kobiet.

3.1.4. Struktura wieku ludności.

Biorąc pod uwagę strukturę wieku ludności zamieszkującej na obszarze gminy, należy zwrócić uwagę na wysoki odsetek ludzi starych (odsetek osób w wieku emerytalnym).

Na przestrzeni lat 1988 - 1997 odsetek ludności w wieku emerytalnym w gminie wzrósł z 23,9 % w roku 1988 do 35,6 % w roku 1997.

Ludność w gminie Czyże według wieku w latach 1988 - 1997

Tabela 19

Wiek	1988		1997		Zmiany w latach 1988 - 1997	
	ogółem	o/ o	ogółem	o/ o	Osoby	1988 = 100 %
1	2	3	4	5	6	7
1 .Wiek przedprodukcyjny	748	20,1	469	15,0	-279	62,7
ogółem	392	52,4	236	50,3	- 156	60,2
wtym O- 171. M. 0-171. K.	356	47,6	233	49,7	- 123	65,4

1	2	3	4	5	6	7
2. Wiek produkcyjny ogółem	2090	56,0	1546	49,4	-544	74,0
w tym 18-64 l. M.	1189	63,3	934	60,4	-255	78,6
18-59l. K.	901	48,7	612	39,6	-289	67,9
3 Wiek poprodukcyjny ogółem	890	23,9	1116	35,6	+ 226	125,4
w tym 65 i więcej l. M	297	33,4	413	37,0	+ 116	139,1
60 i więcej l. K	593	66,6	703	63,0	+ 110	118,5
4 OGÓŁEM	3728	100,0	3131	100,0	-597	84,0
W tym: Mężczyźni	1878	50,4	1583	50,6	-295	84,3
Kobiety	1850	49,6	1548	49,4	-302	83,7

Źródło: a) Spis powszechny 1988 r.

b) Ludność w woj. białostockim w 1997 r. U.S. Białystok 1998 r.

Warto zauważyć, że odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie podlaskim w 1997 r. wynosił 15,4 % .

Struktura ludności w gminie Czyże charakteryzuje się także bardzo niskim udziałem dzieci i młodzieży w wieku do lat 17, który w roku 1997 wyniósł zaledwie 15 %, gdy w województwie podlaskim udział ten wynosi 27,8 %.

W latach 1988 - 1997 nastąpił spadek ludności w grupie przedprodukcyjnej i produkcyjnej, zaś wzrosła liczebnie grupa osób w wieku poprodukcyjnym. W wyniku tych zmian, w 1997 r. wzrósł współczynnik obciążenia demograficznego, liczonego ilością osób w wieku nieprodukcyjnym, przypadających na 1000 osób w wieku produkcyjnym.

Otóż w 1997 r. na każde 1000 osób w wieku produkcyjnym przypadało w gminie 1025 osób w wieku nieprodukcyjnym (w woj. 760 osób), podczas w r. 1988 współczynnik ten kształtował się na poziomie 783 osoby / 1000 osób produkcyjnych.

3.1.5. Pracujący

W 1997 r. liczba pracującej ludności gminy wynosiła 2406 osób, co stanowiło 76,8 % ogółu ludności, z tego w rolnictwie indywidualnym pracowało 1999 osób, co stanowiło 70,2 % ludności z użytkowaniem gospodarstwa rolnego.

Z terenu gminy w 1997 r. pracowało poza rolnictwem indywidualnym 222 osoby, w tym 114 kobiet. W stosunku do 1996 r. nastąpił wzrost zatrudnienia o 61 osób.

Struktura pracujących według sekcji EKD była w latach 1996 - 1997 następująca:

Tabela 20

SEKCJE EKD	1996 r.			i/ 1997
	ogółem	Sektor publiczny	Sektor prywatny	
1	2	3	4	5
Ogółem	166	115	46	222
W tym:	19		19	51
- rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo				
- działalność produkcyjna	6	-	6	5
- zaopatrzenie w energię elektryczną gaz, wodę,	2	2		2
- budownictwo	-	-	-	1
- handel i naprawy	17	-	17	15
- transport, składowanie i łączność	7	7	-	40
- pośrednictwo finansowe	4	-	4	4
- obsługa nieruchomości	-	-	-	5
- administracja publiczna i obrona narodowa	27	27		21
- edukacja	62	62	-	61
- ochrona zdrowia i opieka socjalna	13	13	-	13
- pozostała działalność usługowa	4	4	-	4

Źródło: a) Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1996 r. U. S. Białystok 1997 r. b) Rynek pracy w woj. białostockim w latach 1996 - 1997, U.S.Białystok 1998 r. 1/ brak danych według sektorów w 1997 roku.

W 1997 r. notuje się pewne zmiany w strukturze zatrudnienia. Nastąpił znaczny wzrost zatrudnienia w rolnictwie oraz transporcie.

3.1.6. Problem bezrobocia

Wprowadzenie mechanizmów gospodarki rynkowej zmieniło w zasadniczy sposób sytuację na rynku zatrudnienia. Po wieloletnim okresie występowania niedoboru pracowników (niezależnie od bezrobocia ukrytego) nastąpiło radykalne zmniejszenie zatrudnienia w wyniku tego od 1990 r. obserwuje się wzrost bezrobocia. Aż do 1995 r. utrzymuje się ono na wysokim poziomie.

W latach 1996 - 1997 nastąpił spadek bezrobocia. Jedną z przyczyn jest zmiana przepisów o statusie bezrobotnego.

W latach 1992 - 1997 liczba bezrobotnych kształtowała się następująco:

1992 r. - 98
 1993 r. -128
 1994 r. -100
 1995 r. -111

1996 r. - 93

1997 r. - 65

W 1997 r. bezrobotni stanowili 4,2 % ludności w wieku produkcyjnym (6,9 % we wsiach byłego województwa białostockiego).

Struktura bezrobotnych w 1997 r. kształtowała się następująco:

Tabela 21

Wyszczególnienie	Osoby	0/ 100
1	2	3
Ogółem	65	100,0
W tym:	36	55,4
- kobiety	1	1,5
- absolwenci	4	6,1
- zwolnieni z przyczyn zakładu pracy	16	24,6
- z prawem do zasiłku	62	95,4
- w wieku 18 - 44 lata	31	47,7
- pozostające bez pracy powyżej 12 miesięcy		

Źródło: Rynek pracy w woj. białostockim w latach 1996 - 1997 U.S.

Białystok, wrzesień 1998 r.

Bezrobotnymi w gminie są głównie ludzie młodzi, a spośród zarejestrowanych bezrobotnych 47,7 % pozostawało bez pracy dłużej niż 12 miesięcy.

3.1.7. Charakterystyka ludności rolniczej (gosp. Indywidualna)

3.1.7.1. Pracujący.

Niektóre dane demograficzne ludności w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (łącznie z działkami rolnymi) w gminie Czyże w 1996 r. na tle ludności wiejskiej byłego województwa białostockiego kształtowały się następująco

Tabela 22

Wyszczególnienie	Byłe woj. (wieś)	Gmina Czyże
1	2	3
1. Ludność ogółem w	254834	3131
tym: mężczyźni	128555	1583
kobiety	126279	1548
2. Ludność zamieszkała w gospodarstwach	191391	2847
domowych z uż. gospodarstwa rolnego	98181	1447
(działki rolnej) w tym: mężczyźni	93210	1400
kobiety		

1	2	3
3. Pracujący (pow. 15 lat życia) w gosp. domowych z uż. gospodarstwa rolnego (działki rolnej) w tym: w swoim gosp. rolnym poza swoim gosp. rolnym	125710 105347 20363	2184 1999 185
3. Bezrobotni w gosp. dom. z uż. gosp. rolnego (działki rolnej)	1318	11
4. Bierni zawodowo w gosp. dom. z uż. gosp. rolnego w tym: 0- 14 lat powyżej 15 lat	64363 42278 22085	652 379 273
5. Pełnozatrudnieni w ind. gosp. rolnych tj. w gosp. pow. 1 ha w tym: mężczyźni kobiety	79879 45409 34470	1559 859 700

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r. U.S. Białystok 1997 r.

Jak wynika z tabeli 22 ludność z użytkownikiem gospodarstwa rolnego w liczbie 2847 osób stanowi 91 % ludności gminy. We wsiach województwa ludność rolnicza stanowi 75,1 %

Aktywność zawodowa ludności rolniczej (licząc łącznie z bezrobotnymi, którzy są gotowi do podjęcia pracy) wynosiła w gminie 77,1 %, z tego aktywność zawodowa w swoich gospodarstwach rolnych wynosiła 70,2 %. Odpowiednie wskaźniki we wsiach województwa wynosiły 66,4 % i 55%.

3.1.7.2. Wykształcenie ludności rolniczej.

Ludność w wieku 15 i więcej lat zamieszkała w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według poziomu wykształcenia w 1996 r. w gminie Czyże na tle byłego województwa białostockiego kształtowała się następująco;

Tabela 23

Obszar	Ludność ogółem pow.15 lat	Wykształcenie						
		wyższe	policealne	średnie	średnie ogólne	zasadnicze zawodowe	podstawowe	podstawowe nieukończzone
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Województwo	179854	4309	2591	23960	6857	34613	78474	29050
% w tym :	100,0	2,4	1,5	13,3	3,8	19,2	43,6	16,2
mężczyźni %	91668	1969	579	12245	2038	22813	41025	10999
kobiety %	100,0	2,1	0,6	13,4	2,2	24,9	44,8	12,0
	88186	2340	2012	11715	4819	11800	37449	18051
	100,0	2,6	2,3	13,3	5,5	13,4	42,5	20,4
Woj. wieś	151963	2470	1592	17434	5509	29254	69614	27090

1	2	3	4	5	6	7	8	9
%	100,0	1,6	1,0	11,5	3,0	19,3	45,8	17,8
w tym: mężczyźni	78023	1116	354	9015	1308	19237	36706	10287
% kobiety %	100,0	1,4	0,5	11,6	1,7	24,6	47,0	13,2
	73940	1354	1238	8419	3201	10017	32908	16803
	100,0	1,8	1,7	11,4	4,3	13,6	44,5	22,7
Gmina Czyże	2484	29	17	184	57	399	1133	665
% w tym:	100,0	1,2	0,7	7,4	2,3	16,0	45,6	26,8
mężczyźni %	1264	12	6	105	18	265	619	239
kobiety %	100,0	0,9	0,5	8,3	1,4	21,0	49,0	18,9
	1220	17	11	79	39	134	514	426
	100,0	1,4	0,9	6,5	3,2	11,0	42,1	34,9

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r. U.S. Białystok, 1997 r.

Ludność rolnicza zamieszkująca gminę jest gorzej wykształcona niż średnio ludność we wsiach byłego województwa białostockiego.

Wykształcenie wyższe posiada w gminie 1,2 % ludności rolniczej (1,6 % w województwie), policealne 0,7 % (1,0 % w woj.).

Także z wykształceniem średnim jest w gminie mniejszy odsetek niż we wsiach byłego województwa.

Podobnie jak we wsiach byłego województwa odsetek kobiet posiadających wykształcenie wyższe i policealne jest większy niż mężczyzn.

Wśród ludności nie posiadającej wykształcenia podstawowego przeważają kobiety, a ogólny odsetek ludności bez wykształcenia podstawowego jest w gminie wyższy niż we wsiach byłego województwa.

3.2. Warunki życia ludności

3.2.1. Mieszkalnictwo

3.2.1.1. Zasoby mieszkaniowe gminy na tle byłego województwa białostockiego.

Zasoby mieszkaniowe gminy Czyże na tle zasobów mieszkaniowych byłego województwa i terenów wiejskich województwa oraz podstawowe wskaźniki mieszkaniowe 1 1997 r. ilustrują następujące dane:

Tabela 24

Wyszczególnienie	Byłe woj. białostockie		Gmina Czyże	Udział gminy Czyże w terenach wiejskich woj. (4:3)
	Ogółem	Tereny wiejskie		
1	2	3	4	5
Mieszkania	227618	80780	1245	1,5
Izby	830627	295248	4168	1,4
Pow. użytkowa mieszkań (m ²)	13897346	4666917	86567	18,5
Przeciętnie:	324,4	322,7	397,6	123,2
- liczba mieszkań na 1000M	3,60	3,65	3,34	91,5
- liczba izb w mieszkaniu	20,2	22,8	27,6	121,0
- pow. uż. mieszk. w m ² /osobę	3,02	3,08	2,51	81,5
- liczba osób na mieszkanie	0,83	0,84	0,75	89,3
- liczba osób na izbę	61	57,8	69,5	120,2
- pow. uż. mieszkania w m ²				

Źródło: Rocznik statystyczny woj. białostockiego 1998 r. U.S. Białystok, 1998 r.

W 1997 r. zasoby mieszkaniowe na terenie gminy Czyże liczyły 1245 mieszkań, 4168 izb mieszkalnych i 86567 m² pow. użytkowej.

Na tle terenów wiejskich byłego województwa białostockiego ilość zasobów mieszkaniowych w gminie w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (nasycenie) było znacznie korzystniejsze. Było tu 397,6 mieszkań na 1000 mieszkańców (na wsi woj. 322,7). Jest to zachodnio - europejski wskaźnik zaludnienia, gdzie wynosi on 400 mieszkań /1000 ludności.

Także średnie wskaźniki mieszkaniowe były w gminie korzystniejsze niż w województwie.

3.2.1.2. Zmiany zasobów mieszkaniowych w gminie w latach 1970 - 1997

Zmiany ilościowe zasobów mieszkaniowych w gminie Czyże w latach 1970 - 1997 według miejscowości przedstawiają tabele 1,2,3 zamieszczone w części III niniejszego studium.

W okresie ostatnich 27 lat (1991 - 1997) liczba mieszkań w gminie zmalała o 102 przy jednoczesnym wzroście ilości izb mieszkalnych (o 500) i powierzchni użytkowej (o 4244 m²).

Oznacza to, że nowobudowane mieszkania są o wiele większe od tych, które ubyłły w tym okresie.

Stan zasobów mieszkaniowych w poszczególnych wsiach w latach 1970 - 1997 wskazuje, że tylko w niektórych wsiach przybyło mieszkań (najwięcej we wsiach Klejniki, Morze, Leniewo). W pozostałych wsiach ilość mieszkań spadła, najwięcej we wsi Kojły (o 12).

Zmiany zasobów mieszkaniowych w gminie Czyże w latach 1970 - 1997 ilustruje tabela 25.

Tabela 25

LATA	MIESZKANIA	IZBY	POW. UŻYTKOWA W m ²
1	2	3	4
1970	1347	3668	82323
1978	1241	4043	95861
1988	1241	•	85686
1997	1245	4168	86567
Zmiany w 1971 - 1997	-102	+ 500	+ 4244

Ruch budowlany w gminie jest niewielki. W latach 1995 - 1998 wydano 10 pozwoleń na budowę budynków mieszkalnych, w tym: w Czyżach -1, Klejnikach - 1, Kuraszewie - 2, Leniewie - 2, Szostakowie - 1, Zbuczu - 3.

3.2.1.3. Zmiana warunków mieszkaniowych wynikająca z potencjału mieszkaniowego.

Wraz ze spadkiem ilości mieszkań, przy jednoczesnym wzroście ilości izb mieszkalnych i wzroście powierzchni użytkowej, w powiązaniu ze spadkiem liczby mieszkańców gminy, obserwuje się zmiany w podstawowych wskaźnikach mieszkaniowych, świadczące o poprawie sytuacji mieszkaniowej ludności gminy. Zjawisko ilustruje tabela 26.

**Warunki mieszkaniowe w gminie Czyże w
latach 1970 -1997**

Tabela 26

WYSZCZEGÓLNIENIE	1970	1978	1988	1997	1970 = 100 %
1	2	3	4	5	6
- liczba mieszkań na 1000 M.	251,9	264,5	338,1	397,6	157,8
- liczba izb w mieszkaniu	2,7	3,25	3,3	3,34	123,7
- pow. użytkowa mieszkania w m ² / osobę	15,4	20,4	23,3	27,6	179,2
- liczba osób w mieszkaniu	3,97	3,78	2,96	2,51	63,2
- liczba osób na izbę	1,18	1,16	0,90	0,75	63,6
- pow. uż. mieszkania w m ²	61,1	77,2	69,0	69,5	113,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów statystycznych.

Należy podkreślić, że wyraźna poprawa ilościowych wskaźników mieszkaniowych w gminie Czyże w latach 1971 - 1997 nastąpiła głównie w wyniku spadku ludności w tym okresie.

3.2.1.4. Jakość mieszkań

O jakości mieszkań świadczy okres ich budowy, jakość materiałów budowlanych, jak też wyposażenie w podstawowe urządzenia infrastruktury technicznej.

Brak jest aktualnych danych statystycznych, by można było ocenić dokładnie ten stan. Ostatnie dane pochodzą ze Spisu Powszechnego z 1988 r., dlatego też nie są one dziś miarodajne, gdyż od tamtego okresu dokonano w gminie wiele w zakresie wyposażenia i poprawy ich stanu technicznego.

Pewne światło na jakość mieszkań w gminie może rzucić analiza zasobów mieszkaniowych indywidualnych gospodarstw rolnych, pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego z 1996 r.

Analiza tej grupy zasobów mieszkaniowych jest reprezentatywna, ponieważ 91% ludności gminy stanowi ludność rolnicza. Z danych spisowych wynika, w 1996 r. w gminie było 989 gospodarstw rolnych. Można z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że mieszkań rolników indywidualnych było także 989. Mieściły się one w 838 budynkach mieszkalnych.

W mieszkaniach tych zamieszkiwało 2847 osób, czyli w jednym mieszkaniu zamieszkiwało 2,87 osób (średnio w gminie 2,51 osób w mieszkaniu).

Na 1000 osób ludności rolniczej przypada 347 mieszkań (397,6 w całej gminie).

Wiek budynków mieszkalnych rolników indywidualnych w gminie Czyże na tle wsi byłego województwa białostockiego przedstawia się następująco:

Tabela 27

Okres budowy	Gmina Czyże		Wsie byłego woj. białostockiego	
	ogółem	%	ogółem	%
1	2	3	4	5
Razem	838	100,0	46242	100,0
przed 1944 r.	123	14,7	8464	18,3
1945-1960	313	37,4	14415	31,2
1961-1970	184	22,0	8596	18,6
1971-1980	144	17,2	8097	17,5

1	2	3	4	5
1981-1990	61	7,2	5201	11,2
1991-1996	13	1,5	1488	3,2

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r. U.S. Białystok 1997 r.

W gminie Czyże udział mieszkań ludności rolniczej wybudowanych przed 1944 r., a więc najstarszych jest mniejszy niż średnio we wsiach byłego województwa białostockiego oraz mniejszy w zasobach najmłodszych, wybudowanych po 1980 r.

Jedynie większy niż w województwie jest udział zasobów mieszkaniowych wybudowanych w latach 1945 - 1970. Świadczy to, iż w tym okresie w gminie był większy ruch budowlany niż we wsiach byłego woj. białostockiego.

Wyposażenie mieszkań w instalacje sanitarne i inne urządzenia komunalne stanowi jeden z podstawowych elementów jakości zasobów mieszkaniowych.

Sytuację w gminie w tym zakresie można ocenić na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego z 1996 r, przedstawiającego stan wyposażenia mieszkań rolników indywidualnych.

Wyposażenie indywidualnych gospodarstw rolnych W podstawowe urządzenia komunalne w gminie Czyże na tle byłego województwa białostockiego

Tabela 28

Urządzenia komunalne	Byłe woj. białostockie				Gmina Czyże	
	ogółem		w tym wsie		Razem	o/ /o
	Razem	%	Razem	o/ /o		
1	2	3	4	5	6	7
Liczba gospodarstw rolnych (łącznie z działkami rolnymi)	66805	100,0	56240	100,0	989	100,0
W tym posiadające: a) wodociąg sieciowy	26266	39,3	22570	40,1	429	43,4
b) wodociąg zagrodowy	8924	13,4	8098	14,4	119	12,0
c) kanalizację sieciową	1142	1,7	450	0,8	-	-
d) kanalizację do dołu gnilnego	25536	38,2	22121	39,3	408	41,3
e) sieć elektryczną 380 V	39023	58,4	35145	62,5	629	63,6
f) korzystający z gazu z butli	26383	39,5	22532	40,1	405	41,0
g) posiadający telefon	12781	19,1	10389	18,5	180	18,2

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r. U.S. w Białymstoku 1997 r.
Obliczenia własne.

Z powyższych danych wynika, że mieszkania ludności rolniczej w gminie Czyże są nieznacznie lepiej wyposażone niż średnio we wsiach byłego województwa białostockiego z wyjątkiem wyposażenia w wodociąg zagrodowy, kanalizacją sieciową i telefony.

3.2.1.5. Ruch budowlany

Na terenie gminy istnieje niewielki ruch budowlany w zakresie budownictwa mieszkaniowego.

W latach 1995 - 1998 (do czerwca) wydano następującą ilość decyzji w zakresie realizacji zabudowy zagrodowej:

Tabela 29

Lata	Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania	Pozwolenia na budowę
1995	6	6
1996	5	5
1997	6	6
1998	2	-
razem 1995 - 1998	19	17

Źródło: Ocena zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Czyże,
Urząd Gminy Czyże 1998 r.

3.2.2. Urządzenia obsługi ludności

3.2.2.1. Oświata i wychowanie

Sytuacja w szkolnictwie podstawowym i placówkach wychowania przedszkolnego w latach 1988/89 i 1997/98 w gminie Czyże przedstawiała się następująco:

Tabela 30

Lp.	Wyszczególnienie	1988/89	1997/98
1	2	3	4
1.	placówki wychowania przedszkolnego ogółem w tym:	3	3
2.	- oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	3 4	3 3
3.	- oddziały wychowania przedszkolnego	86	43
4.	- dzieci w oddziałach przedszkolnych	4	3
	- nauczyciele w oddziałach przedszkolnych		
5.	szkoły podstawowe	3	3
	w tym: z klasami I - VIII	3	3

1	2	3	4
	- uczniowie	425	274
	- pomieszczenia do nauczania ogółem	26	26
	w tym: izb lekcyjnych	-	24
	- oddziały szkolne	21	20
	- nauczyciele	32	33
	- liczba uczniów na pomieszczenie	16	11
	- liczba uczniów na jeden oddział	20	14
	- absolwenci w poprzednim roku	75	46

Źródło: Roczniki statystyczne województwa białostockiego 1989 i 1998

W latach 1988-1997 nie uległa zasadniczej zmianie sieć placówek oświatowych w gminie.

W 1997/98 w 3 szkołach podstawowych VIII-klasowych uczyło się 274 dzieci.

Według danych Urzędu Gminy w roku szkolnym 1998/99 w szkołach uczy się 255 uczniów. Od 1988r. liczba uczniów w szkołach zmalała o 170.

Krótką charakterystyka istniejących w gminie szkół podstawowych

Szkoła Podstawowa w Czyżach:

- klasy I- VIII,
- 112 uczniów,
- 11,2 uczniów na izbę,
- stan techniczny dobry.

Szkoła Podstawowa we wsi Klejniki:

- klasy I-VIII,
- 98 uczniów,
- 8 izb lekcyjnych,
- 12,2 uczniów na izbę,
- stan techniczny dobry.

Szkoła Podstawowa we wsi Kuraszewo:

- klasy I - VIII,
- 45 uczniów,
- 6 izb lekcyjnych,
- 7,5 uczniów na izbę,
- stan techniczny dobry.

Dostosowanie szkolnictwa podstawowego do występujących potrzeb edukacyjnych i ich dostępność z obszaru gminy są dobre.

Uczniowie z miejscowości, gdzie brak jest szkół są do nich dowożeni. Na terenie gminy brak jest przedszkoli, natomiast działają trzy oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych skupiające 43 dzieci.

3.2.2.2 Kultura

Sytuację w kulturze gminy określa sieć placówek kultury oraz działalność placówek kultury.

Tabela 31

Lp	Wyszczególnienie	Lata							
		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Placówki biblioteczne	7	7	6	2	2	2	2	2
2.	Księgozbiór (tys. wol.)	16,8	16,6	16,7	17,1	17,4	17,4	17,4	17,2
3.	Czytelnicy	649	627	580	473	438	407	321	287
4.	Wypożyczenia	15,0	14,6	14,2	11,3	10,9	10,3	8,1	5,9
5.	Księgozbiór na 1000 M.	4719	4742	4862	5030	5267	5283	5444	5511
6.	Liczba osób na 1 bibliotekę	509	500	573	1700	1651	1647	1603	1566
7.	Wypożyczenia na 1 czytelnika	23,1	23,3	24,5	23,9	24,9	25,3	25,3	20,4
8.	Instytucje kultury	-	-	-	8	-	9	-	9
9.	Imprezy zorganizowane	-	-	-	145	-	142	-	152
		-	-	-	6490	-	7520	-	7970

Źródło: a) Kultura w województwie białostockim w latach 1990 - 1995, WUS Białystok 1996 r. b) Roczniki statystyczne województwa białostockiego 1996, 1997.

Jak widać z tabeli czytelnictwo w gminie w latach 1990 - 1997 ulega znacznemu ograniczeniu. Jest to rezultat coraz większej dostępności innych środków masowej kultury (telewizja, radio).

Koordynatorem działalności kulturowej w gminie jest Gminny Ośrodek Kultury w Czyżach.

Działalność upowszechniającą czytelnictwo prowadzi Gminna Biblioteka Publiczna w Czyżach i Filia w Klejnikach.

Na terenie gminy funkcjonuje 7 klubów samorządowych we wsiach (Czyże, Zbucz, Morze, Kuraszewo, Klejniki, Kojły, Szostakowo).

We wsi Morze, w dzierżawionym budynku po byłej szkole podstawowej działa klub muzyki disco - polo : "RELAX".

W ostatnich latach wybudowano część zaplecza gospodarczego w klubie w Kuraszewie oraz od podstaw klub w Szostakowie.

W trakcie budowy jest nowoczesny obiekt kulturowo - administracyjny w Czyżach.

Tradycje kulturowe (etnograficzne) podtrzymują zespoły folklorystyczne „CZYŻOWIANIE” w Czyżach (powstał w 1987r.) „NIEZABUDKI” w Kuraszewie (powstał w 1976 r.), „ZBUCZANKI” w Zbuczu (powstał w 1995 r.), oraz zespoły szkolne w Klejnikach i Czyżach.

Zespoły artystyczne posiadają ogółem 56 członków w tym 23 dzieci i młodzieży do lat 15.

Miejscowa ludność oraz parafie pielęgnują obrzędy religijne oraz święta parafialne.

Na terenie gminy są jeszcze zachowane elementy twórczości ludowej (tkactwo dywanowe, hafciarstwo, koronkarstwo), głównie do własnych potrzeb.

Na terenie gminy w 1997 r. zorganizowano 152 imprezy kulturalne, w których wzięło udział 7970 osób. W podstawowej działalności kulturalnej zatrudnionych jest 10 osób.

Obiekty sakralne istnieją we wsiach (Czyże, Klejniki, Kuraszewo, Lady - kaplica, Morze - kaplica).

3.2.2.3. Zdrowie i pomoc społeczna

Na terenie gminy istnieją 2 placówki opieki zdrowotnej:

a) Gminny Ośrodek Zdrowia w Czyżach, który posiada: - gabinet lekarza ogólnego,

- gabinet pediatryczny,
- gabinet stomatologiczny,
- gabinet zabiegowy,
- gabinet szczepień,
- rejestrację,
- poczekalnię,

Personel Ośrodka Zdrowia to:

- lekarz ogólny,
- lekarz pediatra,
- lekarz stomatolog,
- 2 pielęgniarki,
- 1 położna,
- 1 higienistka.

Ośrodek w Czyżach obsługuje 1922 osób. W 1997 r. z usług skorzystało 4229 osób dorosłych, 1760 dzieci i 2189 osób z usług stomatologicznych.

c) Ośrodek Zdrowia we wsi Klejniki posiada:

- gabinet lekarski,
- gabinet zabiegowy,
- poczekalnię,

Personel Ośrodka Zdrowia to:

- 1 lekarz,
- 1 pielęgniarka,

Z Ośrodka Zdrowia w Klejnikach korzysta 1026 osób, w tym ze wsi innych gmin:

Lachy (97 osób), Gorodczyn (81 osób), Koźliki (70 osób). W

1997 roku z usług lekarskich skorzystały 3623 osoby.

Na 10 tys. ludności przypada w gminie 6,4 lekarza (we wsi województwa białostockiego 4,2), 3,2 dentyści (2,3 w województwie), 9,6 pielęgniarek (12 w województwie), 3,2 położne (1,1 w województwie). Jest to sytuacja lepsza niż we wsiach województwa białostockiego. Obsługa ludności w zakresie leczenia zamkniętego i specjalistycznego jest zapewniona w Szpitalu Rejonowym w Hajnówce.

3.2.2.4. Handel i usługi

Na terenie gminy zarejestrowanych jest 47 podmiotów gospodarczych prowadzących działalność gospodarczą w zakresie handlu, gastronomii i innych usług w tym:

- w zakresie budownictwa - 7 podmiotów,
- w zakresie handlu i napraw - 15 podmiotów,
- w zakresie gastronomii i hotelarstwa - 1 podmiot,
- w zakresie administracji publicznej - 1 podmiot,
- w zakresie edukacji - 3 podmioty,
- w zakresie ochrony zdrowia - 3 podmioty,
- w zakresie usług pozostałych - 11 podmiotów.

Część podmiotów gospodarczych jest tylko zarejestrowana w gminie, zaś działalność prowadzi w formie obwoźnej lub na terenach innych gmin.

Na terenie gminy funkcjonuje 9 sklepów w tym 8 ogólnospożywczych

Sklepy istnieją we wsiach: Czyże, Klejniki, Zbucz, Kuraszewo, Morze, Leniewo, Kojły.

Stacje paliw istnieją we wsiach: Zbucz i Czyże (SUR).

3.2.2.5. Sport i turystyka

Na terenie gminy istnieją następujące urządzenia sportowe i rekreacyjne:

- sale gimnastyczne przy szkołach podstawowych we wsiach: Czyże, Klejniki i Kuraszewo,
- boiska sportowe przy szkołach podstawowych we wsiach: Czyże, Klejniki i Kuraszewo,
- hotel na 45 miejsc sezonowych we wsi Szostakowo.

3.2.2.6. Administracja, łączność

a) z zakresu administracji istnieją we wsi Czyże następujące obiekty:

- Urząd Gminy,
- Bank Spółdzielczy,
- Posterunek Policji,
- Biuro GS,
- Administracja parafii.

Na terenie poza Czyżami administracje parafii istnieją we wsiach:

Klejniki, Kuraszewo.

b) z zakresu łączności istnieją: urzędy pocztowe we wsiach: Czyże, Klejniki.

Gmina Czyże jest słabo wyposażona w sieć telefoniczną. Jest tu 252 abonentów telefonicznych. Na 1000 mieszkańców przypada 80,5 abonentów (we wsiach byłego województwa białostockiego 108).

3.2.2.7. Inne usługi

Na terenie gminy występują następujące inne usługi:

a) remizy strażackie we wsiach: Czyże, Klejniki, Zbucz, Morze, Leniewo

b) baseny przeciwpożarowe we wsiach: Czyże, Kojły, Kamień, Morze

c) cmentarze we wsiach:

• **Czyże:**

- cmentarz prawosławny
- cmentarz przycerkiewny
- cmentarz choleryczny

• **Klejniki:**

- cmentarz prawosławny
- cmentarz przycerkiewny

• **Kuraszewo** -cmentarz prawosławny

• **Morze** -cmentarz prawosławny 4.

Sfera gospodarcza

4.1.Wykorzystanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej, gospodarka leśna

Gmina Czyże dysponuje znacznymi zasobami rolniczej przestrzeni Na 1 mieszkańca gminy przypada tu 3,67 ha użytków rolnych, a więc 4,4 razy więcej niż w byłym województwie białostockim (0,83 ha).

Użytki rolne o pow. 11506 ha stanowią 85,7% całego obszaru gminy w (województwie 58,4%).

W użytkach rolnych dominującą pozycję stanowią grunty orne, które zajmują 69,8%o areалу (w byłym województwie 64,3%).

Gmina ma bardzo mało lasów. Ich powierzchnia wynosi 900 ha, co stanowi zaledwie 6,7% ogólnej powierzchni gminy. W byłym województwie białostockim lasy zajmują ok. 32,2% powierzchni.

Podstawową formą własności użytków rolnych jest gospodarka indywidualna, we władaniu której znajduje się 87,8% powierzchni.

Osobami prawnymi prowadzącymi gospodarstwa rolne na terenie gminy są: RSP Rolmak w Makówce, SUR w Czyżach, RSP w Zbuczu (w likwidacji) Struktura użytkowania gruntów w gminie przedstawiona została szczegółowo w p.1.1 niniejszego tekstu.

Według Instytutu Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa wartość ogólnego wskaźnika rolniczej przestrzeni produkcyjnej uwzględniającego wartość gleb, agroklimat rzeźbę terenu i warunki wodne wynosi dla gminy Czyże 68,5 punktów. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej została omówiona szczegółowo w pkt. 1.5. niniejszego tekstu.

Rolnicza przestrzeń produkcyjna gminy wykorzystywana jest głównie do produkcji zbóż (różnych), ziemniaków, bydła i trzody chlewnej. Stosunkowo dobrze rozwija się uprawa buraka cukrowego.

4.1.2. Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych

4.1.2.1. Struktura gospodarstw według liczby i grup obszarowych

Indywidualne gospodarstwa i działki rolne wg. grup obszarowych użytków rolnych w gminie Czyże na tle byłego województwa białostockiego w 1996r.

Tabela 32

Grupy obszarowe Vi. rolnych	Byłe woj. białostockie				Gmina Czyże	
	Ogółem		W tym wieś		Razem	%
	Razem	%	Razem	^ %		
1	2	3	4	5	6	7
Ogółem	66805	100,0	56240	100,0	989	100,0
do 1 ha	14460	21,6	10345	18,7	184	18,6
1-2 ha	5923	8,9	4192	7,5	70	7,1
2-3 ha	3662	5,5	2716	4,8	26	2,6
3-5 ha	6148	9,2	4970	8,8	39	3,9
5-7 ha	6489	9,7	5722	10,2	84	8,5
7-10 ha	9825	14,7	9014	16,0	172	17,4

1	2	3	4	5	6	7
10-15 ha	11323	17,0	10705	19,0	243	24,6
15-20 ha	5134	7,7	4899	8,7	100	10,1
20-30 ha	2990	4,5	2875	5,1	53	5,4
30-50 ha	733	1,1	700	1,2	16	1,6
50-100 ha	77	0,1	68	0,3	2	0,2
100-200 ha	23	-	19	-	-	-
200 i więcej	18	-	15	-	-	-

Źródło: Wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 1996 r. Urząd Statystyczny
W Białymstoku 1997 r. Obliczenia własne.

W gminie funkcjonuje ogółem 989 gospodarstw i działek rolnych, zaś gospodarstw pow. 1 ha (bez działek rolnych) 805. Średnie gospodarstwo rolne (łącznie z działkami) w gminie liczy 10 ha. Średnie gospodarstwo rolne (bez działek rolniczych) liczy 12 ha.

Dominantę stanowią gospodarstwa rolne o powierzchni 10 -15 ha, których jest w gminie 24,6 %, i które obejmują 33,3 % areалу użytków rolnych.

W byłym województwie białostockim także dominują gospodarstwa o powierzchni 10-15 ha, ale jest ich 19 % i zajmują one 27,9 % areálu użytków rolnych.

**Powierzchnia indywidualnych gospodarstw i działek rolnych
wg. grup obszarowych użytków rolnych w gminie Czyże
na tle byłego województwa białostockiego.**

Tabela 33

Grupy obszarowe uż. rolnych	Byłe woj. białostockie				Gmina Czyże w ha	
	Ogółem pow. w ha		W tym wieś w ha		Razem	/o
	Razem	0/100	Razem	0/100		
Ogółem	612424	100,0	562660	100,0	9890	100,0
Do 1 ha	7846	1,3	5873	1,0	122	1,2
1-2 ha	11176	1,8	7958	1,4	120	1,2
2-3 ha	11656	1,9	8703	1,5	76	0,8
3-5 ha	31272	5,1	25549	4,5	177	1,8
5-7 ha	48684	7,9	43099	7,7	567	5,7
7-10 ha	101039	16,5	92912	16,5	1588	16,1
10-15 ha	165878	27,1	156928	27,9	3291	33,3
15-20 ha	103980	17,0	99175	17,6	1872	18,9
20-30 ha	83056	13,4	79809	14,2	1352	13,7
30-50 ha	30439	5,0	29021	5,2	615	6,2
50-100 ha	5690	0,9	4983	0,9	110	1,1
100-200 ha	3614	0,6	2948	0,5	-	-
200 i więcej ha	8095	1,3	5704	1,1	-	-

Źródło: Wyniki Powszechnego Spisu rolnego 1996 r. U.S. w Białymstoku 1997.
Obliczenia własne

4.1.3. Struktura zasiewów, plony.

Struktura zasiewów w gminie Czyże
W latach 1988, 1996.

Tabela 34

Zasiewy	1998 (gosp. Ind.)	1996		
		ogółem	gosp. ind.	gosp. uspol.
1	2	3	4	5
Zasiewy ogółem	6138	6132	5762	370
W tym:	3582	5237	4914	323
1. zboża ogółem				
W tym: a)	1462	1772	1642	130
pszenica				
b) żyto	968	1244	1173	71
c) inne zboża	1152	1150	1031	119
W tym: -		385	361	24
jęczmień				
- owies	-	513	444	69
- pszenżyto	126	252	226	26
d) mieszanki zbożowe	-	1069	1066	3
e) inne	-	2	2	-
2. ziemniaki	640	483	481	2
3. przemysłowe	298	28	27	1
W tym:	5	28	27	1
a) buraki cukrowe				
b) rzepak	24	-	-	-
c) inne	-	-	-	-
4. uprawy pozostałe	1617	384	340	44
W tym: a)		291	247	44
pastewne				
b) warzywa	-	38	38	-
c) truskawki	-	12	12	-
d) kukurydza	-	21	21	-
e) inne	-	22	22	-

Źródło: Rocznik Statystyczny woj. białostockiego 1988 r.,
Powszechny Spis rolny 1996 r.

**Plony zbóż i ziemniaków w indywidualnych gospodarstwach rolnych
W gminie Czyże na tle terenów wiejskich byłego województwa
W latach 1988, 1997 (w q z 1 ha).**

Tabela 35

Wyszczególnienie	19	8r.	1997 r.	
	Woj. (wsie)	Gmina Czyże	Woj. (wsie)	Gmina Czyże
1. zboża ogółem	24,2	22,6	25,0	26,4
w tym:				
- pszenica	26,8	23,0	30,8	32,0
- żyto	21,0	21,0	21,4	24,0
- jęczmień	24,9	24,0	26,0	25,0
- owies	23,7	20,0	22,3	24,0
- pszenżyto	25,4	25,0	29,7	27,0
- mieszanki zbożowe	-	-	24,5	26,0
2. ziemniaki	185	150	159	160

Źródło: a) Rocznik Statystyczny woj. białostockiego 1989 r.

b) Produkcja głównych ziemiopłodów rolnych, upraw ogrodnich i pastewnych w 1997 r., U.S. Białystok, kwiecień 1998 r.

Plony uzyskiwane z 1 ha w gminie Czyże w 1997 r. są wyższe niż średnio na terenach wiejskich byłego woj. białostockiego.

Porównując plony z lat 1988 i 1997 widać w gminie wyraźny postęp w rolnictwie, gdyż w 1988 r. plony uzyskiwane tu były o wiele niższe niż obecnie i niższe niż na terenach wiejskich byłego województwa.

4.1.4. Hodowla

**Pogłowie podstawowych zwierząt gospodarskich w gminie Czyże
w latach 1988,1996.**

Tabela 36

Wyszczególnienie	1988	1996			gosp.ind 1988 = 100%
		ogółem	gosp. ind.	gosp. uspołecz.	
1	2	3	4	5	6
1. Bydło - szt. fiz. na 100 ha	6827	5398	5398	-	79,1
uż. rolnych w tym: krowy	71,1	56,8	59,7		84,0
szt. fiz.	2745	2442	2442		89,0
na 100 hauż. roi.	28,6	25,7	27,0		94,4
2. Trzoda chlewna szt. fiz.	5564	3895	3878	17	69,7
na 100 hauż. rolnych w tym:	58,0	41,0	42,9	3,7	74,0
lochy	612	367	367		60,0
na 100 hauż. roi.	5,5	3,9	4,1		74,5

3. Owce szt. fiz. na 100 ha uż. rolnych	5799 60,4	1437 15,1	1437 15,9	-	24,8 26,3
4. Konie szt. fiz. na 100 ha uż. rolnych	386 4,0	101 1,0	101 1,1	-	26,2 27,5

Źródło: a) Rocznik statystyczny woj. białostockiego 1988 r. b)
Powszechny Spis Rolny 1996 r.

Głównym kierunkiem produkcji zwierzęcej w gminie jest hodowla bydła i trzody chlewnej.

W latach 1988 - 1996 nastąpił w gminie duży regres w zakresie hodowli zwierząt gospodarskich. Spadło pogłowie wszystkich zwierząt gospodarskich, zarówno w sztukach fizycznych, jak też w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych.

W przewadze w całym byłym województwie białostockim nastąpił w tym czasie spadek produkcji zwierząt, ale w gminie Czyże był on silniejszy. Podczas gdy na terenach wiejskich byłego województwa odnotowano spadek:

- w pogłowie bydła o 17,3 %, to w gminie Czyże spadek wynosi 20,9 %,
- w pogłowie trzody chlewnej o 25,7 %, to w gminie Czyże odnotowano spadek o 30,3 %.

Jedynie w pogłowie owiec notuje się w gminie mniejszy spadek niż w województwie; spadek ten wynosi w gminie 75,2 % zaś w byłym województwie 83,3 %.

Można mówić o tendencji całkowitej likwidacji hodowli owiec, bo jeżeli w 1988 r. obsada tych zwierząt na 100 ha użytków rolnych wynosiła 60,4 sztuk, to w 1996 r. jest tylko 15,9.

Pozostałe dziedziny hodowli zwierząt odgrywały stosunkowo niewielkie znaczenie. Ilustruje to tabela

Pogłowie pozostałych zwierząt hodowlanych w gminie Czyże w 1996 r.

Tabela 37

Wyszczególnienie	ogółem	Gosp. Indywi - dualna	Gosp. Uspole - czniona
1	2	3	4
-kozy	40	40	-
- króliki	95	95	-
- zwierzęta futerkowe	6	6	-
- drób ogółem	12272	12272	-

1	2	3	4
w tym: kury	11521	11521	-
gęsi kaczki	194	194	-
indyki	242	242	-
	315	315	-

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r.

4.1.5. Urządzenia obsługi rolnictwa

Na terenie gminy Czyże istnieją następujące urządzenia i obiekty obsługi rolnictwa:

- zlewnie mleka we wsiach: Klejniki, Czyże, Kojły, Kuraszewo, Morze, Zbucz, Podrzeczany, Leniewo, Hukowicze.
- baza GS w Czyżach, która prowadzi sprzedaż pasz treściwych, nawozów, materiały budowlane,
- Spółdzielnia Usług Rolniczych
- punkt skupu żywca w Czyżach.

4.1.6. Wypośażenie rolnictwa w maszyny i urządzenia

Wypośażenie gospodarstw rolnych w maszyny i urządzenia w 1996 r. ilustruje tabela nr 38.

Wypośażenie rolnictwa w maszyny i urządzenia w gminie Czyże w 1996 r.

Tabela 38

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem	w tym gosp. indywidualna
1	2	3	4
1.	ciągniki	817	782
2.	samochody osobowe	388	375
3.	samochody ciężarowe	30	28
4.	samochody ciężar, pow. 2 ton ładowności	3	3
5.	przyczepy ogółem	228	212
6.	przyczepy powyżej 2 ton ładowności	29	27
7.	kombajny zbożowe	40	29
8.	kombajny ziemniaczane	3	3
9.	kombajny buraczane	4	4

1	2	3	4
10.	siloso - kombajny samobieżne	-	-
11.	siloso - kombajny pozostałe	3	3
12.	rozsiewacze nawozów	401	397
13.	rozzrutniki obornika	389	388
14.	kosiarki ciągnikowe	382	381
15.	ładowacze chwytakowe	34	32
16.	koparki do ziemniaków	427	427
17.	sadzarki do ziemniaków	187	186
18.	przyczepy zbierające	150	150
19.	prasy zbierające	75	74
20.	opryskiwacze ciągnikowe polowe	259	255
21.	opryskiwacze ciągnikowe sadownicze	11	11
22.	dojarki bankowe	163	163
23.	dojarki rurociągowie	3	3
24.	schładzarki do mleka konwiowe	30	30
25.	schładzarki do mleka zbiornikowe	12	12
26.	sortowniki	-	-
27.	linie technologiczne	-	-
28.	agregaty uprawowe	1	1

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r. Urząd Statystyczny w Białymstoku
1997 r. Obliczenia własne.

4.1.7. Stan budownictwa wiejskiego i wyposażenia w urządzenia komunalne.

Stan budynków w indywidualnych gospodarstwach rolnych w gminie Czyże wg. stanu z 1996 r.

Tabela 39

Okres budowy	Budynki mieszkalne	Budynki inwentarskie	Budynki wielo - funkcyjne	Stodoly
1	2	3	4	5
Razem	838	260	810	771
przed 1944 r.	123	2	27	28
1945-1960 r.	313	24	280	140
1961-1970 r.	184	62	270	295
1971-1980 r.	144	94	163	254
1981-1990 r.	61	55	51	45
1991-1996 r.	13	23	19	9

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r. Urząd Statystyczny w Białymstoku 1997 r.

O stanie technicznym zabudowy w indywidualnych gospodarstwach rolnych w dużej mierze decyduje okres ich budowy.

Stan zabudowy mieszkaniowej został omówiony w pkt. 3.2.1.4.

Zasoby budynków gospodarskich w gminie pochodzą głównie z lat 1945 - 1980. Od 1981 r. ilość nowowznoszonych obiektów rolniczych uległa wyraźnemu spadkowi.

Jak zauważono w pkt. 3.2.1.4. niniejszego tekstu, wyposażenie indywidualnych gospodarstw rolnych w podstawowe urządzenia komunalne jest w gminie lepsze niż średnio na terenach wiejskich byłego województwa białostockiego.

4.1.8. Gospodarka leśna

Tereny leśne w gminie zajmują 900 ha, co stanowi 6,7 % powierzchni gminy, z tego 653 ha są lasami prywatnymi (72,6 %).

Gospodarka leśna na terenie gminy nie ma większego znaczenia. Problematyka leśna została omówiona w pkt. 1.6 niniejszego tekstu.

4.2. Pozarolniczą działalność gospodarczą

4.2.1. Podmioty gospodarcze

Na terenie gminy Czyże działalność gospodarczą prowadzi ogółem 74 podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON, w tym 8 w sektorze publicznym i 66 w sektorze prywatnym (z tego 57 osób fizycznych) - według następujących sekcji EKD (stan 25.06.1998 r.).

Tabela 40

Wyszczególnienie	Ogółem	Spółki cywilne	Osoby Fizyczne (bez Sp. Cywil.)	Inne
1	2	3	4	5
Razem	74	3	57	14
w tym:	8	3	57	8
- sektor publiczny	66			6
- sektor prywatny				

1	2	3	4	5
w tym:				
SEKCJE EKD				
- rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	15	-	12	3
- działalność produkcyjna	12	-	12	-
- budownictwo	7	-	7	-
- handel i naprawy	15	2	13	-
- hotele i restauracje	1	-	1	-
- obsługa nieruchomości	6	-	5	1
- administracja publiczna	1	-	-	1
- ochrona zdrowia i op. socjalna	3	-	3	-
- edukacja	3	-	-	3
- pozostała działalność usługowa	11	1	5	6

Źródło: Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON,
U.S. w Białymstoku, lipiec 1998 r.

Do większych zakładów prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą na terenie gminy należą:

- młyn we wsi Klejniki,
- tartak we wsi Łuszczę,
- hotel we wsi Szostakowo,
- stacje paliw we wsiach: Zbucz,

4.2.2. Budżet gminy

Budżet gminy Czyże zarówno po stronie dochodów jak też wydatków wykazuje tendencję rosnącą co ilustruje tabela 41.

Budżet gminy Czyże w latach 1995 - 1997

Tabela 41

LATA	DOCHODY				WYDATKI			
	Ogółem w tys. zł	na IM. w zł.	w tym podatki i opłaty ludności		Ogółem w zł.	na IM. w zł.	w tym inwestycje	
			ogółem w tys. zł.	na IM. w zł.			ogółem w tys. zł	na IM. w zł.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	1118,5	340,5	456,6	139,0	1128,9	343,7	285,2	86,8
1996	2174,6	668,1	543,7	167,0	2196,0	674,7	300,2	92,2
1997	2525,2	795,1	691,2	217,6	2468,0	777,1	310,2	97,7

Źródło: a) Rocznik Statystyczny województwa białostockiego 1996 r.

b) Budżety gmin w latach 1996 - 1997, U.S. w Białymstoku 1998 r.

W 1997 r. dochody i wydatki budżetowe gminy w przeliczeniu na 1 mieszkańca gminy w porównaniu z gminami wiejskimi byłego województwa białostockiego kształtowały się następująco:

Tabela 42

Wyszczególnienie	Gmina Czyże	Gminy wiejskie byłego województwa
1	2	3
- Dochody ogółem na 1 M. w zł.	795,1	863,0
w tym: podatki i opłaty lokalne	217,6	191,7
- Wydatki ogółem na 1 M. w zł.	771,1	887,4
w tym: na inwestycje	97,7	277,1

Warto zauważyć, że dochody i wydatki budżetowe w przeliczeniu na 1 mieszkańca są w gminie Czyże mniejsze niż średnio w gminach wiejskich byłego województwa białostockiego. Szczególnie niskie są wydatki na inwestycje, gdzie na 1 mieszkańca wydaje się 2,8 razy mniej niż w byłym województwie białostockim. Udział inwestycji w budżecie gminy wyniósł w 1997 r. - 12,6 %, gdy w wiejskich gminach b. województwa stanowiły one 31,2 % wydatków.

4.2.3. Obiekty niezagospodarowane

Na terenie gminy znajduje się szereg obiektów niezagospodarowanych, które są do wykorzystania na działalność gospodarczą:

a) we wsi Leniewo chlewnia z działką 2,1 ha po byłej Spółdzielni Produkcyjnej,

b) we wsi Czyże (tereny o łącznej pow. ok. 2,1 ha w tym:

- magazyn po Centrali Nasiennej (dz. nr. geodezyjny 386)
- magazyn zbożowy po GS (dz. nr. geodezyjny 385/3),
- magazyn nawozowy po GS (dz. nr. geodezyjny 385/5),
- magazyn paszowy po GS (dz. nr. geodezyjny 385/3),

c) we wsi Morze baza po Spółdzielni Usług Rolniczych (0,75 ha),

d) we wsi Kamień po szkole,

5. Komunikacja

System komunikacyjny gminy Czyże stanowią:

- sieć drogowa
- komunikacja autobusowa PPKS

5.1. Sieć drogowa

5.1.1. Struktura funkcjonalno - techniczna.

5.1.1.1. Droga Wojewódzka (była krajowa)

Nr 689 Bielsk Podlaski - Hajnówka - Białowieża - granica państwa IV klasy technicznej, regionalna z dopuszczeniem kursowania pojazdów o nacisku 100 kN/oś wg rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r. w sprawie ustalenia wykazu dróg krajowych i wojewódzkich (Dz. U. Nr 160, poz.1071)

5.1.1.2. Drogi powiatowe (byłe wojewódzkie)

Wg rozporządzenia Ministra Komunikacji z dnia 14 lipca 1986 r. W sprawie zaliczania dróg do kategorii dróg wojewódzkich (Dz.U. Nr 30, poz. 151, załącznik Nr 1 z dnia 29 sierpnia 1986 r.) oraz art. 103 ust. 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz. U. Nr 133, poz. 872) na obszarze gminy są następujące drogi powiatowe:

03 643 Bielsk Podlaski - Klejniki - Tyniewiczze Wielkie - Narew,
 03 647 Klejniki - Horodczyn - Janowo - Doratynka - droga 03 643,
 03 649 dr 03648 - Horodczyn,
 03 651 Klejniki - Hukawicze,
 03 656 Bielsk Podlaski- Widowo- Ogrodniki- Łoknica- Podrzeczany- Czyże,
 03 657 Morze - Zbucz - Czyże - Leniewo - Klejniki,
 03 658 droga 03 648 - Miękisze - Sapowo - Klejniki,
 03 659 Kuraszewo - Lady - Leniewo - Łoknica,
 03 660 Podrzeczany - droga 03 659,
 03 661 Krzywa - Rakowicze - Osówka - Szostakowo - Nowoberzowo,
 03 662 Czyże - Lady
 03 665 droga 03 663 - Kamień - Kuraszewo - Kojły - Nowoberezowo,
 03 666 Kuraszewo - Nowokorninio,
 03 667 Dubiny - Kotówka - Trywieża - Wólka - Kuraszewo,
 03 707 Orla - Krywiatycze - Stary Kornin.

5.1.1.3. Drogi gminne.

Wg uchwały Nr XVI / 105/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z dnia 21 października 1986 r. w sprawie zaliczenia dróg do kategorii dróg gminnych oraz lokalnych miejskich w województwie białostockim (Dz. Urz. Woj. Biał. Nr 12, poz. 140 oraz art. 103 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz. U. Nr 133, poz. 872) na obszarze gminy są następujące drogi gminne:

03 22001 Kojły-Lady,
 03 22002 Łuszczę - Kuraszewo,
 03 22003 Kuraszewo - Rzepiska
 03 22004 droga 03 657 - droga 03 658
 03 22005 Klejniki - Lady
 03 22006 Klejniki - granica gminy (Lachy)
 03 22007 Szostakowo - granica gminy (Stare Berezowo)
 03 22008 Osówka - Kojły
 03 22009 Klejniki - granica gminy (Gradoczno)

5.1.2. Charakterystyka stanów technicznych dróg.

5.1.2.1. Droga wojewódzka Nr 689 przebiega w gminie od km 90 + 662 do km 95 + 500, o długości 4,838 km, posiada nawierzchnię twardą ulepszoną asfaltową.

5.1.2.2. Drogi powiatowe.

Wykaz dróg powiatowych z określeniem długości i rodzaju nawierzchni przedstawiono w poniższej tabeli wg stanu na 1997 r. i 1998 r.

Tabela 44

Lp.	Nr drogi	Nazwa drogi	Długość drogi (km)	Rodzaj nawierzchni				Grun- towe ulep- szone	Grun - towe natu- ralne
				twarde					
				nieulepszone		ulepszone			
				żwiro— we	bruko- wcowe	asfalt- owe	smolo -we		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	03 643	Bielsk Podlaski - Klejniki - Tyniewiczze Wielkie-Narew	6,300			6,300			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.	03 647	Klejniki - Horodczyn - Janowo - Doratynka - Droga 03 643,	3,000				3,000		
3.	03 647	dr 03 648 - Horodczyn	1,200	1,200					
4.	03 651	Klejniki - Hukawicze,	3,360	2,960	0,400				
5	03 656	Bielsk Podlaski - Widowo Ogrodniki - Łoknica - Podrzeczany - Czyże,	3,700	3,100	0,600				
6.	03 657	Morze - Zbucz - Czyże - Leniewo - Klejniki,	15,800			12,412	3,388		
7.	03 658	droga 648 - Mięgisze - Sapowo - Klejniki,	4,800					2,600	2,200
8.	03 659	Kuraszewo - Lady - Leniewo - Łoknica,	8,200	4,408 5,096*	1,660				2,132 1,444*
9.	03660	Podrzeczany - droga 03 659	1,000					0,700	0,300
10.	03 661	Krzywa - Rakowicze - Osówka - Szostakowo - Nowoberezowo,	8,857	6,817	1,240	0,800			
11.	03 662	Czyże - Lady,	3,400	2,100				1,300	
12.	03 665	droga 03 663 - Kamień - Kuraszewo - Kojły - Nowoberezowo,	10,000			2,800	7,200		
13.	03 666	Kuraszewo-Nowokornino,	2,300	2,300					
14.	03 667	Dubiny - Kotówka - Trywieża - Wólka - Kuraszewo,	4,000	4,000					
15.	03 707	Orla - Krywiatycze - Stary Komin	1,500				1,500		
Razem 1997 r.			77,417	26,885	3,900	22,312	15,088	4,600	4,632
			1998 r.	77,417	27,573	3,900	22,312	15,088	3,944

*- zmiany rodzaju nawierzchni w 1998 r.

5.1.2.3. Drogi gminne.

Wykaz dróg gminnych z określeniem długości i rodzaju nawierzchni przedstawia poniższa tabela.

Tabela 45

Lp.	Nr drogi	Nazwa drogi	Długość drogi wg ewidencji	Nawierzchnie twarde		Gruntowe ulepszone żwirem, żużlem	Gruntowe naturalne
				nieulepszone	ulepszone		
				Żwirowe	bitumiczne		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	0322001	Kojły - Lady	3,625			3,625	
2.	0322002	Łuszczę - Kuraszewo	1.750			1,750	
3.	0322003	Kuraszewo - Rzepiska	3,100			3,100	

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	0322004	droga 03 657 - droga 03 658	1,250			1,250	
5.	0322005	Klejniki - Lady	4,620		1,000	3,620	
6.	0322006	Klejniki - granica gminy (Lachy)	2,300			0,800	1,500
7.	0322007	Szostakowo - granica gminy (Stare Berezowo)	0,690			0,690	
8.	0322008	Osówka - Kojły	3,450		1,550		1,900
9.	0322009	Klejniki - granica gminy (Gradoczko)	3,375	3,375*			3,375
Razem 1997 r.			24,160		2,550	14,835	6,775
1998 r.			24,160	3,375*	2,550	14,835	3,400

* - zmiana nawierzchni w 1998 r.

5.1.3. Charakterystyka ogólna układu drogowego.

5.1.3.1. Długość dróg według kategorii i stanu prawnego z 1999 r.

a) na koniec 31.12.1997 r.

- wojewódzkiej o nawierzchni twardej ulepszonej 4,838 km,
- powiatowych 77,417 km; o nawierzchni twardej 68,185 km (w tym ulepszonej 37,400 km) oraz gruntowych 9,232 km, - gminnych 24,160 km; o nawierzchni twardej ulepszonej 2,550 km oraz gruntowych 21,610 km,

b) listopad 1998 r.

- wojewódzkiej o nawierzchni twardej ulepszonej 4,838 km,
- powiatowych 77,417 km; o nawierzchni twardej 68,873 km, (w tym ulepszonej 37,400 km) oraz gruntowych 8,544 km, - gminnych 24,160 km; o nawierzchni twardej 5,920 km, (w tym ulepszonej 2,550 km) oraz gruntowych 18,232 km,

5.1.3.2. Gęstość sieci drogowej o twardej nawierzchni wynosiła:

a) w 1997 r. - 56,4 km / 100 km² / w tym ulepszonej 33,4 km / 100 km² / natomiast w skali byłego województwa białostockiego wskaźniki te wynosiły na drogach zamiejskich odpowiednio 48,8 km / 100 km² i 26,9 km / 100 km² oraz na drogach ogółem 54,4 / 100 km² i 32,1 km / 100 km²,

b) listopad 1998 r. - 59,4 km / 100 km² w tym ulepszonej 33,4 km / 100 km²

5.1.3.3. Średni dobowy ruch w roku w pojazdach rzeczywistych (p/d) na byłej drodze krajowej Nr 689 na odcinku Dzieciołowo - Hajnówka w gminie wynosił: w 1990 r. - 1800 p/d (w województwie białostockim 1337 p/d, w kraju 2280 p/d) oraz w 1995 r. 2649 p/d (w województwie białostockim 1876 p/d, w kraju 3227 p/d).

5.1.3.4. Wskaźnik motoryzacji w gminie i w byłym województwie białostockim, liczony w samochodach osobowych na 1000 mieszkańców przedstawiono w poniższej tabeli,

Tabela 46

Wyszczególnienie	Lata			Prognoza	
	1995	1996	1997	2005	2015
Wskaźnik motoryzacji w gminie.	30 99	42	34	340	400
Ilość samochodów osobowych w gminie .	3293	136	107		
Ilość ludności w gminie.		3205	3131		
Wskaźnik motoryzacji w byłym województwie białostockim.	148	157	169	263	310
Ilość samochodów osobowych w byłym województwie białostockim.	103445	110232	118965	190700	234700
Ilość ludności w byłym województwie Białostockim.	700726	701164	701684		

5.1.3.5. Techniczne zaplecze motoryzacji.

Posiadacze pojazdów zaopatrują się na stacji w Zbuczu. Planowane jest rozszerzenie usług w zakresie sprzedaży gazu. Zakładów naprawy pojazdów na obszarze gminy brak.

5.2. Kolej.

Przez obszar gminy Czyże przebiega aktualnie nieczynna linia kolejowa Bielsk Podlaski - Hajnówka.

5.3. Komunikacja autobusowa PPKS.

Obszar gminy Czyże obsługiwany jest przez PPKS Bielsk Podlaski następującymi liniami:

1565 Bielsk Podlaski - Pasynki - Płoski

Tyniewiczze - Narew

1566 Hajnówka - Tyniewiczze Małe

Narew - Odrynki

1567 Hajnówka - Czyże - Tyniewiczze - Hajnówka

1569 Bielsk Podlaski - Hajnówka - Białowieża

1575 Bielsk Podlaski - Orla - Hajnówka

W ostatnich latach występował ciągły spadek przewozu pasażerów w byłym województwie białostockim i kraju, co przedstawiono w poniższej tabeli:

Tabela 47

Przewóz pasażerów w min.	Lata					
	1990	1992	1994	1995	1996	1997
w województwie	35,5	26,5	21,6	18,8	16,8	16,3
W kraju	2084,7	1513,1	1215,3	1131,3	1085,4	1065,4

5.4. Ocena funkcjonowania komunikacji.

Z analizy układu dróg publicznych wynika, że zapewnia on połączenia wszystkim miejscowościom.

Z przedstawionych danych w pkt. 1.3.2. wynika, że gęstość dróg o nawierzchni twardej w gminie była większa o 15,6 % oraz o nawierzchni trwałej ulepszonej o 24,2 % od gęstości dróg pozamiejskich w byłym województwie białostockim

Na tak pozytywne wyniki gęstości dróg mają wpływ drogi wojewódzkie i powiatowe. Stan techniczny dróg gminnych jest niezadowalający, ponieważ dróg o nawierzchni twardej ulepszonej było tylko 10,5 % , a dróg gruntowych aż 89,4 %.

Z porównania przepustowości drogi wojewódzkiej przy poziomie swobody ruchu D wynoszącej 1050 p/h przy szerokości jezdni 6,0 m., z natężeniem ruchu w 1995 r. wynoszącym $252 \text{ p/h} / 0,095 \times 2649 = 252$ / wynika, że istniejąca droga posiada duże rezerwy przepustowości.

Pomimo niewielkiego ruchu utrzymanie dróg powinno odbywać się na bieżąco, a z tym jest bardzo źle ponieważ w latach 1990 - 1995 nakłady w byłym województwie białostockim zmniejszyły się na byłe drogi krajowe ca 52 % oraz na byłe drogi wojewódzkie ca 74 % i w dalszym ciągu mają tendencję malejącą.

Istniejąca stacja paliw w Zbuczu aktualnie zabezpiecza potrzeby w tym zakresie. Autoryzowane zakłady naprawy pojazdów znajdują się poza granicami gminy (m. Bielsk Podlaski, Hajnówka i Białystok). W związku z czym w przypadku zaistnienia potrzeb w gminie w zakresie naprawy pojazdów należy stworzyć warunki do obsługi w tym zakresie.

Przy przyjętym standardzie dostępności 2 km do przystanku wieś Hukowicze leży poza przyjętym promieniem obsługi.

6. Infrastruktura techniczna.

6.1. Zaopatrzenie w wodę.

6.1.1. Charakterystyka ogólna systemu zaopatrzenia w wodę.

W gminie Czyże znajduje się 18 wsi, z których na koniec 1997 r. wodociągowanych było 13 co stanowi 72,2 % ogółu wsi, powyżej średniej wojewódzkiej wynoszącej dla gmin 65,3 %. Daje to gminie w tym wskaźniku 29 miejsce w byłym województwie białostockim.

Długość sieci wodociągowej (bez przyłączy do budynków) wynosiła 42,3 km, do której podłączonych było 644 budynków mieszkalnych. Odsetek mieszkań podłączonych do sieci wodociągowej stanowi 49,4 % ogółu mieszkań w gminie, poniżej średniej wojewódzkiej wynoszącej dla wsi 53,5 %. Daje to gminie w tym wskaźniku 30 miejsce w byłym województwie białostockim.

Zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca gminy wynosiło 9,5 m³/r (26,0 dm³/d) i jest to znacznie niższe od średniej dla byłego województwa białostockiego wynoszącej dla wsi 14,8 m³/r (40,5 dm³/d).

W 1998 r. zwodociągowano 1 wieś i 1 kolonię. Na koniec 1998 r. zwodociągowanych było 14 wsi (77,8%) i odsetek mieszkań podłączonych do sieci wodociągowej wzrósł do 52,8 %.

W zwodociągowanych wsiach mieszka 90,4 % ogółu ludności gminy. Zaopatrzenie w wodę mieszkańców 13 wsi odbywa się z 3 ujęć i stacji wodociągowych stanowiących własność Gminy Czyże, a eksploatowanych przez Wojewódzki Zakład Konserwacji Urządzeń Melioracyjnych z siedzibą w Zaściankach ul. Usługowa 6, znajdujących się w miejscowościach:

- Czyże - zaopatruje w wodę 10 wsi: Czyże, Kamień i kol. Bujakowszczyzna, Kojły, Kuraszewo, Łuszczę, Osówka, Podrzeczany, Wólka, Podwieżanka i przysiółek Wieżanka, Zbucz.
- Klejniki - zaopatruje w wodę 2 wsie w gminie Czyże: Klejniki + kol. Buryckie, Hukowicze + przysiółek Leszczyny oraz 3 wsie w gminie Narew: Istok, Tyniewiczze Małe i Tyniewiczze Duże.
- Szostakowo - zaopatruje w wodę wieś Szostakowo.

Wieś Morze zaopatrywana jest w wodę z wodociągu Krywiatycze w gminie Orla.

W pozostałych 4 wsiach : Lady, Leniewo, Rakowicze, Sapowo mieszkańcy zaopatrują się w wodę z wodociągów zagrodowych i studni kopalnych.

6.1.2. Rozwój wodociągów w gminie.

Zwodociągowanie gminy od 1985 r. przedstawia tabela:

Tabela 48

Wyszczególnienie	Stan na koniec roku									
	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Długość sieci wodociągowej w km	2,0	17,5	17,5	19,2	19,2	28,8	32,9	38,0	42,3	48,8
Połączenie wodociągowe do budynków mieszkalnych (szt.)	31	301	301	304	304	552	580	605	644	691
Ilość wsi zwodociągowanych	2	5	5	5	5	8	9	12	13	14
% zwodociągowanych wsi	11,1	27,8	27,8	27,8	27,8	44,4	50	66,7	72,2	77,8
% mieszkań podłączonych do sieci wodociągowej	3,8	25,8	-	26,1	26,0	42,8	44,6	46,5	49,4	52,8
Miejsce gminy w województwie Pod względem % zwodociągowa- nych mieszkań	42	20		29	34	24	29	30	30	
Zużycie wody wodociągowej w gospodarstwach domowych w tys. m ³ / r.	6,7	51,2	40,8	41,9	34,0	21,4	23,6	25,1	30,2	
Zużycie wody wodociągo- wej w gospodarstwach domowych na 1 mieszk.	m ³ /r	1,7	14,3	11,6	12,3	10,0	6,4	7,2	7,7	9,5

W latach 1986 - 1990 rozwój wodociągów w gminie był niewielki. Zwodociągowano 3 wsie, wybudowano 15,5 km sieci wodociągowej (średniorocznie 3,1 km). W latach 1991 - 1993 nastąpiła stagnacja w rozwoju wodociągów. Od 1994 roku tempo wodociągowania gminy znacznie wzrosło. W ciągu pięciu lat zwodociągowano 9 wsi i wykonano 31,3 km sieci wodociągowej (średniorocznie - 6,26 km). Odsetek zwodociągowanych wsi wzrósł z 27,8 % w 1994 r. do 77,8 % w 1998 r., a zwodociągowanych mieszkań z 26,9 % do 52,8%.

6.1.3. Stan zwodociągowania poszczególnych wsi w gminie na koniec 1998 r.

Tabela 49

Nazwa wodociągu	Wsie podłączone do danego wodociągu	Długość sieci wodociągo- wej (bez przyłączy) km	Połączenia prowadzące do bud. mieszk. szt.	% bud. mieszk. Podłączony- ch do sieci wodociąg.
Wodociąg Czyże	Czyże	5,1	129	65,2

	Kamień kol.	3,0	20	62,5
	Bujakowszczyzna	1,3	18	100,0
	Kojły	3,1	58	59,8
	Kuraszewo	5,6	62	39,5
	Łuszczę Osówka	1,5	6	33,3
	Podrzeczany	3,3	34	72,3
	Wólka	5,0	29	100,0
	Podwieżanka	0,8	3 3	33,3
	przys. Wieżanka Zbucz	0,8	5	42,9
		1,2	71	100,0
		4,2		76,3
		34,9	438	61,8
Wodociąg Klejniki	Klejniki kol.	4,4	115	49,2
	Buryckie	1,5	10	71,0
	Hukowicze	2,1	22 6	35,3
	przys. Leszczany	1,4		
		9,4	153	50,7
Wodociąg Szostakowo	Szostakowo	1,2	30	90,9
Wodociąg Krywiatycze gm. Orla	Morze	3,3	70	57,8
Ogółem zwodociągo - wane miejscowości		48,8	691	59,3

W zwodociągowanych miejscowościach 59,3 % budynków mieszkalnych podłączonych jest do sieci wodociągowej. Wskaźnik ten w poszczególnych miejscowościach jest zróżnicowany - od 33,3 % we wsi Łuszczę i Wólka do 100 %, we wsi Podrzeczany, kol. Bujakowszczyźnie i Wieżance. Wskaźnik zwodociągowania budynków mieszkalnych w przedziale 30 - 39,9 % występował w 4 miejscowościach, 40 - 49,9 % - 2, 50 - 59,9 % - 2, 60 - 69,9 % - 2, 70 - 79,9 % - 3, 90 - 100 % - 4.

W czterech wsiach dotychczas niezwodociągowanych zamieszkuje ok. 10 % ogółu ludności gminy.

6.1.4. Charakterystyka ujęć i stacji wodociągowych wodociągów wiejskich.

- Wodociąg wiejski Czyże

Ujęcie wody podziemnej w Czyżach stanowią 2 studnie głębinowe: SW - 1 (podstawowa) o głębokości 135 m. i wydajności $Q = 96 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji $s = 13,3 \text{ m}$. i SW - 2 (awaryjna) o głębokości 140 m. i $Q = 96 \text{ m}^3/\text{h}$ przy $s = 8,4 \text{ m}$.

Zatwierdzone zasoby eksploatacyjne w kat „B” ujęcia wynoszą $Q = 96 \text{ m}^3/\text{h}$ przy $s = 8,4 \text{ m}$. Studnie ujmują tę samą trzeciorzędową warstwę wodonośną występującą na głębokości w SW-1 - 115 mp.p.t i SW-2 - 95 m p.p.t. Warstwę wodonośną budują piaski drobno i średnioziarniste, często z domieszkami humusu, a lokalnie z wkładami pyłów i ilów. Jej miąższość wynosi w SW - 1 - 16 m i SW - 2 - 40 m.

Lustro wody ma charakter napięty i stabilizuje się na głębokości 4,4 m p.p.t - SW -1 i 4,6 m p.p.t - SW -2 . Ujmowana warstwa wodonośna izolowana jest od powierzchni terenu ciągłą i o dużej miąższości (ponad 93 m) warstwą utworów nieprzepuszczalnych i bardzo słabo przepuszczalnych wykształconych w formie naprzemianległych glin zwałowych i pyłów.

Jakość wody z otworów studziennych charakteryzuje się ponadnormatywną zawartością związków żelaza ($1,0-1,47 \text{ mg Fe/dm}^3$) i manganu ($0,12 \text{ mg Mn /dm}^3$) w SW - 2. Urządzeniami do poboru i uzdatniania wody są:

- pompa typu HEBE 65x6 w SW -1
- pompa typu G 80 VB
- 6 odżelaziaczy $\varnothing 1400 \text{ mm}$ z mieszaczami wodno - powietrznymi (w tym 2 rezerwowe)
- 3 hydrofory o poj. 6300 l każdy
- sprężarka typu WAN - ES
- 2 wodomierze śrubowe: $\varnothing 150 \text{ mm}$ i $\varnothing 40 \text{ mm}$

Stacja wodociągowa pracuje w układzie jednostopniowego pompowania wody.

- Wodociąg wiejski Klejnik zaopatrywany jest w wodę z dwóch studni wierconych SW - 1 (podstawowa o głębokości 90 m i $Q = 69 \text{ m}^3/\text{h}$ przy $s = 21,6$) i SW - 2 awaryjna o głębokości 186 m i $Q = 33 \text{ m}^3/\text{h}$ przy $s = 7,5 \text{ m}$.

Zatwierdzone zasoby ujęcia w kat „B” $Q = 102 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji $s = 7,5 - 21,6 \text{ m}$, dotyczą obu studni pracujących razem w zespole.

Studnia SW - 1 ujmuje do eksploatacji warstwę wodonośną występującą na głębokości 70 - 87 m p.p.t, którą budują piaski różnej granulacji z wkładkami żwirów, natomiast studnia SW - 2 ujmuje warstwę zbudowaną z piasków drobnoziarnistych występującą na głębokości 174 - 184 m p.p.t.

Lustro wody z obydwu warstw jest napięte i z głębokości nawiercenia stabilizuje się na zbliżonym poziomie t.j. odpowiednio na głębokości 13 i 14 m p.p.t.

Warstwa wodonośna izolowana jest od powierzchni terenu kompleksem utworów słabo przepuszczalnych o łącznej miąższości 20 m w SW - 1 i 174 m w SW -2. Stanowią je gliny zwałowe, ły i pyły zwarte.

Woda surowa z obydwu studni pod względem fizyko - chemicznym przekracza dopuszczalne normy związków żelaza ($0,5 - 2,0 \text{ mg Fe/dm}^3$), barwy i mętności.

Pod względem bakteriologicznym nie budzi zastrzeżeń.

Urządzeniami do poboru i uzdatniania wody są:

- pompa typu G80VB z silnikiem o mocy 15 kW (SW-1)
 - pompa typu HEBE 65x6 z silnikiem o mocy 10 kW (SW-2)
 - 4 odźelaziacze Ø 1400 mm z mieszaczami wodno - powietrznymi Ø 400 mm
 - 2 hydrofory o poj. 6300 l każdy
 - chlorator C-52
 - wodomierz śrubowy MZ - 100
- Stacja wodociągowa pracuje w układzie jednostopniowego pompowania wody.

- Wodociąg wiejski Szostakowo.

Ujęcie wody składa się z 1 studni wierconej o głębokości 66 m i zatwierdzonych zasobach eksploatacyjnych $Q = 77 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji $s = 8,7 \text{ m}$.

Studnia ujmuje do eksploatacji drugą wgłębną warstwę wodonośną wykształconą głównie z piasków jednorodnych zalegającą w przelocie 50,5 - 66 m p.p.t. Zwierciadło wody ma charakter napięty i stabilizuje się na głębokości 10 m p.p.t. Warstwa wodonośna izolowana jest od powierzchni terenu 48 metrowym kompleksem utworów słabo przepuszczalnych (głina piaszczysta i łał pylasty).

Jakość wody z otworu studziennego charakteryzuje się ponadnormatywną zawartością związków żelaza do $2,0 \text{ mg}/\text{dm}^3 \text{ Fe}$. Bakteriologicznie nie budzi zastrzeżeń. Urządzeniami do poboru i uzdatniania wody są:

- pompa głębinowa typu G - 80 III B - SGMd - 18b
- 3 odźelaziacze Ø 1000 mm z mieszaczami powietrza Ø 400 mm
- 2 hydrofory o poj. 1500 l każdy
- sprężarka typu 3 JW - 60
- 2 wodomierze Ø 80 mm.

Stacja wodociągowa pracuje w układzie jednostopniowego pompowania wody.

6.1.5. Pozwolenia wodnoprawne i ustalone strefy ochronne ujęć wody.

Gmina Czyże posiada pozwolenia wodnoprawne na eksploatację urządzeń i pobór wody wydane przez Wydział Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

- decyzja Nr OS II. 6210/125/95 z dnia 11.12.1995 r. ważna do 31.01.2006 r., dotyczy wodociągu Czyże, ustala strefę ochrony bezpośredniej o promieniu 10 m wokół każdej studni, strefa ochrony pośredniej nie jest wymagana z uwagi na korzystne warunki hydrogeologiczne w aspekcie ochrony wód.

- decyzja Nr OS II. 6210/2/96 z dnia 2 stycznia 1996 r. ważna do 31.01.2006 r. , dotyczy wodociągu Klejniki, ustala strefę ochrony bezpośredniej o promieniu 10 m wokół każdej studni, strefa ochrony pośredniej nie jest wymagana z uwagi na korzystne warunki hydrogeologiczne w aspekcie ochrony wód.
- decyzja Nr OS II. 6210/4/98 z dnia 2 stycznia 1998 r. , ważna do 31.12.2002 r., dotyczy wodociągu Szostakowo, ustala strefę ochrony bezpośredniej o promieniu 8 m wokół studni, uznając wygrodzony teren stacji wodociągowej za teren ochrony bezpośredniej. Strefa ochrony pośredniej nie jest wymagana z uwagi na korzystne warunki hydrogeologiczne w aspekcie ochrony wód.

Na terenie ochrony bezpośredniej należy zapewnić:

- odprowadzenie wód opadowych w taki sposób, aby nie mogły one przedostać się do urządzeń służących do poboru wody,
- zagospodarowanie terenu zielenią,
- szczelne odprowadzenie poza granicę strefy ochronnej ścieków z urządzeń sanitarnych przeznaczonych do użytku osób zatrudnionych przy urządzeniach służących do poboru wody,
- ograniczenie do niezbędnych potrzeb przebywania osób nie zatrudnionych stale przy urządzeniach służących do poboru wody.

6.1.6. Analiza wykorzystania istniejących ujęć wody wodociągów wiejskich.

Wodociągi wiejskie w gminie pracują w układzie jednostopniowego pompowania wody (nie posiadają zbiorników wyrównawczych) i wydajność ujęcia winna zapewnić maksymalne godzinowe pobory wody. Analizę poboru wody z poszczególnych wodociągów w latach 1996 - 1998 obrazuje tabela.

Tabela 50

Wyszczególnienie	Wodociąg Rok 1 Czyże		Wodociąg Klejniki	Wodociąg Szostakowo
Pobór wody z ujęcia w ciągu roku m ³ /rok	1996	25958	21868	3875
	1997	28908	18555	3188
	1998	26741	20139	2700
Pobór wody z ujęcia średniodobowy m ³ / d	1996	70,9	59,7	10,6
	1997	79,2	50,8	8,7
	1998	73,3	55,2	7,4
Pobór wody z ujęcia maksymalny godzinowy m ³ /h	1996	9,6	8,1	1,44
	1997	10,7	6,9	1,18
	1998	9,9	7,5	1,0
Zatwierdzone zasoby ujęcia m ³ / h		96,0	102,0	77,0
Wykorzystanie zatwierdzonych zasobów w czasie rozbioru wody max. godz. w %	1996	10,0	7,9	1,9
	1997	11,1	6,8	1,5
	1998	10,3	7,3	1,3

Wykorzystanie zatwierdzonych zasobów ujęć wiejskich wodociągów jest niewielkie, od 10,3 % do 11,1 % w Czyżach, 6,8 - 7,9 % w Klejnikach i 1,3-1,9 % w Szostakowie.

Małe wykorzystanie istniejących wodociągów wiejskich wynika z faktu, że nie wszystkie budynki w zwodociągowanych wsiach podłączone są do sieci wodociągowej. Klasa wyposażenia mieszkań w wielu wypadkach jest niska, gdyż brak jest kanalizacji sanitarnej. Ponadto gospodarstwa domowe podłączone do sieci wodociągowej część swojego zapotrzebowania na wodę, zwłaszcza do hodowli zwierząt i gospodarki roślinnej, pokrywają z istniejących studni kopalnych.

6.1.7. Zakładowe ujęcia wody głębinowej.

Na terenie gminy Czyże ujęcia wody oparte o studnie głębinowe posiadają:

- Zakład Rolny w Kojłach - 1 studnia wiercona głębokości 76 m i zatwierdzonych zasobach eksploatacyjnych $Q = 60 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji $s = 9,0 \text{ m}$.
- RSP w Makówce 2-d w Klejnikach - studnia wiercona na głębokości 97,0 m i zatwierdzonych zasobach $Q = 43,4 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji $s = 30,3 \text{ m}$.

6.1.8. Ogólna ocena zaopatrzenia gminy w wodę.

Rozwój scentralizowanych systemów zaopatrzenia w wodę należy uznać za dobry. Około 90 % mieszkańców gminy może korzystać z wody wodociągowej, gdyż taki odsetek ludności mieszka w zwodociągowanych wsiach.

Wydajność wodociągów znacznie przekracza aktualne pobory wody. Istnieje duża rezerwa wody ok. 88 % w wodociągu Czyżew, ok. 92 % w wodociągu Klejniki i aż 98 % w Szostakowie. Jednak ujęcie wody w Szostakowie posiada tylko jedną studnię, co nie zapewnia ciągłości dostaw wody w przypadku jej awarii.

Dobrze rozwinięty system zaopatrzenia w wodę oraz duża rezerwa w źródłach wody są atutem rozwojowym gminy.

6.2. **Odprowadzenie i oczyszczenie ścieków sanitarnych, gospodarka odpadami stałymi.**

6.2.1. Gospodarka ściekowa.

6.2.1.1. Stan istniejący gospodarki ściekowej.

Na terenie gminy brak jest kanalizacji sanitarnej. Ścieki odprowadzane są do lokalnych urządzeń (zbiorniki szczelne, suche ustępy).

Wywóz nieczystości płynnych odbywa się na indywidualne zlecenia mieszkańców i zakładów na wylewisko zlokalizowane przy wysypisku na gruntach wsi Czyże, na wyrobisku poźwirowym. Do magazynowania nieczystości płynnych przeznaczono część wyrobiska o powierzchni 431,2 m² z czego 415,8 m² stanowi powierzchnia eksploatacyjna. Dopuszczalna wysokość napełnienia wylewiska wynosi 5,5 m licząc od czaszy wyrobiska. Wylewisko posiada uszczelnienie dna i skarp wykonane z utwardzonej masy betonowej do wysokości 30 cm powyżej maksymalnego napełnienia. Wylewisko jest ogrodzone wraz z wysypiskiem siatką o wysokości 2,1 m.

Strefa uciążliwości sanitarnej ustalona w dokumentacji i decyzji Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku Wydziału Planowania Przestrzennego, Urbanistyki i Nadzoru Budowlanego Nr UAN - NU. 17/3/84/88 z dnia 14 września 1998 r. zatwierdzający plan realizacyjny inwestycji wynosi 1000 m. W zasięgu tej strefy znalazły się grunty orne jak i lasy państwowe. Na gruntach ornych znajdujących się w strefie ogranicza się uprawę owoców miękkich i warzyw spożywczych, wyklucza się też zakładanie plantacji sadowniczych jak i nowych pastwisk.

Na gruntach leśnych występuje ograniczenie pozyskiwania runa leśnego, które byłoby spożywane w stanie surowym.

W strefie tej nie można lokalizować budynków mieszkalnych i urządzeń rekreacyjnych.

6.2.1.2. Ogólna ocena odprowadzania i unieszkodliwiania ścieków.

Stan gospodarki ściekowej na terenie gminy należy ocenić jako niezadowalający. Przy zwodociągowaniu 77,8 % wsi brak jest scentralizowanych systemów kanalizacji sanitarnej i urządzeń oczyszczających ścieki.

Ścieki gromadzone w zbiornikach, które często nie są szczelne, mogą powodować negatywny wpływ na środowisko w postaci skażenia gleby i wody. Ścieki wywożone są na wylewisko, które jest obiektem szczególnie uciążliwym dla środowiska. Rozwiązanie problemu odprowadzenia i oczyszczenia ścieków jest sprawą pilną, gdyż stanowi to barierę w rozwoju gminy.

6.2.2. Gospodarka odpadami stałymi. 6.2.2.1.

Charakterystyka stanu istniejącego.

a) gminne wysypisko odpadów stałych

Gminne wysypisko odpadów stałych, wykonane w 1988 r., położone jest w odległości ponad 1,5 km od miejscowości Czyże na terenie wyrobiska poźwirowego. Powierzchnia całkowita działki wynosi około 0,43 ha, z tego 765 m² zajmuje wylewisko. Do bezpośredniego składowania nieczystości stałych komunalnych przeznaczono 1859 m² a do składowania odpadów specjalnych (opakowań po środkach ochrony roślin) 155m² gdzie znajduje się 5 zbiorników szczelnych (mogilników) wykonanych w formie studni o średnicy 1,2 m i wysokości 3,0 m. Dno i skarpy komory składowania są uszczelnione 0,5 m warstwą gliny. Wysypisko jest ogrodzone siatką o wysokości 2,10 m. Eksploatacją wysypiska zajmuje się Urząd Gminy w Czyżach. Brak jest stałego dozoru. Odpady, wywożone na wysypisko we własnym zakresie przez mieszkańców i zakłady, są rozplantowywane, ugniatane i przykrywane warstwą izolacyjną w zależności od potrzeb. Ilość nagromadzonych odpadów do końca 1998 r. wynosiła około 142 tony co stanowiło wypełnienie wysypiska około 10 % jego pojemności. Stąd obiekt ten ma jeszcze dużą rezerwę. Z uwagi na lokalizację wysypiska i wylewiska na jednej działce ustalono dla tego obiektu 1000 m strefę ochronną. Zasady zagospodarowywania strefy analogiczne jak dla wylewiska podane w punkcie 6.2.1.1.

b) wiejskie wysypiska odpadów stałych

Na terenie gminy w 10 wsiach są wyznaczone działki z przeznaczeniem pod wysypiska wiejskie. Ogólna powierzchnia terenu przewidziana pod eksploatację tych wysypiska wynosi 1,7 ha. Wysypiska znajdują się w następujących wsiach:

Kojły	- pow. 0,20ha
Lady	0,10 ha
Szostakowo	0,20 ha
Zbucz	0,15 ha
Klejniki I	0,20 ha
Łuszczę	0,15 ha
Morze	0,15 ha
Kamień	0,15 ha
Kuraszewo	0,20 ha
Osówka	0,20 ha

Eksploatacją wysypisk zajmuje się Urząd Gminy w Czyżach. Wysypiska nie posiadają stałego dozoru. Rozplantowywanie, ugniatanie i pokrywanie

ziemią nagromadzonych odpadów odbywa się 2 razy w roku.. Wywozem odpadów na wysypiska mieszkańcy i zakłady zajmują się we własnym zakresie.

Rada Gminy w Czyżach podjęła w dniu 29 grudnia 1997 r. Uchwałę Nr XXV / 113/97 w sprawie szczegółowych zasad utrzymywania czystości i porządku na terenie gminy.

6.2.2.2. Ogólna ocena gospodarki odpadami stałymi.

Gminne wysypisko odpadów stałych wykonane było przed 1990 r. i aktualnie bez oceny oddziaływania na środowisko nie można stwierdzić czy spełnia ono wszystkie obowiązujące obecnie wymogi w zakresie ochrony środowiska. Wysypisko posiada dużą rezerwę około 90 %. Na terenach wiejskich wyznaczone są działki z przeznaczeniem na wysypiska wiejskie w 10 wsiach - 55 % ogółu wsi. Składowanie odpadów na wysypiskach odbywa się w sposób niekontrolowany, bez przystosowania terenu do tych potrzeb. Może to wywierać negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze w postaci skażenia gleby, wody i powietrza. Na wysypiska wywożone są również odpady, które mogą być wykorzystywane jako surowce wtórne, gdyż w gminie nie jest prowadzona selektywna zbiórka odpadów. Ogólnie należy stwierdzić, że gospodarka odpadami w Gminie Czyże nie spełnia wszystkich wymogów zawartych w nowych przepisach prawnych -ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o odpadach (Dz. U. Nr 96, poz. 529) i ustawie z dnia 13 września 1996 r. o utrzymywaniu czystości i porządku w gminie (Dz. U. Nr 132, poz. 622).

6.3. Elektroenergetyka.

6.3.1. Źródła zasilania.

Przez teren gminy Czyże przebiega trasa linii WN 110 kV zasilająca RPZ Hajnówka. Źródłem zasilania w energię elektryczną gminy są stacje transformatorowo - rozdzielcze RPZ 110/15 kV w Bielsku Podlaskim i Hajnówce - poprzez układ sieci SN 15 kV.

Istniejące źródła w pełni pokrywają zapotrzebowanie mocy i energii elektrycznej w gminie.

6.3.2. Sieć średniego napięcia.

Rozprowadzenie energii elektrycznej do poszczególnych odbiorców odbywa się poprzez system sieci SN 15 kV i NN napowietrznych. Stan techniczny sieci jest zróżnicowany.

Główne kierunki linii SN 15 kV wychodzące w w/w rozdzielni 110/15 kV to:

- Bielsk Podlaski - Hajnówka
- Bielsk Podlaski - Leniewo - Narew

Pozostałe istniejące linie SN 15 kV są odgałęzieniami od w/w linii głównych. Na terenie gminy zlokalizowanych jest 45 stacji transformatorowych, 5 stacji transformatorowych jest w złym stanie technicznym i kwalifikuje się do demontażu. Są to stacje zlokalizowane w następujących miejscowościach: Kuraszewo, Osówka, Śliwowo i Podrzeczany.

Demontaż stacji będzie pociągał za sobą również konieczność przebudowy linii SN 15 kV, zasilających te stacje.

Do remontu przewiduje się stacje transformatorowe w następujących miejscowościach: Buryckie i Śliwowo.

W miejscach remontu stacji niezbędny będzie również remont odcinka linii SN 15 kV, zasilających w/w stacji oraz linii NN wychodzących z tych stacji. Z obciążeń poszczególnych stacji transformatorowych, bądź ze względu na długości istniejących obwodów, niezbędne jest dostawienie stacji transformatorowych w miejscowościach: Kuraszewo, Osówka, Śliwowo, Buryckie i Podrzeczany.

Do zasilania w/w stacji będzie konieczna budowa nowych odcinków linii SN15kV.

6.3.3. Ocena dotychczasowego rozwoju systemu elektroenergetycznego gminy i główne problemy do rozwiązania.

System elektroenergetyczny gminy rozwija się na przestrzeni lat zgodnie z ogólnymi założeniami i programem określonym przez Zakład Energetyczny Białystok, Rejon Energetyczny Bielsk Podlaski oraz ustaleniami zawartymi w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy Czyże. Mimo rozbudowy systemu do rozwiązania pozostają następujące problemy:

- Zsynchronizowanie potrzeb wynikających z zagospodarowania przestrzennego i jego rozwoju w poszczególnych obszarach gminy z możliwościami systemu elektroenergetycznego. Przeprowadzona w latach pięćdziesiątych elektryfikacja wsi oraz późniejsza rozbudowa i modernizacja nie zabezpieczają w pełni obecnych potrzeb.
- Kontynuacja dotychczasowego systemu rozbudowy sieci SN 15 kV i nn (poprzez łączenie poszczególnych odcinków istniejących i nowobudowanych).
- Utrzymanie prawidłowego funkcjonowania i rozwoju sieci elektroenergetycznych powinno być poprzez tworzenie rezerw terenów pod urządzenia elektroenergetyczne w postaci pasów ochronnych, mimo częstych konfliktów szczególnie z siecią osadniczą.

- Dążenie do poprawy standardów zasilania, stopnia pewności zasilania oraz jakości przesyłanej mocy, przestrzegając jednocześnie wymogów ekologii oraz polityki oszczędnościowej terenów.

6.4. Ciepłownictwo

6.4.1. Charakterystyka stanu istniejącego.

Na terenie gminy w/g posiadanych materiałów istnieje 5 źródeł wytwarzania energii cieplnej obsługujących budynki użyteczności publicznej. Są to:

Tabela 51

Lp.	Obiekt	Moc kotła	Typ kotła	Rodzaj paliwa
1.	ZOZ w Hajnówce Gminny Ośrodek Zdrowia w Czyżach	0,45 GJ/godz	1 x KZ - 5/7	węgiel koks
2.	Urząd Gminy w Czyżach	210Mcal/h	3 x S Ż	węgiel
3.	Zakład Rolny w Klejnikach	187Mcal/h	3 x ES - KA	węgiel
4.	Szkoła Podstawowa w Czyżach	116 kW 25 KW	1 x K Z - 5 1xUKZ25	węgiel
5.	Szkoła Podstawowa w Klejnikach	2 x 16 K W	2xKZ-5	węgiel

W zabudowie mieszkaniowej zainstalowane są indywidualne źródła ciepła na paliwa stałe - głównie węgiel.

6.4.2. Ocena stanu ciepłownictwa.

Istniejące źródła ciepła zaspokajają potrzeby mieszkańców gminy. Wymaga o jednak ciągłego utrzymywania w dobrym stanie technicznym istniejących urządzeń ciepłowniczych, aby zapewnić dostawę ciepła w wystarczających ilościach i odpowiednich parametrach.

Praca istniejących źródeł ciepła na paliwo stałe przyczynia się do zanieczyszczania środowiska. Szansą na poprawę istniejącego stanu rzeczy jest przejście na paliwa ekologiczne, olej lub gaz.

Zastosowanie gazu jako paliwa, wiąże się z perspektywą gazyfikacji obszaru gminy. Planowany jest gazociąg w/c Bielsk Podlaski - Hajnówka,

którego trasa przebiega przez gminę Czyże. Daje to możliwość zasilenia w gaz gminy, bez większych kosztów po stronie wysokiego ciśnienia.

6.5. Gazownictwo.

Gmina nie posiada sieci gazowej. W koncepcji gazyfikacji byłego województwa białostockiego przewidziane jest zasilanie gminy Czyże w gaz ziemny z projektowanego gazociągu w/c Bielsk Podlaski - Hajnówka.

Aktualnie przebieg trasy w/w gazociągu wprowadzany jest do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy. Natomiast Urząd Gminy w Czyżach dysponuje już koncepcją gazyfikacji własnej gminy opracowaną przez Zespół Projektowy Wrocław.

6.6. Telekomunikacja.

6.6.1. Stan telekomunikacji w gminie.

Stan telekomunikacji w gminie w latach 1990 - 1998 przedstawiał się następująco:

Tabela 52

Lp.	Lata	ilość central		pojemność central		ilość abonentów		zaległe wnioski
		ręczna	aut.	ręczna	aut.	ręczna	aut.	
1.	1990	2	-	118	-	102		
2.	1995	1	2	50	192	45	185	35
3.	1998	-	2	-	704	-	268	366

Wskaźnik nasycenia na 100 osób w 1996 r. wynosił dla gminy - 7,68 % woj. białostockiego - 20,2 % kraju-16,9% W roku 1998 stan systemu uległ znacznej poprawie. Uruchomiono centralę cyfrową w ośrodku gminnym i włączono ją do systemu wojewódzkiego linią światłowodową.

Obecnie system składa się z:

- centrali cyfrowej typu EWSD - RDLU o pojemności 608/174 abonentów
- centrali analogowej typu SPC o pojemności 96/95 abonentów
- linii światłowodowej kablowej relacji Bielsk Podlaski - Orla - Rakowicze - Czyże - Nowoberezowo - Hajnówka
- linii kablowej miedzianej relacji Czyże - Zbucz, Hołody - Zbucz - Hajnówka

- sieci abonenckich (linii kablowych miedzianych i napowietrznych) na terenie całej gminy

6.6.2. Ocena systemu telekomunikacyjnego i jego funkcjonowanie.

Inwestycja telekomunikacyjna, zrealizowana w 1998 r. - wymiana centrali telefonicznej z analogowej na cyfrową i włączenie w/w centrali za pomocą linii kablowych światłowodowych do systemu wojewódzkiego, a poprzez węzeł białostocki do krajowego i międzynarodowego - podniosło standard usług zarówno pod względem ilości jak i jakości.

Jak wynika z zestawienia danych w pkt. 6.6.1. duża pojemność centrali w Czyżach daje możliwości podłączenia potencjalnych abonentów. Bardzo duża ilość zaległych wniosków wskazuje na wielkie zapotrzebowanie w tym zakresie. Jest pilna potrzeba realizacji wewnątrzgminnej sieci telefonicznej.

Zostały już wykonane projekty budowlane na tego rodzaju inwestycje i Urząd Gminy wydał decyzję o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu inwestycji.

Zrealizowanie wszystkich inwestycji objętych dokumentacją sprawi, że system telekomunikacyjny gminy będzie prezentował wysoki standard jakościowy i ilościowy, a co zatem idzie będzie skutecznym narzędziem rozwoju gospodarczego tego terenu.

7. Syntetyczna ocena poziomu zaspokajania potrzeb ludności i zagospodarowania gminy Czyże w 1997 r.

I.p.	Wyszczególnienie	Woj. podlaskie	Pow. hajnowski	gmina Czyże	Udział gminy	
					5:3	5:4
1	2	3	4	5	6	7
	Powierzchnia (km ²)	20180	1624	134	0,06	8,25
	LUDNOŚĆ I RYNEK PRACY					
1.	Ludność ogółem	1223835	54110	3131	0,25	5,8
	w tym kobiety	621684	27517	1548	0,2	5,6
2.	Kobiety na 100 mężczyzn	103,2	103,5	98	95,0	94,7
3.	Ludność na 1 km ²	61,0	33,0	23,4	38,4	70,9
4.	Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (%)	27,8	23,8	15,0	54,0	63,0
5.	Udział ludności w wieku produkcyjnym (%)	56,8	55,0	49,4	87,0	89,8
6.	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym (%)	15,4	21,2	35,6	231,2	167,9
7.	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 1000 osób w wieku produkcyjnym	760,7	819,3	1025	134,7	125,1
8.	Urodzenia na 1000 ludności	—	.	6,8	.	.
9.	Zgony na 1000 ludności	—	—	18,6	—	—
10.	Przyrost naturalny na 1000 ludności	1,2	-4,1	-11,8	-	—
11.	Saldo migracji w osobach	-734	-4,2	-20	-	—
12.	Pracujący w gospodarce narodowej wg sekcji EKD	227667	11145	222	0,1	2,0
	w tym: - w sektorze publicznym					
	- w sektorze prywatnym					
13.	Bezrobotni (osoby)	-	—	65	—	—
	w tym kobiety	—	—	36	—	—
14.	Udział bezrobotnych w grupie osób w wieku produkcyjnym (%)			4,2		
	WARUNKI MIESZKANIOWE					
15.	Mieszkania zamieszkałe					
16.	Izby mieszkalne	373033	19627	1245	0,3	6,3
17.	Powierzchnia mieszkalna w m ²			4168		
18.	Mieszkania na 1000 mieszkańców			86567		
19.	Liczba osób na izbę	304,8	361,3	397,6	130,4	110,0
20.	Liczba izb w mieszkaniu			0,75		
21.	m ² pow. uż. na osobę	20,0	22,6	3,34	138,0	122,1
22.	Przeciętna powierzchnia 1 mieszkania	64,4	62,0	27,6	107,9	112,1
23.	Liczba osób w mieszkaniu			69,5		
24.		3,28		2,51		
25.	Zużycie wody na 1 mieszkańca w m ³ / rok					

1	2	3	4	5	6	7
	USŁUGI SPOŁECZNE					
26.	Liczba uczniów szkół podstawowych na 1000 mieszkańców	133,9	116,5	87,5	65,3	75,1
27.	Liczba uczniów na 1 pomieszczenie			11		
28.	Liczba uczniów na 1 oddział			14		
29.	Księgozbiór na 1000 mieszkańców	3464	4069	5511	159,0	135,4
30.	Wypożyczalnia na 1000 mieszkańców			1884		
31.	Wypożyczalnia na 1 czytelnika			20,4		
32.	Lekarzy na 10 tys. mieszkańców	24,3	18,4	6,4	26,3	34,8
33.	Abonenci telef. na 1000 mieszkańców	198,4	125,0	80,5	40,6	64,4
	ROLNICTWO I WARUNKI ŻYCIA ROLNIKÓW					
34.	Pow. użytków rolnych w granicach adm.	1204720	67868	11506	0,9	16,9
35.	Udział uż. rolnych w pow. całkowitej (%)	59,7	41,8	85,7	143,6	205,0
36.	Powierzchnia gruntów ornych (ha)	797093	40754	8033	1,0	19,7
37.	Udział gospodarstw indywidualnych w pow. gruntów ogółem			84,0		
38.	Udział gospodarstw indywidualnych w pow. użytków rolnych (%)			87,8		
39.	Lesistość (% powierzchni)	29,3	49,4	6,7	22,9	13,6
40.	Liczba gospodarstw indywidualnych i działek rolnych			989		
41.	Średnia pow. uż. rolnych gosp. rolnego	10,7	7,7	10,0	93,5	129,8
42.	Ludność na 100 ha użytków rolnych	101,6	79,7	27,1	26,7	34,0
43.	Pow. użytków rolnych na 1 mieszkańca	0,98	1,25	3,67	374,5	293,6
44.	Plony zbóż z 1 ha w q w indywidualnych gospodarstwach rolnych			26,4		
45.	Plony ziemniaków z 1 ha w q w indywidualnych gospodarstwach rolnych			160		
46.	Obsada bydła na 100 km uż. rolnych w gospodarstwach indywidualnych	54,0	41	59,7	110,6	145,6
47.	Obsada krów na 100 km uż. rolnych w gospodarstwach indywidualnych			27,0		
48.	Obsada trzody chlewnej na 100 km uż. rolnych w gospodarstwach indywidualnych	77,0	48	42,5	55,2	88,5
49.	Udział gospodarstw rolnych posiadających wodociąg sieciowy (%)			43,4		
50.	Udział gospodarstw rolnych posiadających wodociąg zagrodowy (%)			12,0		
51.	Udział gospodarstw rolnych posiadających kanalizację sieciową (%) - udział gospodarstw rolnych posiadających kanalizację zagrodową (%)			41,3		-.
52.	Udział gospodarstw rolnych posiadających telefon (%)			18,2		

1	2	3	4	5	6	7
53.	Udział gospodarstw rolnych korzystających z gazu z butli (%)			41,0		
54. *	Udział gospodarstw rolnych posiadających sieć elektryczną (%) GOSPODARKA			63,6		
55.	Gęstość dróg publicznych o twardej nawierzchni w km /100 km ²			56,4		
56.	Gęstość dróg publicznych o nawierzchni ulepszonej w km / 100 km ²			33,4		
57.	Wartość brutto środków trwałych w 1994 r. ogółem w tys. zł. w tym: - budynki i budowle			10320,4 9917,4 181,1		
	- maszyny i urz. techniczne			221,9		
	- środki transportowe					
58.	Budżet gminy dochody w tys. zł.	1045073	49470	2525,2	0,2	5,1
59.	Dochody budżetowe na 1 mieszkańca w zł.	854	907	795,1	99,1	87,7
60.	Wydatki budżetowe w tys. zł.	1057498	51787	2468,0	0,2	4,8
61.	Wydatki na 1 mieszkańca	864	957	777,1	89,9	81,2
62.	Wydatki na inwestycje w tys. zł.	252742	15795	310,2	0,1	1,96
63.	Udział inwestycji w wydatkach budżetowych (%)	23,9	30,5	12,6	52,7	41,3
64.	Jednostki gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON według sekcji EKD na 25.06.1998 r.-ogółem	67580	2519	74	0,1	2,9
-	w tym: - osoby fizyczne	55672	2103	66	0,1	3,1

8. Elementy przestrzennego zagospodarowania o charakterze ponadgminnym

Na terenie gminy Czyże występują następujące elementy o charakterze ponadgminnym:

- a) w zakresie wartości środowiska kulturowego:
 - obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków wymienione w pkt. 2.1.
- b) w zakresie układu drogowego:
 - droga wojewódzka Nr 689 Bielska Podlaski - Hajnówka - Białowieża,
 - drogi powiatowe wymienione w pkt. 5.1.1.2.,
- c) w zakresie infrastruktury technicznej:
 - linia elektroenergetyczna WN 110 kV Bielsk Podlaski - Hajnówka
 - linia światłowodowa kablowa relacji Bielsk Podlaski - Orla - Rakowicze - Nowoberezowo - Hajnówka,
 - linia kablowa miedziana relacji Hołody - Zbucz - Hajnówka,

CZĘŚĆ II

KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY CZYŻE

1. Polityka przestrzenna gminy

1.1. Kierunki rozwoju funkcji gminy oraz wiejskich jednostek osadniczych.

1.1.1. Funkcje gminy

- a) funkcje rolnicze - ukierunkowane na uprawę zbóż oraz hodowlę trzody chlewnej. Rozwój poszczególnych kierunków produkcji uzależniony będzie od warunków ekonomicznych i polityki państwa,
- b) funkcja mieszkaniowa - rozwijana we wszystkich miejscowościach, w tym dla ludności nierolniczej we wsiach Czyże i Klejniki,
- c) funkcje obsługi komunikacji i turystyki rozwijane głównie przy drodze wojewódzkiej Bielsk Podlaski - Hajnówka - Białowieża oraz w rejonach zbiorników małej retencji wodnej.

1.1.2. Funkcje wsi Czyże

Wieś gminna Czyże pełnić będzie funkcje lokalnego ośrodka rozwoju tj:

- a) funkcje usługowe w zakresie obsługi ludności gminy w zakresie edukacji, zdrowia i opieki społecznej, kultury, handlu, administracji,
- b) funkcje mieszkaniowe, w tym dla ludności nierolniczej,
- c) funkcje rolnicze i obsługi rolnictwa.

1.1.3. Funkcje jednostek osadniczych.

Funkcje te będą stabilne rodzajowo ze zróżnicowaną dynamiką w poszczególnych jednostkach osadniczych.

- a) Jednostki osadnicze o poszerzonym programie usług:
 - Klejniki - z możliwością rozwoju funkcji usługowej w zakresie szkolnictwa podstawowego, zdrowia, kultury, handlu oraz obsługi rolnictwa i komunikacji,
- b) Jednostki osadnicze z podstawowym programem usług:
 - wieś Kuraszewo - z możliwością rozwoju szkolnictwa podstawowego, kultury, handlu,
- c) Jednostki osadnicze z pojedynczymi usługami elementarnymi (sklep, świetlica, zlewnia mleka itp.): Hukowicze, Kamień, Kojły, Leniewo, Morze, Podrzeczany, Szostakowo, Zbucz,
- d) Pozostałe wsie o funkcjach rolniczych, mieszkaniowych: Lady, Łuszczę, Osówka, Rakowicze, Sapowo, Wólka.
- e) Ponadto jednostki osadnicze: Cyże, Łuszczę, Lady, Leniewo i Podrzeczany na bazie walorów przyrodniczych (las, zbiorniki wodne) posiadają potencjalne szanse rozwoju funkcji rekreacyjnych.

1.2. Problemy i bariery rozwoju gminy.

W rozwoju społeczno - gospodarczym i przestrzennym gminy Czyże, można wyodrębnić szereg problemów i barier rozwojowych, których rozwiązanie wymagać będzie dodatkowych sił i środków finansowych.

Świadomość istnienia przeszkód w rozwoju pozwoli w przyszłości przewidywać w budżetach odpowiednie środki na pokonanie barier, o ile są one możliwe do pokonania środkami finansowymi.

Z uwarunkowań rozwoju przestrzennego gminy wyłaniają się następujące problemy rozwojowe:

- a) brak większego przemysłu i miejsc pracy dla ludności pozarolniczej oraz ludności zbędnej w rolnictwie, przeludnienie i starzenie się ludności wiejskiej,
- b) przeludnienie i starzenie się ludności wiejskiej,
- c) braki w systemie zaopatrzenia w wodę, kanalizacji sanitarnej, gazownictwie, elektroenergetyce, telekomunikacji, utylizacji odpadów stałych,
- d) trudności w zagospodarowaniu istniejącego niewykorzystanego majątku produkcyjnego, obsługi rolnictwa i urządzeń usługowych,
- e) potencjalne zagrożenia wynikające z utraty mocy prawnej planów zagospodarowania przestrzennego z końcem 1999 r. (z mocy art. 67, ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym - Dz. U. Nr 15, poz. 135, Nr 41, poz. 412 z 1999 r. Fakt ten może wpłynąć dezorganizująco na politykę ładu przestrzennego w gminie,
- f) bariera rozwoju wynikająca z podłoża socjologicznego, polegającego na fakcie, że wraz z rozwojem demokracji potęgują się protesty mieszkańców przeciw lokalizacji obiektów lub urządzeń o przeznaczeniu ogólnospołecznym lub uciążliwym dla mieszkańców,
- g) uwarunkowania wynikające z ochrony środowiska a także z ochrony gruntów rolnych i leśnych.

1.3. Szanse rozwoju gminy

Z uwarunkowań rozwoju przestrzennego gminy wyłaniają się pewne szanse rozwojowe, które należy wykorzystać w polityce gospodarczej i przestrzennej. Te elementy „studium” powinny być przedmiotem promocji gminy jako propozycje potencjalnym inwestorom.

Szansami rozwoju gminy są:

- a) dobre warunki do produkcji rolniczej w oparciu o wartościową rolniczą przestrzeń produkcyjną,
- b) położenie gminy na ciągu komunikacyjnym drogowym Bielsk Podlaski - Hajnówka - Białowieża,
- c) występowanie obszarów przydatnych dla rozwoju rekreacji i wypoczynku,
- d) walory środowiska przyrodniczego,

- e) zasoby surowców naturalnych (kruszywa, glina).
- f) stosunkowo dobrze rozwinięta infrastruktura społeczna.

Czynnikami rozwoju gminy, które powinny być wykorzystane są:

- a) walory użytkowe wytworzone przez naturę (gleba, klimat, krajobraz, ukształtowanie powierzchni, surowce mineralne),
- b) walory użytkowe będące wytworem działań człowieka (obiekty produkcyjne infrastruktury technicznej i społecznej, urządzenia komunikacji, zasoby mieszkaniowe itp.),
- c) zasoby pracy (rozmiary, kwalifikacje, wydajność, tradycje dobrej i solidnej pracy),
- d) instytucje zajmujące się promocją i rozwojem gminy zlokalizowane poza terenem gminy (banki, agencje rozwoju i inne elementy składające się na tzw. otoczenie biznesu),
- e) kultura i tradycje gospodarcze gminy,
- f) atrakcyjność miejsc przebywania (tradycje mieszkańców, gościnność, porządek w obejściach i na ulicach, zagospodarowanie terenów, urządzenia umożliwiające realizację różnych potrzeb w zakresie wypoczynku, rozrywki, a także stan środowiska naturalnego).

1.4. Cele rozwoju przestrzennego gminy.

1.4.1. Główne cele rozwoju.

- a) Generalnie celem rozwoju gminy pierwszego rzędu jest zapewnienie mieszkańcom pracy i dochodów pozwalających na godziwy w odczuciu społecznym poziom życia.
W rozwoju gminy należy dążyć do zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej i zabezpieczenie powiązań społeczno - ekonomicznych terenów gminy z gminami sąsiednimi i województwem w sferach: społecznej, ekologicznej, infrastruktury technicznej.
- b) Należy wykorzystać dla rozwoju istniejące położenie gminy na szlaku komunikacyjnym, istniejące walory rolniczej przestrzeni produkcyjnej, majątek trwały oraz sprzyjać rozwojowi przedsiębiorczości mieszkańców.
- c) Społecznym efektem rozwoju gminy będzie poprawa szeroko rozumianych warunków życia mieszkańców.

1.4.2. Cele ekologiczne rozwoju.

- a) Ochrona funkcjonowania i zachowanie ciągłości przestrzennej systemu przyrodniczego.
- b) Wzbogacanie i racjonalne wykorzystanie walorów systemu przyrodniczego dla rolnictwa i rekreacji.

- c) Utrzymanie i racjonalne wykorzystanie dla potrzeb turystyczno - krajoznawczych, rekreacyjnych i usługowych obiektów środowiska kulturowego.
- d) Zapewnienie normatywnych warunków sanitarnych zamieszkiwania ludności w zakresie: jakości powietrza atmosferycznego, poziomu hałasu i wibracji oraz elektromagnetycznego promieniowania niejonizującego.

1.4.3. Cele społeczne w zagospodarowaniu przestrzennym.

- a) Należy tworzyć warunki do wzrostu ilości miejsc pracy na terenie gminy, szczególnie w urządzeniach obsługi wsi i rolnictwa,
- b) Ważnym zagadnieniem jest likwidacja barier komunikacyjnych, przestrzennych i technicznych dla osób niepełnosprawnych.
- c) Należy mieć na uwadze walkę z patologią społeczną (pijaństwo, narkomania, nikotynizm),
- d) W polityce rozwoju mieszkalnictwa należy dążyć do stworzenia warunków do podniesienia standardu zamieszkiwania tj. wzrostu jakości nowobudowanych mieszkań, ich wyposażenia oraz remontu mieszkań zaniedbanych.
- e) Należy sprzyjać podnoszeniu poziomu wykształcenia ludności, rozwoju kultury, sportu, ochrony zdrowia i opieki społecznej.

1.4.4. Cele rozwoju gospodarczego.

- a) Efektywne wykorzystanie niezagospodarowanego majątku produkcyjnego, surowców lokalnych, zasobów pracy i tradycji produkcyjnych,
- b) Rozwój funkcji produkcyjnych na wyznaczonych dla tego celu terenach,
- c) Poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych,
- d) Rozwój urządzeń obsługi rolnictwa i wsi,
- e) Właściwe wykorzystanie możliwości produkcyjnych rolnictwa, zgodnie z uwarunkowaniami wynikającymi z jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- f) Należy dążyć do rozwoju przetwórstwa rolno - spożywczego na terenie gminy.

1.4.5. Cele rozwoju komunikacji.

- a) Należy dążyć do stworzenia właściwych warunków do zaspokojenia potrzeb społecznych w zakresie przemieszczenia się ludzi i towarów na terenie gminy, jak też przemieszczeń zewnętrznych, w tym tranzytu ludzi i towarów przez teren gminy.
- b) Zapewnienie funkcjonowania w odpowiednim standardzie prędkości i swobody ruchu tranzytowego na drogach: wojewódzkiej i powiatowych.

- c) Minimalizacja kolizji między ruchami komunikacyjnymi a zabudową i środowiskiem przyrodniczym oraz między różnymi rodzajami komunikacji.
- d) Utrzymanie w należyтым stanie dróg gminnych,
- e) Podnoszenie standardu wyposażenia dróg w urządzenia obsługi komunikacji, zwłaszcza przy drogach: wojewódzkiej i powiatowych.

1.4.6. Cele rozwoju infrastruktury technicznej.

- a) W zakresie zaopatrzenia wsi w wodę i gospodarki ściekowej należy doskonalić systemy wodociągowo - kanalizacyjne i utylizacji odpadów.
- b) W zakresie energetyki należy dążyć do:
 - podniesienia niezawodności funkcjonowania elektroenergetyki,
 - rozwoju telefonizacji gminy,
 - rozwoju gazyfikacji gminy,
 zapewniając zaspokojenie zapotrzebowania ludności podmiotów gospodarczych, społecznych na dostawę odpowiedniej ilości energii.
- c) Ochrona wody, powietrza, gleby i środowiska przyrodniczego i miejsc zamieszkiwania ludności przed zanieczyszczeniami, ściekami sanitarnymi, odpadami stałymi i zanieczyszczeniami energetycznymi.
- d) Zmniejszenie uciążliwości kolizji między sieciami i urządzeniami infrastruktury technicznej a siecią i elementami systemu przyrodniczego gminy.

1.5. Obszary, dla których sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest obowiązkowe.

Obowiązek opracowania planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego wynika z art. 13 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 1999 r. nr 15, poz. 139, Nr 41, poz. 412).

Zatem plany miejscowe zagospodarowania przestrzennego muszą być opracowywane w przypadkach: a) gdy przepisy szczególne stanowią tj.

- w przypadku, gdy realizacja inwestycji wymaga zgody odpowiedniego organu na przeznaczenie terenów rolnych lub leśnych na cele nierolnicze lub nieleśne, co wynika z art. 7 ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Nr 16, poz. 78, zm. 1997 r. Nr 60, poz. 370 z 1998 r. Nr 106 poz. 668,
- dla obszarów i zespołów poddawanych ochronie przez Radę Gminy, co wynika z art. 34, ust. 2 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. nr 114, poz. 492, zm. 1992 r. Nr 54, poz. 254, z 1994 r. Nr 89, poz. 415),

- b) Dla obszarów, na których przewiduje się realizację programów zawierających zadania rządowe służące realizacji celów publicznych (zadania centralne i wojewódzkie)
- c) Dla obszarów, na których przewiduje się zadania do realizacji lokalnych celów publicznych, na podstawie uchwały Rady gminy (z wyjątkiem zadań związanych z budową urządzeń infrastruktury technicznej w granicach pasa drogowego) Celem publicznym jest każda działalność Państwa lub Gminy wynikająca z ustawy, o ile wymaga ustalenia warunków zabudowy i zagospodarowania terenu i jest finansowana w całości lub częściowo z budżetu Państwa lub samorządu terytorialnego.

Za zadania dla realizacji celów publicznych może być uznane, na wniosek właściwego ministra lub wojewody, zadanie służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych, realizowane w całości ze środków własnych inwestora.

- d) Dla terenów, które mogą być przeznaczone pod zabudowę mieszkaniową wynikającą z potrzeby zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych wspólnoty samorządowej.

Poza obowiązkami opracowania planów miejscowych wynikających z przepisów, Rada Gminy z własnej inicjatywy, bądź na wniosek Zarządu Gminy będzie każdorazowo decydowała o potrzebie opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla następujących terenów wyznaczonych na mapie „kierunków” w skali 1 : 25 000 pod różnego rodzaju zagospodarowanie:

- terenów przeznaczonych pod funkcje przemysłowo - składowo - rzemieślnicze,
- terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową,
- terenów przeznaczonych pod usługi,
- terenów przeznaczonych pod rozwój rekreacji i turystyki

Niezależnie od wyżej wymienionych obszarów, Rada Miejska może podjąć uchwałę o opracowaniu planu miejscowego dla każdego terenu na obszarze gminy z tym, że plan miejscowy musi być spójny z ustaleniami niniejszego „studium”. W przypadku niezgodności projektu planu miejscowego ze „studium” należy dokonać zmiany ustaleń „studium”.

1.6. Obszary przekształceń przestrzennych.

Perspektywiczne kierunki zagospodarowania przestrzennego wynikające z istniejących uwarunkowań przestrzenno - gospodarczych i innych - znanych obecnie zamierzeń inwestycyjnych instytucji gospodarczych i innych - znanych obecnie zamierzeń inwestycyjnych instytucji gospodarczych, stwarzają przesłanki do wyróżnienia obszarów na terenie gminy, które ulegną zasadniczym przekształceniom przestrzennym.

Także nawet niewielkie zmiany wynikające z zamierzonych działań gminy w zakresie rozwoju społeczno - gospodarczego w okresie perspektywicznym spowodują pewne punktowe, lub liniowe przekształcenia przestrzenne w miejscowościach, gdzie wystąpi jakikolwiek ruch budowlany, czy powstanie nowej działalności gospodarczej.

Przekształcenia te wynikają z zakładanego w „studium” rozwoju poszczególnych dziedzin życia społeczno - gospodarczego. Szczególnym przekształceniom ulegną następujące obszary:

- a) tereny przewidziane pod zabudowę przemysłową i usługową,
- b) tereny przewidziane pod zabudowę mieszkaniową, w tym w plombach między zabudową istniejącą,
- c) tereny wyznaczone pod urządzenia rekreacyjne - wypoczynkowe,
- d) tereny projektowanych inwestycji drogowych i infrastruktury technicznej,
- e) tereny powierzchniowej eksploatacji surowców, które po ich wyeksploatowaniu powinny być zrekultywowane w kierunku rolnym lub leśnym - wymienione w pkt. 1.3.2.1 części studium,
- f) tereny zabytków archeologicznych, które mogą być przedmiotem badań, wymienione w pkt. 2.3.1 części studium oraz części III,
- g) tereny położone przy ciągu dróg wojewódzkiej i dróg powiatowych gdzie dopuszcza się rozwój urządzeń obsługi turystów i komunikacji,
- h) obszary rolne, które w wyniku przekształcenia rolnictwa mogą ulec przeobrażeniom co do wielkości gospodarstw rolnych, jak też struktury upraw,
- i) obszary leśne, które w wyniku ulepszania drzewostanu i dolesień spowodować mogą przeobrażenia przestrzenne i krajobrazowe,

1.7. Tereny zabudowy, w tym tereny do rehabilitacji.

Na obszarze gminy występują liczne, stosunkowo dobrze zachowane relikty starego drewnianego budownictwa zagrodowego w szczególności we wsi Czyże.

Zasoby mieszkaniowe w gminie są własnością prywatną i wymagają w dużym stopniu modernizacji lub remontu.

1.7.1. Polityka przestrzenna.

- 1) prowadzenie w sposób systematyczny pod nadzorem wyspecjalizowanych służb (konserwatorskiej i nadzoru budowlanego), prac konserwacyjnych niezbędnych dla obiektów zabytkowych i kulturowych,
- 2) możliwość zmiany funkcji istniejących obiektów pod warunkiem zachowania form istniejących. Celowe jest wykorzystanie opuszczonych obiektów do celów rekreacyjnych lub agroturystycznych,

- 3) nawiązanie form nowych domów i budynków gospodarczych oraz ew. budownictwa letniskowo - rekreacyjnego do sposobu zabudowy i form architektonicznych oraz materiałami budowlanymi związanych z terenami wschodnimi Polski,
- 4) wtórny podział działki leżącej przy ulicach może nastąpić pod warunkiem, że wydzielone działki będą posiadały szerokości frontów nie mniejsze niż:
 - przy zabudowie zagrodowej - 30 m.
 - przy zabudowie jednorodzinnej - 20 m
 - przy zabudowie związanej z działalnością gospodarczą- 25 m
- 5) na obszarach wsi nie wyznacza się obszaru do kompleksowych procesów rehabilitacji zabudowy. Wyjątek może stanowić obszar części wsi Czyże leżący w strefie konserwatorskiej ochrony historycznego układu ruralistycznego.
- 6) tereny bez prawa zabudowy z wyjątkiem urządzeń związanych z ich funkcją stanowią:
 - tereny dolin rzecznych,
 - tereny leśne,
 - obszary perspektywicznego występowania surowców mineralnych stałych,
 - tereny zdrenowanych gruntów ornych

2. Kierunki i zadania zagospodarowania przestrzennego gminy - realizacja celów rozwoju przestrzennego gminy.

2.1. Kierunki i zadania ochrony wartości i zasobów środowiska przyrodniczego.

2.1.1 Ochrona walorów ekologicznych środowiska przyrodniczego.

Zakłada się zachowanie podstawowych elementów systemu przyrodniczego - ochronę i wzbogacanie walorów ekologicznych i wartości użytkowych oraz ich racjonalne wykorzystywanie przy zapewnieniu sprawnego funkcjonowania całego systemu przyrodniczego gminy, w powiązaniu z systemem wojewódzkim i krajowym.

2.1.1.1. Sieć dolin rzecznych

- a) dolina rzeki Łoknicy - główny element w systemie ekologiczno - przyrodniczym gminy o znaczeniu regionalnym i funkcjach: ekologicznej (wiodącej), gospodarczej, bioklimatycznej, krajobrazowej i rekreacyjnej.

Pozostałe doliny cieków i obniżeń terenowych o znaczeniu lokalnym i funkcjach ekologicznej i krajobrazowej,

- b) podstawowe kierunki zagospodarowania tych obszarów to:
 - zachowanie funkcji i walorów środowiska przyrodniczego,
 - ochrona przed zainwestowaniem i degradacją sanitarną,
- c) realizacja w/w kierunków wymagać będzie uwzględniania w planach miejscowych i decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w szczególności:
 - utrzymania dotychczasowego sposobu użytkowania jako ciągów naturalnej zieleni łąkowo - pastwiskowej z lokalnymi skupiskami wysokiej zieleni łąkowej z możliwością realizacji w ich obrębie obiektów małej retencji wodnej (okolice wsi Wieżanka, Podrzechany i Kuraszewo),
 - ustalenia zakazu wykonywania prac ziemnych naruszających w sposób istotny rzeźbę terenu i stosunki wodne,
 - ustalenia zakazu:
 - odprowadzania nie oczyszczonych ścieków,
 - realizacji obiektów kubaturowych oraz zbiorników i rurociągów do magazynowania i transportu olejów i smarów,
 - zakładania i budowy stacji paliw,
 - lokalizacji składowisk odpadów stałych i płynnych.

2.1.1.2. Lasy

- a) istniejące kompleksy leśne stanowią elementy systemu przyrodniczego o znaczeniu lokalnym i funkcjach: gospodarczej (wiodącej), ekologicznej, bioklimatycznej, krajobrazowej i częściowo rekreacyjnej są potencjalnym obszarem rozwoju związanego z w/w funkcjami i lokalnymi potrzebami,
- b) podstawowe kierunki zagospodarowania obszarów leśnych to:
 - ochrona walorów przyrodniczych i użytkowych,
 - utrzymanie ciągłości przestrzennej funkcjonowania w ramach systemu ekologicznego gminy i województwa oraz racjonalne wykorzystanie dla potrzeb gospodarczych i rekreacji,
- c) realizacja w/w kierunków wymagać będzie w szczególności:
 - zachowania lasów jako elementów krajobrazu naturalnego,
 - prowadzenia gospodarki leśnej zgodnie z ustaleniami planów urządzania lasów, uwzględniających zasadę powszechnej ochrony, trwałości utrzymania ciągłości użytkowania oraz dostosowania do ustalonych w planie funkcji i form użytkowania niezależnie od struktury własnościowej lasów (państwowe, prywatne),
 - wyznaczania częściowego przystosowania kompleksów leśnych do potrzeb rekreacyjno - wypoczynkowych,

- wykonania rekultywacji wyrobisk poeksploatacyjnych o kierunku leśnym, w planie funkcji i form użytkowania niezależnie od struktury własnościowej lasów (państwowe, prywatne),
- powiększania powierzchni i zasobów leśnych poprzez zalesienia gruntów marginalnych wynikających z ustaleń granic polno - leśnych,
- stosowania w planach miejscowych i decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenów zakazów lub ograniczeń dotyczących głównie następujących czynności:
 - przeznaczania powierzchni leśnej na cele nieleśne,
 - zabudowy z wyjątkiem urządzeń integralnie związanych z ich funkcją,
 - realizacji przebiegu urządzeń liniowych (linii elektroenergetycznych, gazociągów, ropociągów, kolektorów linii telekomunikacyjnych, dróg itp.) wymagających znacznej wycinki drzew,
 - wykonywania melioracji trwale naruszających układ stosunków wodnych w dolinach rzecznych na obszarach leśnych i prac ziemnych naruszających w istotny sposób rzeźbę terenu,
 - lokalizacji składowisk odpadów komunalnych i przemysłowych.

2.1.1.3. Zieleń urządzona.

- a) parki, skwery, zieleń uliczna (drogowa), ogrodów przydomowych, przykościelna, cmentarna itp. - elementy uzupełniające system przyrodniczy gminy o znaczeniu lokalnym, funkcjonujące głównie w strukturach jednostek osadniczych,
- b) podstawowy kierunek zagospodarowania zieleni urządzonej to ochrona jej powierzchni i form zagospodarowania przed likwidacją z wyjątkiem szczególnych przypadków realizacji bardzo ważnych elementów komunikacyjnych lub infrastrukturalnych,
- c) realizacja ochrony zieleni urządzonej wymagać będzie w szczególności:
 - zakazu przeznaczania tych terenów na inne cele w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenów,
 - doboru odpowiednich do warunków siedliskowych i układów przestrzennych gatunków zieleni,
 - zachowania funkcji zieleni cmentarnej łącznie z ich układem przestrzennym, fizjograficznym i przyrodniczym,
 - przestrzegania wymogów konserwatorskich w użytkowaniu i zagospodarowywaniu obiektów stanowiących przedmiot ochrony konserwatorskiej,

2.1.2. Kierunki ochrony sanitarnej środowiska

2.1.2.1. Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych.

- a) w zakresie ochrony wód powierzchniowych i podziemnych wyodrębnia się następujące kierunki zagospodarowania:
 - utrzymanie drugiej klasy czystości wód rzeki Łoknicy,
 - utrzymanie nienaruszalnego przepływu biologicznego w/w rzeki,
 - ochrona wód gruntowych przed zanieczyszczeniami sanitarnymi i przemysłowymi,
- b) realizacja w/w kierunków wymagać będzie w szczególności:
 - zakazu odprowadzania do wód powierzchniowych (rzek) i gruntów ścieków sanitarnych i przemysłowych w wielkościach, które nie zapewniają utrzymania obowiązującej klasy czystości tych wód,
 - budowy oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej w Czyżach,
 - budowy stacji kontenerowych wspólnych dla zespołu wsi zwodociągowanych z późniejszym wywozem tych nieczystości do punktu zlewnego oczyszczalni komunalnej w Bielsku Podlaskim lub Hajnówce a docelowo w Czyżach,
 - zachowania strefy ochrony bezpośredniej o szerokości 8 - 10 m. dla ujęć wód podziemnych oraz w przypadku potrzeby ustanowienia strefy ochrony pośredniej,

2.1.2.2. Ochrona powietrza atmosferycznego.

- a) w zakresie ochrony powietrza atmosferycznego uwzględnia się następujące kierunki zagospodarowania:
 - przeciwdziałanie wzrostowi zanieczyszczeń powietrza głównie produktami pochodzącymi z procesów energetycznych, przemysłowych oraz komunikacji (zwłaszcza pyłów zawieszonych, dwutlenku siarki, azotu oraz ołowiu),
 - poprawa warunków życia zamieszkałych na terenach będących w zasięgu oddziaływania zanieczyszczeń lub w jednostkach osadniczych o dużej koncentracji lokalnych źródeł ciepła.
- b) realizacja w/w kierunków wymagać będzie w szczególności:
 - obowiązku stałego monitoringu atmosfery jako podstawy ustalenia lokalnych jednostkowych norm emisji zanieczyszczeń lub ich likwidacji w formie stosownych decyzji organów kompetentnych ds. ochrony środowiska,
 - wydawania nakazów instalowania urządzeń do redukcji zanieczyszczeń oraz zmian profilu i technologii produkcji w obiektach stanowiących główne źródła zanieczyszczeń (które nie rokują zmniejszania emisji pyłów i gazów),

- stosowania w ciepłownictwie paliw o mniejszej uciążliwości dla środowiska (np. gazu ziemnego i oleju opałowego),
- utrzymania zasady, że ponadnormatywna uciążliwość sanitarna zakładów powinna mieścić się w granicach własnych działek,
- utrzymania dobrego stanu dróg kołowych łącznie z zachowaniem płynności ruchu na tych drogach, szczególnie w obrębie obszarów zabudowanych,
- przestrzegania dopuszczalnych wartości stężeń substancji zanieczyszczających w powietrzu określonych w zał. Nr 1, do rozporządzenia Ministra OSZN i L z dnia 28 kwietnia 1998 r. stanowiących „listę substancji zanieczyszczających , dopuszczalne wartości stężeń tych substancji w powietrzu oraz czas ich obowiązywania" głównie wymienionych w l.p. 1- 25 i ozon.

2.1.2.3. Ochrona ludzi i środowiska przed hałasem i wibracjami.

- a) kierunki gospodarki przestrzennej w/w zakresie dotyczą minimalizacji poziomu hałasu i wibracji głównie na obszarach stałego pobytu ludzi i rekreacji.
- b) realizacja w/w kierunków wymagać będzie w szczególności:
 - eliminacji z obszarów zamieszkałych źródeł hałasu o ponadnormatywnym natężeniu (zabezpieczenia techniczne lub zmiana technologii i urządzeń),
 - przestrzegania w planach miejscowych i decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania zasady, iż hałas i wibracje przekraczające dopuszczalne natężenia nie mogą sięgać poza obręb działki na której są wytwarzane,
 - uwzględniania w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego obszaru gminy lub jej części oraz w decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu norm dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku określonych w tabeli 1.2. stanowiących zał. do rozporządzenia Ministra OŚZN i L z dnia 13 maja 1998 r.(Dz. U. Nr 66, poz. 436). W świetle ustaleń powyższego rozporządzenia w odniesieniu do występującego rodzaju zainwestowania na terenie gminy Czyże powinny obowiązywać dopuszczalne poziomy hałasu zawarte w poniższej tabeli.

Lp.	Przeznaczenie terenu	Dopuszczalny poziom hałasu mierzony równomiernym poziomem dźwięku AwdB					
		Drogi		Pozostałe obiekty i grupy źródeł hałasu		Linie elektroenergetyczne	
		Pora dnia przedział czasu odn. równy 16 godz.	Pora nocy przedział czasu odn. równy 8 godz.	Pora dnia przedział czasu odn. równy 8 najmniej kórz. godz. dnia	Pora nocy przedział czasu odn. równy 1 najmniej kórz. godz. nocy	Pora dnia przedział czasu odn. równy 16 godz.	Pora nocy przedział czasu odn. równy 8 godz.
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Tereny wypoczynkowo - rekreacyjne poza miastem tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej tereny ze starym lub wielogodzinnym pobytem dzieci	55	45	45	40	45	40
2.	Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami rzemieślniczymi teren zabudowy zagrodowej	60	50	50	40	50	45

- określenia zasad i warunków sytuowania nowej zabudowy w stosunku do dróg o znacznej uciążliwości akustycznej (Bielsk Podlaski - Hajnówka),

2.1.2.4. Ochrona ludzi i środowiska przed szkodliwym elektromagnetycznym promieniowaniem niejonizującym.

- kierunki gospodarki przestrzennej w w/w zakresie dotyczą głównie zmniejszania do minimum oddziaływania szkodliwego promieniowania na ludzi i środowisko przyrodnicze,
- realizacja w/w kierunków wymagać będzie w szczególności:
 - zapobiegania zagrożeniom poprzez zachowanie w planach miejscowych odpowiednich stref ochronnych od linii napowietrznych WN w stosunku do zabudowy ze stałym pobytem ludzi,
 - dla linii WN 110 kV - min. 14,5 m. od skrajnego przewodu, a zalecana odległość od osi linii - 40 m.,
 - ustalenia w planach miejscowych zakazu realizacji wszelkich stałych obiektów kubaturowych w obrębie strefy ochronnej od linii napowietrznej WN110kV.
 - Ustalenia przebiegu nowych napowietrznych linii elektromagnetycznych WN z zachowaniem wymogów ochrony ludzi i walorów środowiska - na obszarach zabudowy mieszkaniowej oraz na obszarach występowania przedszkoli, żłobków, internatów i innych podobnych, składowa elektryczna elektromagnetycznego promieniowania niejonizującego o częstotliwości 50 Hz nie może przekraczać wartości 1 kV /m.
 - Dopuszczalne poziomy elektromagnetycznego promieniowania niejonizującego określa załącznik do rozporządzenia Ministra OŚZN. i L

z dnia 11 sierpnia 1998 r. (Dz. U. Nr 107, poz. 676). Dopuszczalne poziomy określone w załączniku do w/w rozporządzenia nie stosuje się w miejscach niedostępnych dla ludzi.

2.1.2.5. Ochrona powierzchni ziemi.

- a) W ramach ochrony powierzchni ziemi i racjonalnego wykorzystania jej walorów użytkowych przyjmuje się następujące kierunki zagospodarowania:
 - ochronę powierzchni ziemi przed zanieczyszczeniami (odpadami) stałymi i płynnymi,
 - ochronę rolniczej przestrzeni produkcyjnej przed przeznaczeniem jej na cele nierolnicze,
 - ochronę powierzchni ziemi przed skutkami powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych.
- b) Realizacja w/w kierunków wymagać będzie w szczególności:
 - utrzymania we właściwym użytkowaniu gminnego wysypiska śmieci,
 - wprowadzenie selektywnej zbiórki odpadów,
 - budowa oczyszczalni ścieków w Czyżach,
 - budowy stacji kontenerowych wspólnych dla zespołu wsi zwodociągowanych z późniejszym wywozem tych nieczystości do punktu zlewnego oczyszczalni w Bielsku Podlaskim lub Hajnówce a docelowo w Czyżach,
 - zachowania dotychczasowej struktury przestrzennej gruntów rolnych i leśnych z możliwością ekologicznego jej wzbogacenia (zadrzewienia śródpolne, remizy, użytki ekologiczne itp.),
 - utrzymanie wartościowych i intensywnie użytkowanych gruntów rolnych jako rolniczej przestrzeni produkcyjnej z zachowaniem dotychczasowych form użytkowania i kierunków produkcji przy jednoczesnym prowadzeniu działań inspirujących na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego,
 - przyjmowanie w planach miejscowych zwartych kompleksów gleb chronionych (III a, IIIb, IVa, IVb), jako ogranicznika rozwoju budownictwa pozarolniczego z uwzględnieniem ustawowych przepisów w tym zakresie,
 - wyłączenie obszarów użytków ornych zdrenowanych spod jakiegokolwiek zabudowy kubaturowej,
 - racjonalnej eksploatacji złóż surowców mineralnych z zachowaniem wymogów określonych w ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. - Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. Nr 27, poz. 96)
 - sukcesywnej rekultywacji wyrobisk poeksploatacyjnych głównie o kierunku leśnym,
 - zachowania w dotychczasowym użytkowaniu bez prawa zabudowy terenów uznanych za „obszary perspektywiczne występowania surowców

mineralnych" - są to obszary położone w okolicy wsi: Klejniki, Leszczyny, Podrzechany, Czyże i Kuraszewo.

2.2. Kierunki i zadania ochrony dóbr kultury.

Ochrona i utrzymanie w należyтым stanie technicznym obiektów zabytkowych i kulturowych, w miarę upływu lat będzie coraz trudniejsze i to gmina będzie musiała przejmować te obiekty oraz dbać o ich należyte utrzymanie.

Jednocześnie, istniejące na terenie gminy dobra kultury w postaci obiektów zabytkowych, obiektów archeologicznych będą nabierały z biegiem lat wartości historycznych (niektóre z nich będą wpisane do rejestru zabytków), ale także ulegały dalszej degradacji technicznej, jeżeli nie podejmie się odpowiednich działań w celu utrzymania ich należytego stanu lub rekonstrukcji niektórych z nich.

Rozwiązanie tego trudnego problemu będzie wymagało skoordynowania działań administracji rządowej i samorządowej.

W tym celu należy:

W przypadku obiektów zabytkowych lub o wartościach kulturowych:

- a) ściśle współpracować z Państwową Służbą Ochrony Zabytków,
- b) ustalać w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego odpowiednie zalecenia w celu ochrony zabytków i wartości kulturowych,
- c) kontrolować stan techniczny obiektów oraz udzielać pomocy (z udziałem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) ich właścicielom w celu należytego utrzymania obiektów,
- d) dbać o właściwe wykorzystanie funkcji obiektów,
- e) dążyć w szczególnych przypadkach do wykupienia obiektów przez gminę,
- f) w przypadku konieczności rozbiórki lub przeniesienia obiektu, należy przed jego likwidacją lub przeniesieniem dokonać inwentaryzacji na zasadach określonych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- g) wszelkie prace dotyczące obiektów zabytkowych i w ich bezpośrednim sąsiedztwie wymagają uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- h) na terenach cmentarzy i parków należy przeprowadzać systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni oraz prace remontowo - konserwatorskie dawnych nagrobków i krzyży - po uprzednim uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W przypadku stanowisk archeologicznych:

- a) wprowadzać odpowiednie ustalenia w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego chroniące obiekty archeologiczne,

- b) w przypadku konieczności przeznaczenia terenów ze stanowiskami archeologicznymi na ważne cele publiczne należy w planie miejscowym ustalić sposób postępowania uzgodniony z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Archeologicznych,
- c) należy zapisywać w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego konieczność zawiadamiania służbę archeologiczną w przypadku natrafienia na obiekty nieznanego pochodzenia podczas prowadzonych prac ziemnych,
- d) stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków nie powinny być rozkopywane, a na ich terenie nie należy lokalizować żadnych inwestycji,
- e) inwestycje planowane na obszarach stanowisk archeologicznych nie wpisane do rejestru zabytków lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie, należy uzgadniać z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych.

Tworzenie nowych wartości kulturowych:

- a) należy kultywować regionalne formy architektoniczne oraz tradycje materiałowe i konstrukcyjne,
- b) należy dążyć do indywidualizowania przestrzennych form zabudowy i zagospodarowania przestrzeni publicznych w dostosowaniu do otaczającej zabudowy i krajobrazu,
- c) wyżej wymienione działania należy wpisywać do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2.3. Kierunki i zadania rozwoju infrastruktury społecznej i obszarów dla tych potrzeb.

2.3.1. Tendencje demograficzne.

Zmiany w przyszłych trendach demograficznych będą głównie wynikiem migracji ludności. Rozmiary migracji będą zależeć od tego w jakim stopniu możliwości znalezienia zatrudnienia będą realizowane na terenie gminy.

Związek migracji z zatrudnieniem jest zależnością uniwersalną i nie ma wątpliwości, że będzie ona kształtowała rozmiary i kierunki migracji także w okresie perspektywicznym.

W zakresie reprodukcji biologicznej ludności przewiduje się:

- wzrost dzietności kobiet,
- stopniowy wzrost długości trwania życia.

W rezultacie - ujemne dotychczas saldo przyrostu naturalnego w gminie po roku 2000 będzie prawdopodobnie dodatnie, tzn. wielkość urodzeń nieznacznie przewyższy wielkość zgonów.

Uwzględniając zjawisko migracji i przyrost naturalny przewiduje się następującą prognozę demograficzną ludności gminy do 2010 r.

1998 r.	-	3062 osoby,
2000 r.	-	3000 osób,
2005 r.	-	2600 osób,
2010 r.	-	2300 osób,

W strukturze wiekowej ludności należy spodziewać się pewnego wzrostu udziału grupy mieszkańców w wieku produkcyjnym, znacznego zmniejszenia udziału osób w wieku przedprodukcyjnym i wzrostu udziału ludności w wieku poprodukcyjnym.

Przedstawione tendencje demograficzne będą miały wpływ na zmiany w wielkościach zasobów pracy, struktury gospodarstw rolnych oraz sposób użytkowania urządzeń infrastruktury społecznej i konieczność realizacji elementów infrastruktury technicznej w sposób selektywny.

2.3.2. Mieszkalnictwo.

Z prognozy demograficznej wynika, że w gminie Czyże nie wystąpi potrzeba ilościowego wzrostu zasobów mieszkaniowych.

Zakłada się osiągnięcie w perspektywie wskaźnika nasycenia w mieszkaniu na poziomie 400 mieszkań na 1000 mieszkańców. Wystarczy zatem zasób 920 mieszkań w gminie w 2010 r. Istniejący stan zasobów wynoszący 1245 mieszkań przewyższa perspektywiczne potrzeby, jednakże należy liczyć się z dużymi ubytkami mieszkań zużytych technicznie np. wybudowanych w latach przed 1944 .

- 1) Głównymi kierunkami działań w zakresie mieszkalnictwa będą:
 - a) modernizacja istniejącej zabudowy,
 - b) wymiana budynków z złym stanem technicznym,
 - c) wyposażenie mieszkań w urządzenia i instalacje techniczne.
- 2) Główne zadania w zakresie mieszkalnictwa to:
 - a) realizacja zabudowy mieszkaniowej na terenach wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (w przypadku utraty mocy prawnej planów przyjmuje się utrzymanie w studium terenów wyznaczonych w planach pod ten cel),
 - b) utrzymanie, modernizacja, wymiana i uzupełnienie zabudowy mieszkaniowej w wolnych przestrzeniach między zabudową istniejącą (plomby),
 - c) rozwój systemów infrastruktury technicznej podnoszącej standard mieszkań i warunków zamieszkiwania ludności.

2.3..3. Usługi.

2.3.3.1. Usługi ponadpodstawowe.

Usługi ponadpodstawowe na rzecz mieszkańców gminy Czyże będą świadczyć, jak dotychczas urządzenia obsługi zlokalizowane w Hajnówce oraz Białymstoku. Są to usługi z zakresu administracji państwowej, administracji samorządowej szczebla powiatowego i wojewódzkiego, sądownictwa, lecznictwa średniego i wyższego, kultury, sportu kwalifikowanego oraz specjalistycznego handlu i rzemiosła.

Przeznaczone w studium tereny pod usługi omówione w pkt. 2.3.3.2. mogą być wykorzystane także pod usługi o charakterze ponadlokalnym.

2.3.3.2. Usługi podstawowe oraz tereny pod usługi różnych zasięgów obsługi.

W zakresie usług podstawowych, istniejące urządzenia na terenie gminy mogą obsłużyć w perspektywie ludność gminy. Niezbędna będzie jednak modernizacja i uzupełnienie usług w związku ze wzrastającym popytem na usługi o wyższym standardzie. Główne zadania w zakresie usług podstawowych to:

1. W zakresie komunalnych usług podstawowych:

Zapewnienie w budżetach gminy odpowiednich środków finansowych na utrzymanie i modernizację (lub rozbudowę) urządzeń komunalnych, które będą obsługiwały miejscową ludność tj.

- szkół podstawowych we wsiach: Czyże, Klejniki, Kuraszewo,
W związku z przeprowadzaną w Polsce reformą oświaty, przy Szkole Podstawowej w Czyżach utworzy się Gimnazjum.
- Gminnego Ośrodka Kultury w Czyżach,
- klubów samorządowych we wsiach: Czyże, Zbucz, Morze, Kuraszewo, Klejniki, Kojły, Szostakowo,
- bibliotek i filii we wsiach: Czyże i Klejniki,
- Gminnego Ośrodka Zdrowia w Czyżach,
- Wiejskiego Ośrodka Zdrowia we wsi Klejniki,
- Urzędu Gminy w Czyżach,
- remiz strażackich we wsiach: Czyże, Klejniki, Zbucz, Morze, Leniewo,
- basenów przeciwpożarowych we wsiach: Czyże, Kojły, Kamień, Morze,
- sal gimnastycznych przy szkołach podstawowych we wsiach Czyże, Klejniki, Kuraszewo,

2. W zakresie pozostałych usług o charakterze podstawowym.

Tworzenie warunków do utrzymania i dalszego rozwoju istniejących na terenie gminy urządzeń usługowych, których właścicielem nie jest samorząd gminy tj.:

- sieci sklepów, stacji paliw i innych urządzeń usługowych wymienionych w pkt. 3.2.2.4. w I części „studium”,
- obiektów sakralnych we wsiach Czyże, Klejniki, Kuraszewo, Lady, Morze,
- hotelu we wsi Szostakowo,
- banku spółdzielczego we wsi Czyże,
- posterunku policji we wsi Czyże,
- Biura GS we wsi Czyże,
- urzędów pocztowo - telekomunikacyjnych we wsiach: Czyże, Klejniki,
- cmentarzy wyznaniowych we wsiach Czyże, Klejniki, Kuraszewo, Morze,

3. W zakresie dalszego rozwoju usług.

Tworzenie warunków do rozwoju urządzeń usługowych z zakresu handlu, rzemiosła, gastronomii, obsługi turystów na terenach przewidzianych w „studium” (także na terenach przewidzianych pod zabudowę mieszkaniową).

Przedmiotem dalszego - perspektywicznego wykorzystania pod usługi będą tereny już wykorzystane na cele usługowe oraz tereny wyznaczone w planie zagospodarowania przestrzennego - dotychczas nie zainwestowane.

Dopuszcza się możliwość dokonywania różnego rodzaju przekształceń funkcji terenów (zmiana usług), uzupełnienia zabudowy, a także zmianę funkcji na funkcje mieszkaniowe lub produkcyjno - rzemieślnicze tam gdzie nie stwarza to uciążliwości dla otaczającej zabudowy mieszkaniowej i środowiska. Zamierzając dokonanie zmiany funkcji terenów usługowych na produkcyjne i rzemieślnicze należy każdorazowo dokonać oceny uciążliwości projektowanej funkcji oraz opracować plan zagospodarowania przestrzennego.

Następujące tereny objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego powinny być w perspektywie utrzymane jako usługowe z możliwością zmiany funkcji:

a) we wsi Czyże:

- teren 2 UH- sklep (0,15 ha),
- teren 5 UH- sklep (0,08 ha),
- teren 10 UO - szkoła (1,41 ha),
- teren 13 OK. - plebania (1,92 ha),
- teren 14 OS - cerkiew (0,33 ha),
- teren 15 UZ - ośrodek zdrowia (0,16 ha),
- teren 21 UH - proj. pawilon handlowy (0,24 ha),
- teren 22 A - proj. urząd pocztowy (0,19 ha),
- teren 23 A - młyn, proj. bank (0,19 ha),
- teren 24 A - OSP i inne usługi (0,39 ha),
- teren 25 A - posterunek policji (0,27 ha),
- teren 26 UK,A - różne usługi (0,53 ha),
- teren 30 US - proj. ośrodek sportowy (2,27 ha),

- teren 1.22 NU - proj. tereny sportowe,
- b) we wsi Hukowicze:
 - teren 2.2 UK-klub i inne usługi,
- c) we wsi Kamień:
 - teren 3.3. Ul- OSP,
 - teren 3.4. Ul - usługi,
- d) we wsi Klejniki:
 - teren 4.2. UZ - Ośrodek Zdrowia,
 - teren 4.3. UO - szkoła,
 - teren 4.3. UK - cerkiew,
 - teren 4.5. UK - biblioteka, inne usługi,
 - teren 4.6. UH - sklep,
 - teren 4.8. MN, UŁ - zabudowa mieszkaniowa i łączność,
 - teren 4.15 UŁ - poczta, usługi,
 - teren 5.2. US - proj. boisko sportowe,
 - teren 5.4. UH - sklep,
 - teren 5.5 UN - obiekt meteorologiczny,
- e) we wsi Kołty:
 - teren 6.2. UK-klub,
 - teren 6.3. UH, RPH, US - sklep, zlewnia mleka, OSP,
- f) we wsi Kuraszewo:
 - teren 7.2. UH, UK, RPH - sklep, klub, zlewnia mleka,
 - teren 7.3. US - boisko sportowe,
 - teren 7.4. UO - szkoła,
 - teren 7.5. UK - cerkiew,
- g) we wsi Leniewo:
 - teren 9.2. Ul-klub, OSP,
 - teren 9.7. UK - proj. klub,
 - teren 9.9 US - boisko sportowe,
- h) we wsi Morze:
 - teren 11.2 UH - sklep, OSP,
 - teren 11.3 UK, Ul-klub, OSP,
 - teren 11.4 Ul-proj. OSP,
 - teren 11.5 UO - szkoła,
 - teren 11.6 US - proj. boisko sportowe, i)
- we wsi Szostakowo:
 - teren 16.4 RPH - zlewnia mleka, basen p.poż. inne,
 - teren 16,5 Ul-proj. OSP, j)
- we wsi Zbucz:
 - teren 18.2 UH-sklep,
 - teren 18.3 US - boisko sportowe,
 - teren 18.5 US-OSP,

- teren 18.6 UK-klub,
- teren 18.10 UK - obozowisko archeologiczne,
- teren 2/86 - stacja wzmacniakowa (0,02 ha),
- teren 18.12 UI (1/92) - usługa dla ludności (= ,35 ha),
- teren 18.3 UI (2/92) - stacja paliw z zapleczem handlowym (0,7170 ha)

Ponadto dopuszcza się możliwość rozwoju usług w zakresie obsługi komunikacji, handlu, obsługi turystyki przy ciągu drogi wojewódzkiej Bielsk Podlaski - Hajnówka i drogach powiatowych. Lokalizując takie obiekty usługowe należy opracować miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

2.4. Kierunki i zadania rozwoju gospodarczego gminy i terenów dla tych potrzeb.

2.4.1. Kierunki rozwoju przemysłu i rzemiosła, obszary pod zabudowę przemysłowo - rzemieślniczą.

Przemysł i rzemiosło produkcyjne powinny się rozwijać w gminie w oparciu o następujące przesłanki:

- możliwości terenowe w postaci terenów przemysłowo - składowych i obsługi rolnictwa wyznaczonych w planach zagospodarowania przestrzennego,
- aktywność gospodarczą mieszkańców,
- niewykorzystany dotychczas majątek produkcyjny i inne obiekty wymienione w pkt. 4.2.3.1 części „studium”,
- tworzenie warunków terenowych dla inwestycji,
- istniejące na terenie gminy złoża surowców mineralnych,
- przynależność do gmin puszczańskich związanych z Puszczą Białowieską

W polityce przemysłowej gminy należy sprzyjać dalszemu rozwojowi działalności gospodarczej. Działające dziś podmioty gospodarcze powinny być sprawnie obsługiwane, by ze strony władz samorządowych miały sprzyjający klimat do rozwoju swoich przedsiębiorstw. Należy sprzyjać zainteresowaniom inwestorów zagranicznych.

Przedmiotem szczególnego zainteresowania rozwojem funkcji produkcyjno

- usługowych w gminie powinny być tereny przeznaczone w planach zagospodarowania przestrzennego na te cele. W studium zakłada się ich dalsze przeznaczenie pod przemysł, rzemiosło i obsługę rolnictwa. Są to następujące tereny:

a) we wsi Czyże:

- teren 18 RUP - zlewnia mleka (0,08 ha),
- teren 29 RUP - baza GS (3,27 ha),
- teren 33 RUP-baz SKR (1,30 ha),

- teren 34 RUP - magazyn SKR (0,70 ha),
- teren 35 RUZ - lecznica wet. (0,63 ha),
- b) we wsi Hukowicze:**
 - teren 2.3 RPH - zlewnia mleka
- c) we wsi Kamień:**
 - teren 3.2 RPH - zlewnia mleka,
- d) we wsi Klejnik:**
 - teren 4.9 RPU - baza SUR,
 - teren 4.11 RPO - zakład rolny PGR,
 - teren 4.12 RPH - zlewnia mleka,
 - teren 4.14 RPO - zabudowa gospodarcza,
 - teren 4.16 RPH - proj. zlewnia mleka ,
 - teren 5/86 - proj. zlewnia mleka (0,09 ha),
- e) we wsi Kojły:**
 - teren 6.3 UH, RPH, US - zlewnia mleka, sklep, inne,
 - teren 6.4. RPZ - kurnik SKR,
 - teren 6.5 RPU - baza SKR,
- f) we wsi Kuraszewo:**
 - teren 7.2 UH, UK, RPH - sklep, klub, zlewnia mleka,
 - teren 7.8 RPU, RPO-SKR,
- g) we wsi Lady:**
 - teren 8.4 RPH - proj. zlewnia mleka, **h)**
- we wsi Leniewo:**
 - teren 9.3 RPH - punkt skupu lnu,
 - teren 9.6 UH, RPH - sklep, zlewnia mleka,
 - teren 9.8 RPU, RPZ-baza SKR, **i)**
- we wsi Morze:**
 - teren 11.7 RPU-PUM,
 - teren 11.11 RPH - sklep, zlewnia mleka,
 - teren 4/86 - proj. piaskownia wiejska (0,81 ha),
- j) we wsi Osówka:**
 - teren 12.2 RPH - zlewnia mleka, **k)**
- we wsi Podrzechany:**
 - teren 13.2 RPH - zlewnia mleka, **l)**
- we wsi Rakowicze:**
 - teren 14.2 RPH - zlewnia mleka,
- m) we wsi Szostakowo:**
 - teren 16.4 RPH - zlewnia mleka i inne usługi,
 - teren 16.6 RPO, WZ - opuszczona obora, **n)**
- we wsi Wólka:**
 - teren 3/86 - pro. Piaskownia wiejska (0,29 ha),
 - teren 18 RPH - zlewnia mleka,
 - teren 18.7 RPZ - tuczarnia SKR,

Gdyby zaszła potrzeba przeznaczenia pod funkcje przemysłowe terenów przeznaczonych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod urządzenia rolnictwa, należy dokonać zmiany planu, przeznaczając je na funkcje rolnicze.

2.4.2. Kierunki rozwoju rolnictwa i leśnictwa - obszary rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

2.4.2.1 .Rolnictwo.

Istniejące obecnie uwarunkowania glebowo - rolnicze stanowią będą w dalszym ciągu podstawę gospodarki rolnej w gminie.

Stopniowo zmniejszać się będzie ilość gospodarstw rolnych przy zwiększaniu ich średniej powierzchni. Tempo tych zmian zależy będzie od polityki rolnej prowadzonej przez Państwo (ceny produktów rolnych, ceny środków produkcji, możliwości zbytu, kredytowanie rolnictwa) oraz możliwości tworzenia nowych miejsc pracy na wsi poza rolnictwem i w miastach dla ludności odchodzącej z rolnictwa.

Należy oczekiwać wzrostu poziomu technologii rolniczej i warunków cywilizacyjnych życia mieszkańców wsi w wyniku rozwoju systemów infrastruktury technicznej.

Powinna wzrosnąć powierzchnia upraw przemysłowych, owoców i warzyw. Należy rozwijać także dotychczasowe kierunki produkcji rolnej: produkcja zbóż i hodowla bydła.

1) Tworzenie warunków do intensywnego wykorzystania rolniczej przestrzeni produkcyjnej i majątku produkcyjnego rolnictwa powinno polegać na:

- a) wspieraniu procesu zwiększania powierzchni gospodarstw rolnych poprzez:
 - zbywanie gruntów rolnych Skarbu Państwa i komunalnych,
 - prowadzenie scaleń i wymianę gruntów,
 - popieranie rozwoju urządzeń obsługi rolnictwa i sfery pozarolniczej w celu umożliwienia zwiększenia miejsc pracy na wsi dla ludności, która będzie rezygnowała z pracy w rolnictwie,
 - popieranie rozwoju dużych gospodarstw rolnych,
- b) poprawie jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej poprzez :
 - kontynuacji regulacji stosunków wodnych (melioracje , drenaż),
 - zwiększenie udziału nawożenia naturalnego
 - przeznaczenie pod zalesienie gruntów nieprzydatnych dla rolnictwa,
- c) wspieraniu rozwoju otoczenia rolnictwa w zakresie mechanizacji prac rolniczych, zaopatrzenia w środki produkcji, zbytu produkcji rolnej, przetwórstwa rolniczego i obsługi weterynaryjnej poprzez:

- promocję terenów przeznaczonych na działalność gospodarczą,
- stosowanie priorytetów i ulg podatkowych na rzecz rolnictwa, Terenami rozwoju otoczenia rolnictwa mogą być istniejące tereny przeznaczone na ten cel, a także tereny przewidziane w studium pod rozwój przemysłu i rzemiosła.

d) podnoszeniu poziomu technologii produkcji rolniczej i warunków zamieszkiwania ludności rolniczej poprzez:

- rozwój we wsiach wyposażenia w urządzenia infrastruktury technicznej: wodociągów, kanalizacji, elektroenergetyki, gazownictwa, telekomunikacji, usuwania i utylizacji odpadów,
- utrzymanie istniejących urządzeń obsługi rolnictwa i podnoszenia ich standardu,
- tworzenie warunków do powstawania nowych urządzeń usługowych,
- poprawa stanu dróg na terenie gminy, zarówno o znaczeniu ponadgminnym, jak też dróg gminnych i polnych,
- ograniczanie możliwości realizacji zabudowy rozproszonej (z dala od istniejącej zabudowy)

2) Należy rozwijać ekologizację terenów rolniczych poprzez:

- preferowanie rolnictwa ekologicznego na terenach posiadających najkorzystniejsze warunki do produkcji zdrowej żywności,
- zmianę sposobu użytkowania terenów przeznaczonych na inne cele niż rolnicze, ze względu na ich złą jakość gleb oraz niekorzystne walory siedliskowe dla rolnictwa,
- systematyczne eliminowanie chemicznych środków ochrony upraw, zwłaszcza na terenach narażonych na skażenie wód,
- stopniowe ograniczanie stosowania nawozów mineralnych na rzecz nawożenia organicznego,
- unikanie koncentracji nadmiernej hodowli oraz upowszechnianie jej w wielofunkcyjnych gospodarstwach rolnych,
- upowszechnianie samowystarczalności paszowej gospodarstw rolnych,
- upowszechnianie stosowania przyjaznych środowisku nośników energii: wody, wiatru, substancji organicznych (oleje, alkohol),
- wspieranie rozwoju pszczelarstwa,

Zasady ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej i nakazy zabudowy zawiera punkt. 2.1.2.5. i 1.7.1.6. mniejszego studium.

2.4.2.2. Leśnictwo.

Wykorzystanie lasów do produkcji nie ulegnie zasadniczej zmianie. Prowadzona będzie zgodnie z dotychczasowymi tendencjami przeróbka drewna, zwłaszcza na własne potrzeby rolników z lasów prywatnych.

W perspektywie należy liczyć się ze zwiększeniem pozyskiwania i przetwarzania runa leśnego i owoców na cele konsumpcyjne i na eksport z uwagi na ich ekologiczne walory.

Powinien też nastąpić wzrost powierzchni lasów na skutek zalesień gruntów marginalnych (niezbędny operat granic polno - leśnych) i rekultywacji istniejących terenów powyrobowiskowych.

Należy rozwijać proekologiczny kierunek gospodarki na terenach leśnych polegający na:

- ochronie różnorodności biologicznej lasów, naturalnych kierunkach hodowli lasów z zachowaniem zgodności siedliskowej,
- przeciwdziałanie monokulturom lasów,
- zwiększanie odporności biologicznej lasów poprzez wprowadzanie wielogatunkowości drzew oraz zapobieganie masowemu pojawieniu się szkodników,

Zasady gospodarowania lasami zawiera punkt 2.1.1.2. niniejszego studium.

2.4.3. Kierunki rozwoju obszarów wypoczynkowych.

Gmina nie posiada walorów wypoczynkowych i turystycznych, które byłyby podstawą rozwoju w perspektywie urządzeń obsługi turystów na większą skalę.

Jednak należy mieć na uwadze niektóre obszary, jak też obiekty, które mogą być przedmiotem zagospodarowania turystycznego.

Przewiduje się następujące obszary do rozwoju urządzeń obsługujących turystów:

- a) hotel w Szostakowie,
- b) wsie do rozwoju agroturystyki,
- c) tereny położone przy drodze krajowej Bielsk Podlaski - Hajnówka - Białowieża, przy której mogą się rozwijać urządzenia obsługi turystów i komunikacji,
- d) obiekty o wartościach historyczno - kulturowych, w tym zabytkowe wymienione w pkt. 2 I części studium,
- e) ścieżki rowerowe określone w pkt. 2.5.4.,
- f) rzeka Łoknica - zbiorniki wodne wraz z kompleksem przyległych lasów.

2.5. Kierunki i zadania rozwoju komunikacji.

Gmina Czyże obsługowana będzie siecią dróg i komunikacją autobusową.

2.5.1. Sieć drogowa.

2.5.1.1. Droga wojewódzka 689

- 1) Przepustowość drogi i prognoza ruchu przedstawiają się następująco:
 - przepustowość drogi o szerokości jezdni 6 m. przy poziomie swobody ruchu D wynosi 1050 p/h,
 - prognoza ruchu na podstawie pomiarów ruchu w 1995 r.

	1995	2000	2005	2010	2015
Dzięciołowo - Hajnówka	2650	3500	4350	5200	6050

- 2) Z porównania przepustowości drogi z prognozą ruchu w 2015 r. wynoszącą 544 p/h ($0^{09} \times 6550 = 544$) wynika, że istniejący przekrój drogi ma duże rezerwy przepustowości,
- 3) Parametry techniczne i użytkowe drogi przyjmować należy zgodnie z obowiązującymi obecnie przepisami tj. rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 43, poz. 430),
- 4) Zgodnie z art. 43 ust. 1 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych, zmienionej art. 52 ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. Nr 106 poz. 668) obiekty budowlane przy drogach publicznych powinny być usytuowane w odległości od zewnętrznej krawędzi jezdni drogi wojewódzkiej co najmniej:
 - na terenie zabudowy miast i wsi 8 m.
 - poza terenem zabudowy 20 m
- 5) Przy modernizacji drogi trzeba będzie opracować ocenę oddziaływania drogi na środowisko, z uwzględnieniem właściwej prognozy ruchu, z równoczesnym ustaleniem zasad i warunków realizacji zabudowy wymagającej ochrony w jej otoczeniu oraz ochrony istniejącej zwartej zabudowy przed uciążliwościami ruchu.
- 6) Uwzględnić właściwe parametry drogi w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego łącznie z warunkami zagospodarowania ich obrzeży wynikających z oceny oddziaływania drogi na środowisko.
- 7) Wprowadzić urządzenia zabezpieczające w miejscach największych możliwości powstawania kolizji na drodze z ruchem lokalnym i pieszym.
- 8) Wykonać zabezpieczenia istniejącej i projektowanej zabudowy przed uciążliwościami ruchu samochodowego w miejscach wskazanych w ocenie oddziaływania drogi na środowisko.
- 9) Minimalizować ilość nowych rozwiązań ulic i zjazdów, zwłaszcza z lewoskrętami z wyznaczonych w miejscowościach planach zagospodarowania przestrzennego terenów budowlanych i uzgodnić je z zarządcą drogi.

2.5.1.2. Drogi powiatowe.

- 1) Zgodnie z art. 6a ust. 1 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych zmienionej art. 52 ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej - w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. Nr 106 poz. 668) „do dróg powiatowych zalicza się drogi inne niż określone w art. 5 ust. 1 i art. 6 ust. 1, stanowiące połączenia miast będących siedzibami powiatów z siedzibami gmin i siedzibami gmin między sobą”
Na podstawie w/w ustalenia, można przypuszczać, że do takich dróg mogą być zaliczone drogi o następujących numerach 03643, 03656 i 03657.
- 2) Sprawne powiązania zewnętrzne gminy będą realizowane poza drogą wojewódzką 689 drogami powiatowymi o następujących numerach: 03643, 03656, 03657, 03659, 03661, 03665, 03666 i 03667.
- 3) Przy założonym standardzie w „projekcie studium byłego województwa białostockiego”, że ośrodki gminne powinny mieć połączenia między sobą drogami o nawierzchni twardej ulepszonej, przewiduje się w pierwszej kolejności do modernizacji drogę powiatową 03656.
- 4) Parametry techniczne i użytkowe dróg przyjmować zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami tj. rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 43, poz. 430).
- 5) Zgodnie z art. 43 ust. 1 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych, zmienionej art. 52 ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. przytoczonej w punkcie 2.5.1.2.) „kierunków rozwoju”, obiekty budowlane przy drogach publicznych powinny być usytuowane w odległości od zewnętrznej krawędzi jezdni drogi powiatowej co najmniej:
 - na terenie zabudowy miast i wsi 8m.,
 - poza terenem zabudowy 20 m.,
- 6) Na etapie modernizacji drogi należy wykonać ocenę oddziaływania drogi na środowisko, z równoczesnym ustaleniem zasad i warunków realizacji zabudowy szczególnie wymagającej ochrony w jej otoczeniu oraz ochrony istniejącej zwartej zabudowy przed uciążliwościami ruchu.
- 7) Uwzględnienia właściwych parametrów dróg w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego łącznie z warunkami zagospodarowania ich obrzeży, wynikających z oceny oddziaływania drogi na środowisko.
- 8) Można przypuszczać, że ulegnie zmianie numeracja dróg powiatowych i gminnych na mocy art. 10 lit. C ust. 5 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych zmienionej art. 52 ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. przytoczonych w punkcie 2.5.1.2.1.) „kierunków rozwoju”, który brzmi:

„Minister właściwy do spraw transportu określi, w drodze rozporządzenia sposób numeracji oraz zakres i treść i sposób prowadzenia ewidencji dróg i obiektów mostowych”

2.5.1.3. Drogi gminne.

- 1) Struktura funkcjonalno - techniczna i przestrzenna dróg gminnych określona w punkcie 5.1.1.3. „uwarunkowań studium” może ulec istotnym zmianom w przypadku zaistnienia okoliczności określonych w punkcie 2.5.1.2.1. „kierunków” studium w przypadku przekazania części dróg powiatowych pod zarząd gminy.
- 2) Wewnętrzne potrzeby transportowe gminy realizowane będą poza drogami wojewódzką i powiatowymi drogami gminnymi.
- 3) Parametry techniczne i użytkowe dróg gminnych należy przyjmować zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 43, poz. 430).
- 4) Bieżące remonty i modernizację dróg należy wykonywać z uwzględnieniem priorytetów dla:
 - odcinków dróg obsługujących największą liczbę mieszkańców i obszary o najwyższej w skali gminy aktywności gospodarczej,
 - odcinków o największych zagrożeniach funkcjonowania ruchu mogących wywołać zakłócenia w życiu społeczno - gospodarczym części sieci osadniczej,
- 5) numeracja i ilość dróg gminnych może ulec zmianom z przyczyn określonych w punktach 2.5.1.2.1.) i 2.5.1.2.8.) „kierunków studium”

2.5.2. Techniczne zaplecze motoryzacji.

Dla poszczególnych programów zagospodarowania zaleca się przyjmować: a) wskaźniki miejsc postojowych przedstawionych w poniższej tabeli:

Tabela nr 55

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka odniesienia	Dość miejsc postojowych
i	2	3	4
1.	Administracja	1000m ² pu	8-24
2.	Handel	1000 m ² pu.	7-20
3.	Zakłady pracy	100 zatrudnionych	8-14
4.	Restauracja	100 miejsc konsumpcyjnych	12-20
5.	Cerkiew, Kościół	100 uczestników mszy	10

- b) Stacje paliw zaleca się przyjmować wg zasady, że stacja o 4 + 6 dystrybutorach może obsłużyć 5000 +- 6000 samochodów.

c) Miejsca obsługi samochodów zaleca się programować wg następujących wskaźników:

1 st. / 300 ■* 400 samochodów

1 st. / 300 + ■ 400 m² powierzchni stacji

Przy wzroście wskaźników motoryzacji w 2005 r. do 340 i 2010 r. do 400 należy sukcesywnie dążyć do zaspokojenia potrzeb w zakresie technicznego zaplecza motoryzacji jak przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela nr 56

Lp.	* Wyszczególnienie	lata	
		2005	2010
1.	Wskaźnik motoryzacji	340	400
2.	Ludność ogółem w gminie	2600	2300
3.	Ilość ludności	434	389
	a) wieś Czyże	2166	1911
	b) w gminie		
4.	Parkingi krótkiego postoju	22	24
5.	Ilość samochodów	884	920
6.	Ilość pojazdów	1040	1082
7.	Niezbędna ilość stacji paliw	1	1
8.	Niezbędna ilość zakładów naprawy pojazdów	3	3

2.5.3. Komunikacja autobusowa.

Przy przyjętym w projekcie studium zagospodarowania przestrzennego byłego województwa białostockiego, standardzie dostępności 2 km do przystanku należy stworzyć warunki do obsługi komunikacją autobusową wsi Hukowicze.

Zapewnienie właściwego standardu obsługi podróżnych wymagać będzie:

- utrzymania we właściwym stanie technicznym dróg, po których kursują autobusy,
- sukcesywnej wymiany starych autobusów na nowoczesne, bardziej funkcjonalne z dostosowaniem dla ludzi niepełnosprawnych i mniej uciążliwych dla środowiska,
- aby Przedsiębiorstwo PKS dążyło do obniżenia kosztów funkcjonowania a w efekcie do obniżenia cen usług transportowych.

2.4.5. Ścieżki rowerowe.

Wyznaczanie ścieżek rowerowych w gminie przewiduje się na trasach: Czyże - Łuszczę - Lady - Leniewo - zbiornik wodny - Czyże i Czyże - Leniewo - Podrzeczany - Łoknica - zbiornik wodny - Podrzeczany - Czyże.

2.6. Kierunki i zadania rozwoju infrastruktury technicznej.

Systemy infrastruktury technicznej tj. wodociągowy, kanalizacyjno - sanitarny i utylizacji odpadów stałych, gazowniczy, elektroenergetyczny, ciepłowniczy i telekomunikacyjny, będą sukcesywnie i selektywnie rozbudowywane, tworząc podstawy postępu cywilizacyjnego, rozwoju społeczno - gospodarczego oraz zagospodarowania przestrzennego gminy. Rozwój infrastruktury technicznej będzie następował z uwzględnieniem priorytetów, wynikających głównie ze skali i pilności potrzeb oraz osiąganej z tego tytułu efektywności techniczno - ekonomicznej, a podstawowymi kryteriami kolejności realizacji tych zadań będą:

- zapewnienie właściwego funkcjonowania istniejących urządzeń infrastruktury technicznej (modernizacja, remonty, itp.),
- realizacja nowych urządzeń dla potrzeb określonych jednostek o największej aktywności gospodarczej i inwestycyjnej mieszkańców, gwarantujących opłacalność inwestycji,
- uwarunkowania techniczne realizacji, wynikające z przestrzennego usytuowania jednostek w określonym systemie,
- obniżenie kosztów funkcjonowania i podniesienia standardu większych obiektów komunalnych (np. szkół),
- wymogi ochrony środowiska przyrodniczego,

Proponowane rozwiązania oparto na aktualnym rozeznaniu bieżących i przyszłych potrzeb. Dopuszcza się wprowadzenie nowych elementów i rozwiązań systemów, bez konieczności zmiany treści „studium”, pod warunkiem, iż nie zostaną naruszone istotne jego elementy.

2.6.1. Zaopatrzenie w wodę.

2.6.1.1. Prognoza zapotrzebowania wody.

Do obliczenia zapotrzebowania wody przyjęto wskaźnik zapotrzebowania wody

- na cele bytowo - gospodarcze mieszkańców w 2010 r.,
- $150 \text{ m}^3/\text{d M.}$ przy 100 % korzystających z wodociągu przy wskaźniku nierównomierności dobowej $N_d = 1,3$ i godzinowej $N_g = 2,5$

- dla zakładów użyteczności publicznej $15 \text{ dm}^3 / \text{M/d}$ przy $N_d = 1,1$ i $N_g = 2,5$,
- na cele drobnego przemysłu 10 % zapotrzebowania na cele bytowo - gospodarcze przy $N_d = 1,15$,
- dla zwierząt gospodarskich 10 % zapotrzebowania na cele bytowo - gospodarcze przy $N_d = 1,2$ i $N_g = 3,0$
- na własne potrzeby wodociągu 15 % średniego zapotrzebowania,
- p. poż - $10 \text{ dm}^3 / \text{sek}$ 1 pożar zgodnie z Polską Normą PN - B - 02864

Ilość mieszkańców we wsiach podłączonych i planowanych do podłączenia do poszczególnych wodociągów.

Wodociąg Czyże

wsie podłączone + planowane Lady, Leniewo, Rakowicze, Sapowo, Szostakowo i Morze - 2460 osób,

Wodociąg Klejniki

z gminy Czyże wsie podłączone 720 osób

z gminy Narew : Istok, Tyniewicz Duży i Mały + plan. Łopuchówka i Radzki 470 osób. Razem 1190 osób.

Ogólne zapotrzebowanie wody z poszczególnych wodociągów przedstawia tabela nr 57.

Tabela nr 57

Wyszczególnienie	Wodociąg Czyże			Wodociąg Klejniki		
	Qdśr m^3/d	Qd max m^3/d	Qhmax m^3/d	Qdśr m^3/d	Qd max m^3/d	Qhmax m^3/d
Cele bytowo - gospodarcze mieszk.	369,0	479,7	50,0	178,5	232,0	24,2
Zakłady użyteczności publicznej	36,9	40,6	4,2	17,8	19,6	2,0
Drobny przemysł Zwierzęta	36,9	42,4	1,8	17,8	20,5	0,9
gospodarskie	36,9	30,7	3,8	17,8	21,4	2,7
Potrzeby własne wodociągu	479,7	593,4	59,8	231,9	293,5	29,8
Razem	71,9	71,9	3,0	34,8	34,8	1,5
	551,6	665,3	62,8	266,7	328,3	31,3
Zatwierdzone zasoby ujęcia wody m^3/h	96			102		

Zatwierdzone zasoby ujęć wodociągów wiejskich pozwalają pokryć kierunkowe zapotrzebowanie wody w godzinie maksymalnych rozbiorów przez mieszkańców podłączonych do poszczególnych systemów oraz zabezpieczyć w wodę do celów przeciwpożarowych.

2.6.1.2. Kierunki działania i zadania w zakresie zaopatrzenia w wodę.

a) Zapewnienie ciągłej dostawy o jakości zgodnej z obowiązującymi normami sanitarnymi w ilości pokrywającej pełne potrzeby odbiorców i przeciwpożarowe poprzez:

- 1) utrzymanie w należyтым stanie technicznym z ewentualną modernizacją i rozbudową komunalnych ujęć wody i stacji uzdatniania w Czyżach i Starym Kominie,
- 2) wykonanie spinki łączącej sieć wodociągową w Osowce, zasilanej z wodociągu Czyże, z wodociągiem Szostakowo i wyłączenie z eksploatacji tego wodociągu,
- 3) zwiększenie pewności i sprawności dystrybucji wody oraz zmniejszenie ilości sytuacji awaryjnych w wyniku diagnozowania stanu technicznego sieci wodociągowej i wymiany niesprawnej armatury (np. zasuw) oraz odcinków sieci o dużej awaryjności, które są przyczyną przerw w dostawie wody, jej ubytków, okresowego pogorszenia jakości i strat ekonomicznych,
- 4) rozwój sieci wodociągowej w gminie z wykorzystaniem istniejących wodociągów:
 - podłączenie do wodociągu Czyże wsi: Rakowicze, Leniewo, Lady, Sapowo, poprzez przedłużenie sieci wodociągowej ze wsi Czyże,
 - ewentualne podłączenie do wodociągu Czyże wsi Morze, zaopatrywanej w wodę z wodociągu Krywiatycze w gm. Orla, poprzez przedłużenie sieci wodociągowej ze wsi Zbucz,
 - w miarę zgłaszanych potrzeb do gospodarstw kolonijnych,
 - na potrzeby potencjalnego rozwoju poszczególnych wsi,
- 5) połączenie ze sobą systemów wodociągowych Czyże i Klejniky poprzez wykonanie spinki od odgałęzienia na Sapowo do wsi Klejniky, do której będzie można podłączyć zabudowę kolonii Śliwowo,

b) Propozycje rozwoju sieci wodociągowej pokazane w części graficznej są orientacyjne i mogą ulec zmianom w trakcie szczegółowych analiz projektowych opartych o dokładniejsze rozeznanie stanu istniejącego i uwarunkowań realizacyjnych.

c) Utrzymanie w należyтым stanie technicznym z możliwością sprawnego uruchomienia eksploatacyjnego dla ewentualnych potrzeb obrony cywilnej istniejących studni głębinowych określonych w punkcie 6.1.7. „uwarunkowań” i planowanej do wyłączenia z eksploatacji w Szostakowie. Likwidację studni każdorazowo należy uzgodnić z punktu widzenia ewentualnych potrzeb obrony cywilnej z organem do spraw obrony cywilnej.

2.6.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków sanitarnych.

2.6.2.1. W gminie przyjmuje się rozdzielczy system kanalizacji sanitarnej tj. niezależny system kanalizacji sanitarnej do odprowadzenia ścieków bytowo - gospodarczych i poprodukcyjnych do oczyszczalni ścieków i oddzielny dla kanalizacji deszczowej z urządzeniami podczyszczającymi do odprowadzania wód opadowych z terenów zabudowanych.

2.6.2.2. Systemy scentralizowane kanalizacji sanitarnej na terenie gminy powinny być realizowane z uwzględnieniem następujących kryteriów:

- w miejscowościach o zwartej zabudowie i największym w skali gminy procencie ludności w ogóle, a produkcyjnej w szczególności, a także o najprężniejszej gospodarce - stworzy to większe niż w innych wsiach szanse na uzyskanie od mieszkańców partycypacji finansowych w kosztach inwestycji, a także najefektywniejsze jej wykorzystanie,
- w miejscowościach, w których zlokalizowane są lub będą zakłady obsługi ludności, generujące znaczne w skali lokalnej ilości ścieków sanitarnych takie jak: szkoła, ośrodek zdrowia, zlewnia mleka,
- w miejscowościach, w których przewiduje się rozwój mieszkalnictwa, sektora gospodarczego, turystyki.

2.6.2.3. Uwzględniając w/w kryteria rozwój scentralizowanych systemów kanalizacji sanitarnej przedstawiono w dwóch wariantach:

a) Wariant I zakłada:

- budowę kanalizacji sanitarnej i zbiorczej oczyszczalni ścieków z punktem zlewnym nieczystości płynnych w miejscowości gminnej Czyże,
- budowę kanalizacji sanitarnej w poszczególnych wsiach i odprowadzenie ścieków w układzie grawitacyjno - pompowym do oczyszczalni w Czyżach, z realizacją w następnej kolejności : Klejniki, Osówka, Kojły, Kuraszewo, Zbucz, Morze, Szostakowo, Leniewo, Podrzeczany, Leszczyny, Hukowicze, Łuszczę,
- w pozostałych miejscowościach o zwartej zabudowie, przyjęcie sposobu rozwiązania gospodarki ściekowej, czy w oparciu o zbiorczą kanalizację sanitarną z oczyszczalnią ścieków, czy przetłoczenie do najbliższej skanalizowanej wsi, czy przyjmując budowę indywidualnych przydomowych oczyszczalni ścieków, powinno być poprzedzone szczegółową analizą techniczno - ekonomiczną.

b) Wariant II zakłada:

- wydzielenie ze scentralizowanego systemu kanalizacyjnego z oczyszczalnią w Czyżach wsi Klejniki i Hukowicze i budowę własnej oczyszczalni dla tych wsi z lokalizacją w Klejnikach,
- ewentualne podłączenie się do oczyszczalni w Kłajnikach, w układzie grawitacyjno - pompowym, ścieków ze wsi Istok, Tyniewicze Duże i Małe w uzgodnieniu z Gminą Narew,
- pozostałe elementy rozwiązań są takie same jak w wariantcie I,

2.6.2.4. Podjęcie decyzji co do budowy oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej w danej wsi wymagać będzie każdorazowo:

- sondażu wśród mieszkańców co do chęci i możliwości partycypacji w kosztach inwestycji,
- rozeznania możliwości uzyskania zewnętrznego wsparcia finansowego,
- wyznaczenie lokalizacji oczyszczalni ścieków, przepompowni i kanałów sanitarnych w trybie planowania przestrzennego (wskazane w części graficznej studium propozycje mają charakter orientacyjny)

2.6.2.5. Na obszarach zabudowy rozproszonej, w której nieracjonalna jest budowa systemów scentralizowanych, przewiduje się preferowanie indywidualnych przydomowych oczyszczalni ścieków w budownictwie mieszkaniowym, a dla ewentualnych zakładów produkcyjnych kontenerowe oczyszczalnie ścieków.

Należy dążyć do eliminowania odprowadzania ścieków do szczelnych zbiorników bezodpływowych, gdyż jest to rozwiązanie uciążliwe dla użytkowników i nie zapewnia ochrony środowiska, zwłaszcza wód gruntowych. Zbiorniki szczelne należy traktować jako rozwiązanie przejściowe, na terenach jeszcze nieuzbrojonych, ale przewidzianych do objęcia kanalizacją zbiorczą.

2.6.2.6. Wywóz ścieków z urządzeń lokalnych, których ilość będzie maleć w miarę porządkowania gospodarki ściekowej w gminie, przewiduje się do punktu zlewnego przy oczyszczalni w Czyżach, a do czasu jego realizacji na istniejące wylewisko.

2.6.2.7. W długofalowym procesie porządkowania gospodarki ściekowej w gminie, szybki postęp techniczny w dziedzinie oczyszczania ścieków może zaowocować rozwiązaniami dziś nieprzewidywalnymi, a pozwalającymi oczyścić ścieki znacznie mniejszymi nakładami finansowymi niż jest to możliwe przy obecnie znanych technologiach.

2.6.3. Gospodarka odpadami stałymi.

- 1) Do stworzenia systemu gromadzenia, usuwania i unieszkodliwiania odpadów stałych w sposób racjonalny, gwarantujący ochronę środowiska i maksymalne wykorzystanie składników użytkowych, odpowiadającego nowym przepisom prawnym, uwzględniającym wymogi Unii Europejskiej konieczne będzie:
 - a) wykonanie oceny oddziaływania na środowisko istniejącego gminnego wysypiska odpadów stałych w Czyżach i w przypadku stwierdzenia, iż nie spełnia ono wymogów ochrony środowiska dokonać jego modernizacji,
 - b) prawidłowa, zgodna z założeniami projektowymi, eksploatacja gminnego wysypiska odpadów stałych,
 - c) wprowadzenie obowiązku zorganizowanego wywozu odpadów stałych ze wszystkich terenów wiejskich o zwartej zabudowie,
 - d) opracowanie specjalistycznego projektu techniczno - organizacyjnego systemu, uwzględniającego efekty rzeczowe, etapową realizację, wariantowe rozwiązania przejściowe i zasady finansowania,
 - e) przygotowanie organizacyjne systemu selektywnej zbiórki odpadów, z wydzieleniem surowców wtórnych i odpadów niebezpiecznych, poprzedzone wśród mieszkańców kampanią promocyjną tego systemu,
 - f) wprowadzenie w gminie systemu selektywnej zbiórki odpadów uwzględniając w pierwszej kolejności większe miejscowości: Czyże, Klejniki, Kuraszewo, Kojły, Morze, Zbucz,
 - g) wybranie przedsiębiorstwa zajmującego się obsługą systemu gospodarki odpadami z ustaleniem zadań jakie będą do niego należały,
 - h) prowadzenie w sposób ciągły pracy ze społeczeństwem w zakresie propagowanego systemu zbiórki odpadów, i) tworzenie warunków i zachęt do rozwoju lokalnego przetwarzania surowców wtórnych, j) rekultywacja wiejskich wysypisk odpadów stałych , po wprowadzeniu we wsiach, w których istnieją tj. Kojły, Lady, Szostakowo, Zbucz, Klejniki, Łuszcze, Morze, Kamień, Kuraszewo i Osówka, zorganizowanego systemu wywozu odpadów stałych, k) partycypacja w budowie zakładu utylizacji odpadów w Hajnówce dla gmin tworzących związek Gmin Puszczy Białowieskiej i po zrealizowaniu korzystanie z tego zakładu na zasadach ustalonych w dokumentacji projektowej.
- 2) Specjalistyczny projekt techniczno - organizacyjny systemu usuwania i unieszkodliwiania odpadów stałych, wykonany na zlecenie gminy powinien w szczególności określić:

- mankamenty funkcjonowania dotychczasowego systemu i wstępne opinie mieszkańców, co do kierunków jego zmian,
- prognozę co do ilości i składu odpadów w tym ilość i rodzaj odpadów do recyklingu,
- określenie systemu zbiórki odpadów w miejscu wytwarzania tj.
 - rozwiązanie wielopojemnikowe, w których ilość pojemników uzależniona jest od ilości zbieranych asortymentów surowców wtórnych (makulatura, metal, szkło, tworzywa sztuczne, tekstylia) oraz odpadów do unieszkodliwiania przez przedsiębiorstwa specjalistyczne i odpadów których nie można wykorzystać gospodarczo,
 - rozwiązanie dwupojemnikowe - surowce wtórne i odpady do unieszkodliwiania w jednym pojemniku z późniejszą segregacją w zbiornicy odpadów i w drugim pojemniku do wywiezienia na składowisko odpadów,
 - celowość ekonomiczną i techniczną bezpośredniego odbioru selekcjonowanych odpadów w miejscu wytwarzania i transportu surowców wtórnych do zbiornicy odpadów, a odpadów których nie można wykorzystać gospodarczo, na składowisko gminne, albo zastosowanie kontenerów we wsiach z okresowo transportowanymi odpadami (w większych ilościach) do zbiornicy odpadów lub na składowisko w zależności od ich rodzaju,
 - w przypadku wariantu z kontenerami ich lokalizację z uwzględnieniem maksymalnej dostępności, w ruchliwych punktach - obok szkół, zakładów usługowych, handlowych itp.
 - określenie ilości i lokalizację zbiornic odpadów z wykorzystaniem tam gdzie to jest możliwe i racjonalne nie zagospodarowanych terenów usługowych rolnictwa, bądź wyznaczenie nowych w planie miejscowym,
 - określenie warunków techniczno - ekonomicznych do ewentualnego lokalnego przetwarzania surowców wtórnych oraz zachęt do rozwoju tego typu działalności,
 - koszty przedsięwzięcia, sposób jego finansowania z uwzględnieniem środków pozyskiwanych z zewnątrz i efektywności użytkowej,
 - harmonogram realizacji przedsięwzięcia z uwzględnieniem etapowania i rozwiązań przejściowych,
 - określenie niezbędnego wyposażenia zbiornic odpadów,

3) System selektywnej zbiórki odpadów stałych wymagać będzie:

- podjęcia przez samorząd gminy uchwały o wprowadzeniu systemu selektywnej zbiórki odpadów i uchwalenie „Regulaminu gospodarki odpadami” , który powinien szczegółowo regulować funkcjonowanie tego systemu, a przede wszystkim określić:

- rodzaj pojemników jakie powinny być stosowane w systemie,
- miejsce lokalizacji pojemników,
- asortymenty surowców wtórnych oraz odpadów do unieszkodliwienia jakie powinny być selektywnie odzyskiwane,
- sposób usuwania odpadów wielkogabarytowych (czy mieszkańcy we własnym zakresie wywożą do zbiornic odpadów, czy następuje zbiórka odpadów wystawionych przed posesję w określonych dniach np. raz w kwartale),
- graniczną częstotliwość wywozu pojemników z odpadami,
- co należy zrobić z odpadami nie zagospodarowanymi,
- zadania i odpowiedzialność przedsiębiorstw obsługujących system,
- system opłat za wywóz i utylizację odpadów z uwzględnieniem zachęt do selektywnej zbiórki odpadów,
- obowiązki mieszkańców, administracji budynków mieszkalnych i innych podmiotów gospodarczych objętych systemem,
- sankcje administracyjne i ekonomiczne w przypadku niewłaściwego wypełniania zadań przez uczestników selektywnej zbiórki odpadów.

4) Zadania przedsiębiorstwa zajmującego się obsługą systemu gospodarki odpadami w gminie.

- współudział w organizowaniu systemu,
- zawieranie umów z mieszkańcami, zobowiązujących do selektywnego zbierania i odstawiania odpadów,
- rozstawienie pojemników do selektywnej zbiórki odpadów - zgodnie z regulaminem,
- dostarczanie mieszkańcom worków do selektywnej zbiórki,
- systematyczne odbieranie worków z zebranymi odpadami w cyklach określonych w zawartych umowach,
- systematyczna wymiana pojemników z zebranymi odpadami na puste,
- ewidencjonowanie odbieranych worków i pojemników z wyselekcjonowanymi surowcami wtórnymi i odpadami do unieszkodliwiania,
- wystawianie mieszkańcom rachunków za wywóz, utylizację odpadów, jeśli koszty nie są wliczone w cenę worka lub w podatek,
- segregowanie surowców wtórnych oraz odpadów do unieszkodliwienia na poszczególne odmiany,
- wywóz zebranych surowców wtórnych i odpadów do zakładów przetwarzających surowce wtórne bądź na wysypisko,
- nadzorowanie i kontrolowanie prawidłowości selektywnego gromadzenia odpadów przez mieszkańców,
- obsługa rejonowych zbiornic odpadów,

- zgłaszanie w gminie wniosków o ewentualne sankcje wobec mieszkańców ,którzy nie przestrzegają regulaminu gospodarki odpadami,
- okresowe konserwacje i czyszczenie pojemników we własnym zakresie, bądź przez przedsiębiorstwa usługowe,
- zabezpieczenie składowanych odpadów przed zamoczeniem, spalaniem, zabrudzeniem, a surowców wtórnych dodatkowo przed kradzieżą,
- poszukiwanie odbiorców surowców wtórnych oraz zakładów utylizujących pozostałe odpady,
- zgniatanie i belowanie surowców wtórnych i pozostałych odpadów przeznaczonych do dłuższego transportu,
- zawieranie umów z odbiorcami na dostawę surowców wtórnych i utylizację pozostałych odpadów,
- ewentualne prowadzenie procesów uzdatniających i przetwarzających odpady - surowce wtórne,
- ewentualna eksploatacja gminnego składowiska.

2.6.4. Elektroenergetyka.

2.6.4.1. Dostosowanie systemu do potrzeb odbiorców wynikających z długofalowego rozwoju zagospodarowania gminy oraz dostarczenie energii elektrycznej w normatywnym standardzie jakościowym i ilościowym w sposób ciągły wymagać będzie w szczególności:

- rozbudowy systemu poprzez budowę nowych odcinków linii SN 15 kV, zasilających projektowane stacje transformatorowe w miejscach podyktowanych potrzebami potencjalnych odbiorców energii elektrycznej na terenie całej gminy,
- modernizacji istniejących urządzeń elektroenergetycznych (stacji transformatorowych, linii SN 15 kV i linii NN),
- utrzymanie w należytej sprawności technicznej istniejących urządzeń elektroenergetycznych,

Zakres i okres wykonywania robót wynikający z przeglądu urządzeń elektroenergetycznych wykonany w ramach reelektryfikacji przez ZEB przedstawia poniższa tabela:

Tabela nr 58

Lp	Miejscowość	Stacje transformatorowe		
		do demontażu	do remontu	projektowane
1.	1999r. Podręczany	1		2
2.	2000 r. Kuraszewo I, II	2		6
3.	2004 r. Osówka	1		3
4.	2005 r.	1	1	3
5.	Śliwo wo		1	2
6.	Buryckie I		1	2
7.	Buryckie II		1	1
	Buryckie III			

2.6.4.2. Zmniejszenie uciążliwości urządzeń systemu elektroenergetycznego dla otoczenia będzie wymagać w szczególności:

- budowy urządzeń elektroenergetycznych w sposób niekolizyjny z długofalowym rozwojem osadnictwa i ochroną środowiska przyrodniczego,
- utrzymania rezerw terenów pod urządzenia elektroenergetyczne w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego,
- preferowanie najnowszych rozwiązań technicznych powodujących zmniejszenie zajętości terenu pod urządzenia elektroenergetyczne,

2.6.5. Zaopatrzenie w gaz.

2.6.5.1. Elementy systemu gazowniczego.

Zapewnienie dostaw gazu ziemnego do 2020 roku dla wszystkich wsi gminy jest podstawową przesłanką rozwoju systemu przyjętą w koncepcji programowej gazyfikacji gminy Czyże wykonaną przez Zespół Projektowy Wrocław.

System gazowniczy gminy składać się będzie z: gazociągu w/c jako odgałęzienie od gazociągu w/c Bielsk Podlaski -Hajnówka, stacji redukcyjno - pomiarowej 1°, gazociągów rozdzielczych średniego ciśnienia na terenie całej gminy,

Warunkiem funkcjonowania systemu w gminie jest uruchomienie gazociągu w/c Bielsk Podlaski - Hajnówka.

2.6.5.2. Charakterystyka systemu.

Wielkości charakteryzujące gazyfikację gminy przedstawiają tabele 59 i 60.

Tabela nr 59

1.	Liczba ludności przewidziana do korzystania z gazu	2670 osób
2.	Ilość odbiorców domowych	1,07 tys.
3.	Zużycie gazu ogółem	3,2 mln m ³ /rok
4.	Pobór szczytowy	1,35 tys m ³ /h

Tabela nr 59

Wyszczególnienie	ludność	mieszkania			osób / mieszk.	odbiorcy				
		ogółem	w tym			domowi		inni	razem	%
			wielor.	jednor.		ogółem	w tym ogrzew			
I etap	1042	415	4	411	2,51	362	276	10	372	87
Docelowo	3149	1265	20	1245	2,49	1072	950	34	1106	85

Realizację koncepcji gazyfikacji gminy zakłada się etapowo: **W I etapie** - przewidziane są następujące wsie: Czyże, Morze i Zbucz. **W II etapie** - Hukowicze, kol. Leszczyny, Klejniki, Kojły, Kuraszewo, Lady, Leniewo, Łuszczę, Osówka, Podrzeczany i Szostakowo.

Do zasilania gminy zaprojektowano 1 stację redukcyjno - pomiarową pierwszego stopnia w okolicach Czyż (propozycję lokalizacji pokazano na rys. studium).

Ze względu na przewidziany w I etapie pobór gazu (w wp. 488 m³ /h) oraz duże zainteresowanie gazyfikacją pozostałych wsi z terenu gminy, nie przewidziano etapowania stacji redukcyjnej.

Rozprowadzenie gazu na terenie gminy będzie odbywało się przy pomocy gazociągów średniego ciśnienia. Sieć rozdzielcza będzie obejmować swym zasięgiem 15 miejscowości w gminie.

Gazyfikacja gminy pozwoli na wykorzystanie ekologicznego nośnika energii na cele komunalno - bytowe i grzewcze, podniesie standard życia mieszkańców, oraz wniesie pozytywny czynnik rozwoju całego obszaru gminy i ochrony środowiska przyrodniczego.

2.6.6. Ciepłownictwo

2.6.6.1. Kierunki rozwoju ciepłownictwa w gminie to:

- sukcesywne zwiększanie udziału proekologicznych nośników energetycznych dla zmniejszenia zanieczyszczeń środowiska, takich

jak: gaz, energia elektryczna, olej opałowy oraz energia słoneczna i wiatr,

- zmniejszanie strat ciepłych w konstrukcji nowych budynków oraz modernizacji starych o złych warunkach termoizolacyjnych,
- wprowadzenie nowych rozwiązań technicznych i technologicznych dla nośników energetycznych wyżej określonych, zwiększających efektywność ich wykorzystania, ułatwiających obsługę i zmniejszających w efekcie koszty eksploatacji. Dotyczy to instalacji wewnętrznych grzewczych, a w szczególności sprawności kotłów energetycznych i różnych instalacji grzewczych, a także stopnia automatyzacji obsługi oraz sprawności dostaw nośników grzewczych.
- ekologizacja nośników energetycznych powinna być wprowadzona w pierwszej kolejności (o ile to możliwe ze względów technicznych) w większych źródłach komunalnych i obiektach użyteczności publicznej (np. szkoły).

2.6.6.2. Główne zadania w zakresie rozwoju ciepłownictwa to:

- kontrola i restrykcje w stosunku do emiterów największych ponadnormatywnych zanieczyszczeń energetycznych,
- budowa systemu gazowniczego (gaz ziemny)
- propagowanie zastosowania do celów grzewczych gazu propan - butan,
- propagowanie stosowania dociepleń budynków istniejących i projektowanych
- propagowanie najnowszych osiągnięć techniki ciepłowniczej w zakresie instalacji wewnętrznych dla gazu, oleju opałowego itp.
- propagowanie proekologicznych rozwiązań ciepłowniczych niekonwencjonalnych (baterie słoneczne, elektrownie wiatrowe itp.)

2.6.7. **Telekomunikacja.**

Dostosowanie systemu telekomunikacyjnego dla potrzeb wynikających z rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy wymagać będzie w szczególności:

- pełnego wykorzystania istniejących urządzeń telekomunikacyjnych
- utrzymania w dobrym stanie technicznym istniejących urządzeń telekomunikacyjnych dla zapewnienia sprawnego i niezawodnego funkcjonowania systemu
- wykonania sieci rozdzielczej, na które wykonano projekty budowlane a mianowicie:
 - Czyże - Klejniki

- Czyże - Osówka - Szostakowo
 - Czyże - Łuszczę - Kuraszewo - Kamień
 - Czyże - Leniewo - Lady
 - Osówka - Kojły
 - Rakowicze - Podrzeczany
 - Kol. Tinkowszczyzna - kol. Sapowo
- wykonanie projektów budowlanych na rozbudowę sieci rozdzielczej i abonenckiej w miejscowościach, gdzie występują potencjalni abonenci systemu oraz zrealizowanie tego zamierzenia.

2.7. Obrona cywilna i ochrona przeciwpożarowa

W gospodarce przestrzennej gminy należy stosować następujące zasady służące zabezpieczeniu potrzeb obrony cywilnej i ochrony przeciwpożarowej:

2.7.1. Obrona cywilna.

- a) W rejonach budownictwa wielorodzinnego należy przewidywać rezerwę terenów pod budowle ochronne (schrony, ukrycia, szczeliny),
- b) W budynkach przemysłowych, usługowych, użyteczności publicznej, mieszkalno - usługowych i mieszkalnych - należy na etapie sporządzania planów realizacyjnych przewidzieć schrony i ukrycia,
- c) W rejonach budownictwa jednorodzinnego należy przewidywać ukrycia typu II wykonane w podpiwniczeniach budynków przez mieszkańców we własnym zakresie w okresie podwyższonej gotowości obronnej Państwa,
- d) Bez względu na typ zabudowy zarezerwować należy tereny pod zabudowę awaryjnych studni wody pitnej (7,5 l na osobę / dobę). Odległość studni od budynków mieszkalnych lub zgromadzeń ludności powinna wynosić najwyżej 800 m.,
- e) Istniejące studnie powinny być zabezpieczone przed likwidacją i przystosowane do sprawnego uruchomienia i eksploatacji w sytuacjach kryzysowych,
- f) Oświetlenia zewnętrzne (ulice, zakłady pracy) należy przystosować do zaciemnienia i wygaszenia,
- g) Należy uwzględnić system alarmowania i powiadamiania mieszkańców w wypadku zagrożeń poprzez syreny alarmowe przyjmując promień słyszalności syreny do 300 m.,
- h) Układ projektowanych i modernizowanych dróg i ulic powinien spełnić następujące warunki:
 - szerokość ulicy powinna umożliwić ewentualne zagruzowanie,
 - powinny być połączenia z traktami przelotowymi - zapewniające sprawną ewakuację ludności w okresie zagrożenia,

- należy wyznaczyć trasy przejazdu dla pojazdów z toksycznymi środkami przemysłowymi, i) Przy opracowaniu miejscowych planów wsi, osiedli w skali 1 : 1000 należy

na przedsięwzięcia obrony cywilnej wykonać aneks do planu, j) Należy zachować istniejące lub projektowane obiekty obrony cywilnej nie

dopuszczając do ich likwidacji, k) Wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego należy przed ich

uchwaleniem przez Radę gminy uzgadniać z Wydziałem Zarządzania Kryzysowego, Ochrony Ludności i Spraw Obronnych Podlaskiego Urzędu Wojewody.

2.7.2. Ochrona przeciwpożarowa.

- a) Należy zachować istniejące w gminie obiekty straży pożarnej we wsiach: Czyże, Klejniki, Zbucz, Morze, Leniewo, oraz baseny przeciwpożarowe we wsiach : Czyże, Kojły, Kamień,
- b) Przy realizacji sieci wodociągowej należy przewidywać na terenach zabudowanych odpowiednią ilość hydrantów dla celów przeciwpożarowych w odległości ok. 100 m. od siebie,
- c) Przy projektowaniu i modernizacji obiektów przemysłowych i usługowych należy przewidywać drogi pożarowe - dostępne do obiektów,
- d) dla nowoprojektowanych i modernizowanych budynków mieszkalnych i innych należy przewidywać niepalne pokrycia dachów,
- e) Należy dążyć do eliminacji niepalnych pokryć dachów na istniejących budynkach,
- f) wszystkie budynki mieszkalne i niemieszkalne powinny posiadać instalacje odgromowe,

Przedsięwzięcia wymienione pod literami a,b,c,d, powinny być uzgadniane z Powiatową Komendą Państwowej Straży Pożarnej.

2.8. Kierunki działań i zadania władz samorządowych w celu realizacji polityki przestrzennej gminy.

Rozwój lokalny powinien być rozumiany jako kompleks pozytywnych przeobrażeń jakościowych dotyczących obszaru gminy w zakresie ludności tu zamieszkałej.

Szeroko pojęty rozwój gminy jest procesem złożonym, ukierunkowanym na wykorzystanie zasobów ludzkich, potencjału produkcyjnego i usługowego oraz struktur instytucjonalnych.

W celu realizacji założonej polityki przestrzennej gminy władze samorządowe powinny:

- a) być rzeczywistym gospodarzem obszaru gminy i zajmować się wszystkimi składnikami gospodarki gminy, niezależnie od charakteru własności i rozwiązań instytucjonalnych,
- b) odpowiadać za rozwój gminy, nie ograniczając się jedynie do działań doraźnych, lecz zajmować się również tworzeniem i realizacją strategii rozwoju.
- c) realizować zadania, do których jest powołana (zaspokojenie potrzeb wspólnoty gminnej), nie tylko swoimi bezpośrednimi przedsięwzięciami, lecz także za pośrednictwem działań podmiotów innych, a więc ogółu podmiotów gospodarujących na terenie gminy. Władza gminna ma za zadanie kształtować zachowania podmiotów gospodarczych pod kątem osiągania założonych celów strategii rozwoju gminy.

Zadaniem gminy służącym osiągnięciu celu jest przede wszystkim ożywienie (poprawa) gospodarki i tworzenie klimatu do lokalizacji i dobrego funkcjonowania podmiotów gospodarczych w gminie. Realizacja zadań władz lokalnych może się odbywać poprzez:

- działania własne zmierzające do lokalizacji przedsięwzięć inwestycyjnych kapitału zewnętrznego na terenie gminy (w tych działaniach niezbędny jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, by móc oferować tereny lub obiekty pod zainwestowanie),
- stwarzanie ułatwień dla istniejących i nowo powstających firm - zwłaszcza w początkowym okresie działania podmiotów gospodarczych.

Narzędziami w realizacji polityki przestrzennej gminy są:

- a) polityka finansowa realizowana w budżecie gminy (świadome stwarzanie ulg w podatkach, zróżnicowane opłaty za korzystanie ze środowiska),
- b) współpraca z władzami regionalnymi,
- c) skuteczne funkcjonowanie instytucji wspierających biznes,
- d) programy rozwoju, w tym miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego,
- e) kontrakt zawarty między gminą a organami Państwa (może być zawarta umowa między gminą a Wojewodą z udziałem podmiotów gospodarczych w sprawie pomocy gminie w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, upiększania wsi, budowy urządzeń kulturalnych, budowy sieci transportowych, itp.).

2.9. Cele i kierunki polityki przestrzennej Państwa i województwa na obszarze gminy Czyże oraz zadania służące ich realizacji.

2.9.1. Cele i kierunki polityki przestrzennej.

- a) Ochrona i kształtowanie środowiska poprzez:
 - Zachowanie podstawowych elementów systemu przyrodniczego województwa,
 - Obejmowanie ochroną prawną wybranych (najbardziej wartościowych) elementów systemu przyrodniczego.
 - Zachowanie podstawowych elementów systemu przyrodniczego województwa,
- b) Polityka rozwoju rolnictwa.
 Gmina Czyże należy i należeć będzie do III rejonu rolniczo - ekologicznego - południowo - zachodniego. Jest to rejon najwyższej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, w której tak jak obecnie, rozwijać się będzie uprawę roślin przemysłowych, warzyw i owoców oraz chów bydła i trzody chlewnej.
- c) Doskonalenie funkcjonowania i poprawa warunków komunikacji poprzez:
 - dostosowanie stanu technicznego dróg do zmieniających się potrzeb komunikacyjnych,
 - utrzymanie w dobrym stanie technicznym w pierwszej kolejności połączeń komunikacyjnych między sąsiednimi gminami,
 - utrzymanie dostępności ca 2 km do przystanków autobusowych.
- d) W zakresie energetyki telekomunikacji.
 - W celu dostosowania systemu elektroenergetycznego do potrzeb wynikających z długofalowego rozwoju zagospodarowania województwa, stworzenia warunków sprawnego i niezawodnego funkcjonowania systemu, zapewnienia zaspokojenia potrzeb odbiorców w sposób ciągły - na terenie gminy zakłada się modernizację i rozbudowę sieci SN 15 kV i NN w oparciu o istniejące RPZ - y w Hajnówce i Bielsku Podlaskim,
 - W celu zapewnienia zaopatrzenia w gaz odbiorców zakłada się budowę gazociągu wysokiego ciśnienia Bielsk Podlaski - Hajnówka z odgałęzieniem w kierunku Czyż wraz ze stacją redukcyjno - pomiarową 1° w Czyżach.
 - Utrzymanie istniejących urządzeń ciepłowniczych oraz modernizację urządzeń w kierunku poprawy efektywności funkcjonowania i zmniejszenia uciążliwości dla środowiska poprzez zastosowanie ekologicznych paliw ze szczególnym uwzględnieniem gazu.
 - Dostosowanie systemu telekomunikacyjnego do standardów obecnie obowiązujących poprzez budowę linii światłowodowej Orla - Czyże - Hajnówka wraz z wymiana central na cyfrowe.

- e) Polityka przestrzenna województwa w zakresie gospodarki wodnej, ściekowej i odpadami zakłada:
- Zwiększenie retencji wód powierzchniowych poprzez budowę zbiorników retencyjnych,
 - Ochronę zasobów wód podziemnych stanowiących źródło zaopatrzenia w wodę mieszkańców,
 - Uporządkowanie gospodarki ściekowej w terenach wiejskich, w których zakłada się zwodociągowanie 100 % wsi, z priorytetem w miejscowości gminnej Czyże.
 - Rozwiązanie problemu gospodarki odpadami stałymi na terenach wiejskich.

2.9.2. Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych wynikających z polityki przestrzennej.

1. Zabezpieczenie w planach miejscowych warunków funkcjonowania elementów systemu przyrodniczego województwa: doliny rzeki Łoknicy i innych mniejszych cieków oraz kompleksów leśnych.
2. Sukcesywne zalesienie gruntów marginalnych zgodnie z uprzednio opracowanymi granicami polno - leśnymi.
3. Utrzymanie nienaruszalnych przepływów biologicznych rzeki Łoknicy i pozostałych cieków.
4. Odprowadzanie wód powierzchniowych i gruntowych ścieków sanitarnych i przemysłowych oczyszczonych w stopniu zapewniającym utrzymanie obowiązującej klasy czystości wód.
5. Zwiększenie udziału proekologicznych paliw w ciepłownictwie scentralizowanym i indywidualnym.
6. Określenie zasad i warunków sytuowania nowej zabudowy w stosunku do dróg o znacznej uciążliwości akustycznej.
7. Budowa urządzeń kanalizacyjnych we wsiach zwodociągowanych.
8. Utrzymanie urządzonego gminnego wysypiska śmieci.
9. Racjonalną eksploatację udokumentowanych złóż surowców mineralnych z zachowaniem wymogów określonych w przepisach prawnych.
10. Sukcesywną rekultywację wyrobisk poeksploatacyjnych.
11. Zachowanie odpowiednich stref ochronnych od napowietrznych linii WN.
12. Przekształcenie i uzupełnianie zabudowy w strefie ochrony konserwatorskiej na warunkach i zasadach określonych przez władze konserwatorskie.
13. Zapewnienie sposobów użytkowania obiektów zabytkowych gwarantujących utrzymanie ich w dobrym stanie technicznym.
14. Organizacja na terenie gminy placówek opieki społecznej między innymi poprzez wykorzystanie istniejących niezagospodarowanych obiektów.

15. Racjonalne wykorzystanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej, ochrona przed nieuzasadnionym przeznaczaniem gruntów ornych III i IV klas na cele nierolnicze. 16. Zmiana struktury obszarowej gospodarstw indywidualnych, intensyfikacja produkcji rolnej oraz rozwój specjalizacji produkcji rolniczej zgodnie z zapotrzebowaniem rynku. 17. Tworzenie warunków do powstawania nowych miejsc pracy na wsi, umożliwiających zagospodarowanie nadwyżek siły roboczej. 18. Wspieranie tworzenia się firm specjalistycznych zaopatrzenia i zbytu produkcji rolniczej oraz usług mechanizacyjnych. 19. Wprowadzenie do planu zagospodarowania przestrzennego gminy zbiorników retencyjnych. Budowa tych zbiorników. 20. Budowa oczyszczalni i kanalizacji sanitarnej we wsiach zwodociągowanych z priorytetem w miejscowości gminnej Czyże. 21. Wprowadzenie kontenerowych składowisk przejściowych w poszczególnych wsiach z okresowym wywożeniem na zorganizowane wysypisko gminne. 22. Budowa gazociągu wysokiego ciśnienia Bielsk Podlaski - Hajnówka z odgałęzieniem w kierunku Czyże wraz ze stacją redukcyjno - pomiarową 1° 23. Budowa linii światłowodowej Orla - Czyże - Hajnówka wraz z centralą cyfrową.

CZĘŚC III
TABELE I INFORMACJE